

АНОНС!

З гаспадарскім клопатам...

У нашага вядомага тэатра- і літаратуразнаўца, доктара філалагічных навук, прафесара, члена-карэспандэнта НАН Беларусі С. Лаўшук 60-гадовы юбілей. Сцяпан Сцяпанавіч не толькі вядомы літаратуразнавец, але і таленавіты арганізатар навукова-даследчай работы.

С. Лаўшук — палымяны патрыёт, ён заўсёды найбольш хінуўся сэрцам да надзённых грамадскіх праблем свайго часу, таму ўся навуковая і творчая дзейнасць яго падпарадкавана самаахвярнаму гаспадарскаму клопату аб лёсе чалавека-працаўніка.

Алена ЯСКЕВІЧ

СТАР.

7

Тут быў галоўны цэнтр культуры Беларусі

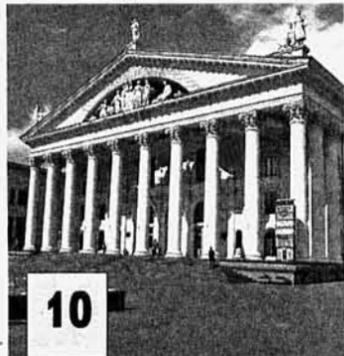
На Кастрычніцкай плошчы, а паранейшаму — на Цэнтральнай — побач з Палацам Рэспублікі, размешчаны велічны будынак (праца архітэктара В. Яршова). Знаходзіцца тут Рэспубліканскі Палац культуры прафсаюзаў (РПКС), пабудаваны яшчэ ў далёкім 1954 годзе.

Новы будынак палаца шырока расчыніў свае шыкоўныя дзверы летам 1956 года, запрашаючы ўсіх жадаючых у вялікія залы і ўтульныя пакоі адпачываць.

Сяргей МУРАЎСКІ

СТАР.

10

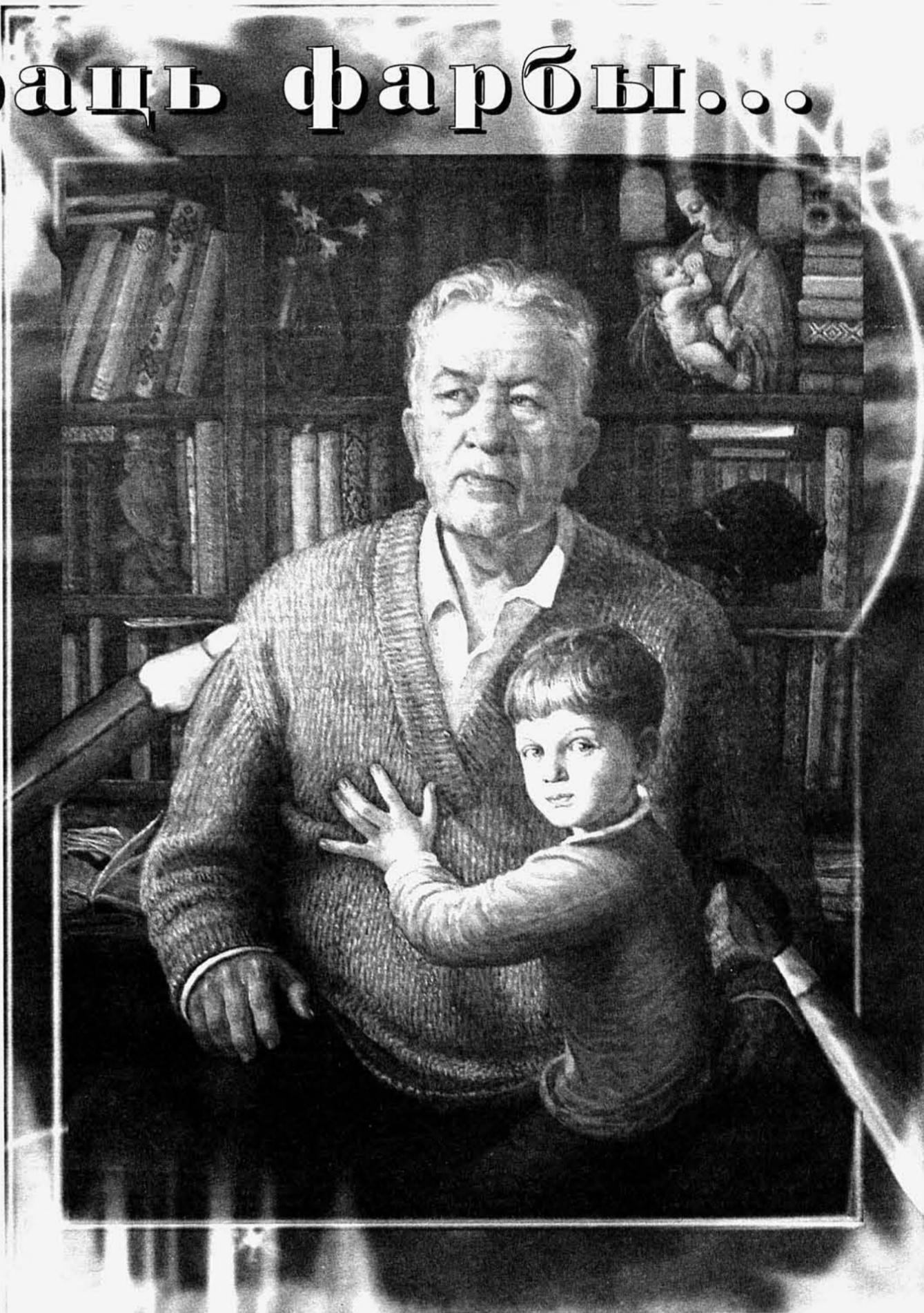
Гавораць фарбы...

Любяць людзі пераствараць крылатыя выслоўі, надаваць ім новую мудрасць. Актуальная для пэўных умоў аксіёма: "Калі гавораць гарматы — музы маўчаць", здаецца, страціла сваю непахіснасць, бо ў часе айчыннай ваеннай гісторыі яе пацягнула іншае выслоўе: "Калі гаварылі гарматы — музы не маўчалі". Беларускія мастакі, перайначыўшы і гэтую, таксама ўжо крылатую фразу, далі вялікай экспазіцыі, прысвечанай 60-годдзю вызвалення Беларусі, гучную і ёмістую назву: "Калі музы гавораць..."

У фотакалажы А. Патапенкі выкарыстана работа мастака А. Замай "Іван Шамякін з унукам Іванкам".

СТАР.

10

Галоўную ж працу зрабіў Купала

Тое, што літаратурнаўцы чытаюць газеты, прычым, чытаюць іх уважліва, я пераканаўся дзякуючы артыкулу Эмы Золавай "Творы ці "сачыненні", змешчаным у "ЛіМ" за 16 ліпеня. У артыкуле аналізуецца газетная заметка, якая з'явілася ў друку пасля прэзентацыі Поўнага збору твораў Янкі Купалы, падрыхтаванага калектывам супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы і выдадзенага выдавецтвам "Мастацкая літаратура". Здаецца, да гэтага часу яшчэ ні ў адным выданні не было хаця б невялікай рэцэнзіі на гэты дзевяцітомнік. Але гэта так, да слова.

Эма Золава на прэзентацыі, якую праводзіла выдавецтва, не прысутнічала. Калектыву жа, які працаваў над Зборам твораў, прадстаўляў дырэктар Інстытута літаратуры акадэмік У. Гніпамедаў. Уладзімір Васільевіч поўна і дакладна расказаў пра працу над Поўным зборам твораў Янкі Купалы і на прэзентацыі ў прэс-цэнтры, і на другі дзень па тэлебачанні ў прамым эфіры перадачы "Добрай раніцы, Беларусь!" Я ж, перад тым, як даць слова У. Гніпамедаву, каб не блытацца, гаворачы пра змест тамоў, зачытаў артыкул "Ад рэдакцыі", які быў цалкам падрыхтаваны складальнікамі выдання, пра што і сказаў прысутным журналістам. Працуючы ў СМІ амаль дваццаць гадоў, я ведаю, як працуюць рэдакцыі выдавецтваў, часопісаў, газет, для чаго існуюць рэдакцыйныя выдавецтва і асобнага выдання твора. Калі б я гаварыў нешта іншае, а тым больш, калі б я сказаў, што выдавецтва "Мастацкая літаратура" падрыхтавала і выдала (а гэта значыць цалкам прысвоіць чужую працу) Поўны збор твораў Купалы, мяне б, лічу, прыпынілі як дырэктар Інстытута літаратуры, так і прысутныя Н. Семашкевіч і М. Мятліцкі. Інфармацыйныя заметкі, якія з'явіліся ў друку пасля прэзентацыі, нас таксама не задаволілі, бо ў іх ёсць недакладнасці. Але мы спачуваем маладым журналістам, якія часта не разумеюць наогул, пра што ідзе гаворка. Сёння ў многіх рэдакцыях газет адсутнічаюць аддзелы літаратуры, дзе б маглі працаваць калі не прафесійныя літаратары, дык хоць бы пачаткоўцы. І таму, прачытаўшы ў артыкуле Эмы Золавай: "З інфармацый, змешчаных у газетах "Звязда" і "Народная воля" за 24 красавіка 2004 г., мы даведаліся, што Поўны збор твораў Я. Купалы рыхтавала выдавецтва і "не адно пакаленне беларускіх літаратурнаўцаў" (В. Шніп), а ўспамін пра Інстытут літаратуры наогул адсутнічаў у выступленні і адпаведных газетных публікацыях..." хочацца сказаць: "З некаторых сродкаў масавай інфармацыі вы можаце даведацца, што ў нас няма беларускай літаратуры, і што нам не патрэбны ні газета "ЛіМ", ні часопісы "Польмя", ні "Малодосць", ні Інстытут літаратуры і наогул Янка Купала невялікага таленту і адукацыі пісьменнік, які ў свой час прадаўся саветам..." Такія публікацыі нашы шануюныя літаратурнаўцы чамусьці не заўважаюць. А калі заўважаюць, дык чаму тады маўчаць? Знявагі да беларускай літаратуры ў публікацыях пра прэзентацыю Поўнага збору твораў Янкі Купалы не было, а тое, што журналісты ў нечым не разабраліся і не ўспомнілі там, дзе патрэбна, Інстытут літаратуры, то тут толькі можна пашкадаваць, што так атрымалася. І ўсё ж, хто б і як не пісаў пра прэзентацыю твораў Янкі Купалы і канчаткова не здымаў пытання "аб сапраўдных выканаўцаў Поўнага збору твораў Я. Купалы", Поўны збор твораў выйшаў у свет. І цяпер ці трэба гаварыць, што адны больш зрабілі, а другія менш, бо зробленае і Інстытутам літаратуры, і літаратурнаўцамі — гэта толькі кропелька ў тым моры працы, якую зрабіў Янка Купала, напісаўшы свае неўміручыя творы.

Напрыканцы яшчэ раз, як і на прэзентацыі, ад імя ўсіх супрацоўнікаў выдавецтва "Мастацкая літаратура" дзякую калектыву Інстытута літаратуры за працу над Поўным зборам твораў Янкі Купалы, і спадзяюся, што ў хуткім часе мы разам правядзем прэзентацыю гэтага ўнікальнага выдання, а журналісты, якія прывядуць на сустрэчу, будуць больш уважлівыя да таго, пра што будзе ісці гаворка.

Віктар ШНІП,
намеснік галоўнага рэдактара
выдавцтва "Мастацкая літаратура"

Эфект — нулявы...

Прачытаўшы артыкул В. Кадзетавай "Мусі-пусі, альбо Трыумф пошласці", не магу не падтрымаць яе. Я працую загодчыцай чыгальнай залы дзіцячай бібліятэкі імя Якуба Коласа г. Пінска і добра ведаю, чым цікавіцца дзеці. На жаль, гэта ў асноўным коміксы і іншыя "развлекашкі". Зразумела, мы іх выпісваем, бо бібліятэцы патрэбна выконваць план. На сур'ёзных выданнях яго не зробіш. Нават такія зусім нядаўна папулярныя часопісы, як "Піонер", "Юны натураліст", ужо не карыстаюцца попытам. Беларускія выданні — тым больш, хаця вонкавы выгляд у іх зараз не горшы за расійскія. Але ж чытачы нашы не жадаюць "напружваць звіліны" і чытаць па-беларуску. Зразумела, мы праводзім агляды часопісаў, рэкамендуем беларускія, але ж эфект амаль нулявы — і невыпадкова. Асноўнае выхаванне ажыццяўляецца дома і належыць яно — на жаль — тэлебачанню.

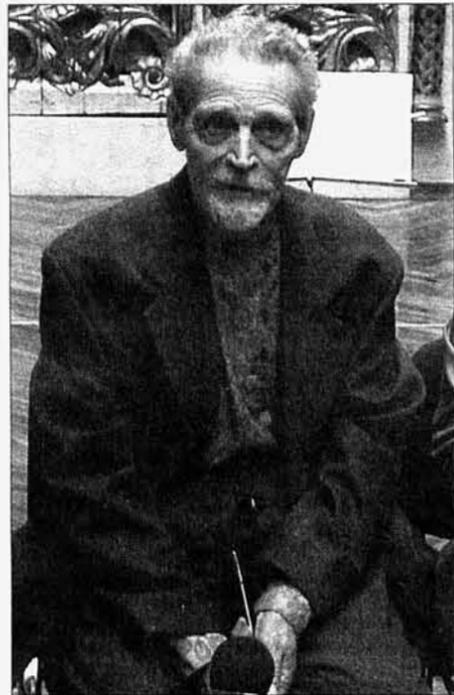
Добра было б уключыць у школьныя праграмы больш цікавыя творы, напрыклад, А. Федарэнкі. Некалі мы абмяркоўвалі яго "Шчарбаты талер" з вялікім поспехам. Складаецца ўражанне, што Міністэрства адукацыі гэта пытанне мала хвалюе, бо кожны год спіс літаратуры мяняецца, але не ў лепшы бок.

А між тым "жоўтыя" газеткі ды часопісы з граматычнымі памылкамі фарміруюць светапогляд. У вельмі папулярнай газеце "Пікнічок" (песні друкуюцца сучасныя, таму і попыт вялікі) у № 3/2004 г. чытаю верш, які "стварыў" нейкі юны чытач з Расіі — на самай справе ён належыць В. Брусаву. Дапускаю, што ў рэдакцыі не ўсе могуць ведаць творчасць Б. Брусаву, звано, інфармую і чую ў адказ: "Ну і што? Мы жему гонорар не платім. Чо же мы, будем ругать ребенка?!" Гэта значыць, спісвай і далей, шануюны плагіятар... А тое кемлівае дзіця, відаць, надумала, што ў Беларусь не ведаюць расійскіх паэтаў...

А вось наконт "нетленок", што аўтары выдаюць за асабісты кошт... Часцей за ўсё гэта прымітыў, але, як мне здаецца, іх усё роўна ніхто не чытае, апроч аўтараў.

Дзякую Вам за цікавыя і карысныя матэрыялы, якія дапамагаюць нам у выкананні запяў нашых наведвальнікаў. Хацелася б бачыць больш літаратурнаўчых артыкулаў на старонках "ЛіМа".

Ірына ЧАРАЎКА,
бібліятэкар

Літаральна на днях у Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі ў прысутнасці членаў урада рэспублікі, супрацоўнікаў выканаўчага камітэта СНД і творчай інтэлігенцыі была ўручана прэмія саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва народнаму мастаку Міхаілу Савіцкаму.

Іншыя лаўрэаты — расійскі кампазітар Аляксандра Пахмутава і мастак Валянцін Сідараў — атрымалі яе з рук Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі некалькі дзён таму ў Віцебску на "Славянскім базары".

Я. ЗАЛУЖНЫ
Фота аўтара

ПОШТА

"Доўгая дарога дадому"

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры прайшла святочная імпрэза — адкрыццё літаратурна-дакументальнай выставы "Доўгія версты вайны..." Адбылося мерапрыемства ў рамках сацыяльна-культурнага праекта "Вялікая Айчынная... Да 60-годдзя вызвалення Беларусі і Перамогі". На экспазіцыі прадстаўлены творы пісьменнікаў-франтавікоў, якія пісалі пра вайну ў трагічныя 40-я гады: Пятро Глебка, Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў, Максім Танк, Анатоль Астрэйка, Кузьма Чорны, Паўлюк Прануза, Янка Брыль. Можна ўбачыць творы і тых пісьменнікаў, хто прайшоў вайну, асэнсаваў яе, і ўжо ў паслява-

енны час напісаў праўду пра гэтую страшэнную, жорсткую навалу: Васіль Быкаў, Аляксей Адамовіч, Іван Чыгрынаў. Асобнае месца займаюць творы "дзяцей вайны" — вайна вачыма маленства. На тых, хто перажыў вайну ў юнацкім узросце, яна зрабіла вельмі моцнае уражанне. Некаторыя пранеслі ўспаміны пра яе праз усё жыццё. І праз гады пісьменнікі зноў і зноў вяртаюцца да тэмы вайны, да нашага мінулага.

На экспазіцыі паказаны матэрыялы, якія захоўваюцца ў музеі. Але некаторыя з іх наведвальнікі бачаць упершыню. Бо гэта сённяшня праца калектыву па папаўненні фонду па тэме "Вялікая Айчынная вайна". Пісьменнікі Валянцін Тарас, Паўлюк Прануза, Пятро Прыходзька, Віктар Казыко, удава Івана Чыгрынава Людміла Прохараўна перадалі вельмі каш-

тоўныя матэрыялы: рукапісы, рэдкія фотаздымкі, кнігі з аўтаграфамі, асабістыя рэчы. Частка з іх прадстаўлена на выставе "Доўгія версты вайны..."

Напрыканцы вечара галоўны захаваўнік фондаў музея Валянціна Анатольеўна Ціханавецкая пазнаёміла гасцей з архівам Васіля Быкава, з тымі матэрыяламі, якія перадаў яшчэ сам пісьменнік. Яны былі прадстаўлены на выставе "Васіль Быкаў. Асоба і час". Гэта — цікавыя фотаздымкі, рукапісы, тэлеграмы, перапіска з вядомымі рускімі пісьменнікамі А. Твардоўскім, А. Салжаніцыным, Ч. Айтматавым, творы на беларускай мове і пераклады на іншыя мовы, мастацкія працы Васіля Уладзіміравіча. Каштоўныя матэрыялы, якія займаюць пачаснае месца ў фондах літаратурнага музея.

Вольга ГУЛЕВА

Персідскія матывы

У сярэдзіне чэрвеня ў Беларусі прайшлі Дні культуры Ірана. Частку каштоўнасцей сваёй краіны прывезлі госці далёкай азіяцкай краіны да беларусаў і падаравалі нам цэлыню сваіх сэрцаў.

Дні культуры скончыліся, але працягваюцца добрыя, сяброўскія адносіны паміж нашымі краінамі, іранскім і беларускім народамі. Літаратурны музей М.Багдановіча пераняў своеасабліваю эстафету ад гэтых культурных дзён і правёў літаратурны салон «Вянок» з іранскім паэтам Зартоштам Атаолахі. Салон атрымаўся сапраўдным святам мастацтва — літаратурнага, музыкальнага і выяўленчага. Яго гасцямі ў той дзень былі і афіцыйныя асобы — пасол Вялікабрытаніі Брайан Бэнэт, лодзі ад культуры, мастацтва, і грамадскія дзеячы, і сябры Зартошта Атаолахі (ён у Беларусі ўжо 10 гадоў), і шчырыя прыхільнікі паэзіі. Дарэчы сам Зартошт

лічыць, што паэзія — маці мастацтва. Паэт праз свае вершы даносіць да нас філасофію старажытных персаў. І размова з ім — таксама мудрая глыбокая філасофія.

Як медык Зартошт марыць пра музычную тэрапію — лячэнне музыкой чалавечага цела праз душу.

За гэтым ён бачыць будучае сучаснай медыцыны. А як паэт ужо здзяйсняе сваю мару праз музыку паэзіі. У салоне «Вянок» атрымалася сапраўднае вершатэрапія ў спалучэнні з чароўнай «жывой» музыкой на фоне цудоўных мастацкіх прац.

Святлана КІСЛОВА

Новы фестываль

Нядаўна Наваградскім райвыканкамам было прынята чарговае рашэнне "Аб правядзенні III фестывалю сярэднявечнай культуры пад назвай "Наваградскі замак". Прайдзе ён 14 — 15 жніўня. Яго мэта — захаванне, вывучэнне і прапаганда гістарычнай і культурнай спадчыны Наваградчыны.

Ужо створаны аргкамітэт па падрыхтоўцы і правядзенні фестывалю. Ачольвае яго старшыня Наваградскага райвыканкама А. Ліс. Пастаўлена асноўная задача — зрабіць свята відовішчым, каб гэта чарговае масавае мерапрыемства стала памятным для ўсіх прысутных.

— Трэба прыняць усе неабходныя захады, каб трэці па ліку фестываль "Наваградскі замак" прайшоў таксама на самым высокім узроўні, — падкрэсліў старшыня аргкамітэта А. Ліс, — галоўнае, не гнацца за колькасцю ўдзельнікаў, рыцарскіх клубаў, а сабраць тых, што здольныя выявіць самае высокае прафесійнае майстэрства.

На фестывалі плануецца правядзенне паказальнага рыцарскага турніру, начны бугурт, тэатралізаваны штурм замка і многія іншыя цікавыя мерапрыемствы.

Фестываль "Наваградскі замак" — гэта своеасаблівы працяг свята горада, якое ладзілася сёла 12 — 13 чэрвеня, яго другі этап.

Яўген ЛАПЦЕЎ

МІНШЧЫНА

Гасцей шаноўных мы вітаем

Гасцей шаноўных мы вітаем На берага сваёй Случы. Мы любім вас і паважаем, Вас любяць нашы чытачы.

Такія прывітальнымі словамі пачалася сустрэча ў бібліятэцы-філіяле № 1 Случкай гарадской ЦБС з рэдактарам газеты "Раніца" і кіраўніком праекта часопіса "Бязрозка" Святланай Яскевіч. На мерапрыемства прыйшлі вучні школ горада і раёна, настаўнікі і бібліятэкары.

Вялікую цікавасць прысутных выклікаў экскурс у гісторыю часопіса "Бязрозка" і газеты "Раніца". Яны даведаліся з першых вуснаў, якімі будуць гэтыя выданні і чым парадуюць сваіх чытачоў. Святлана Васілеўна расказала пра справы рэдакцыі, паведаміла пра планы, адказала на пытанні прыхільнікаў роднага слова.

На свяце чыталі свае ўласныя вершы на тэму Вялікай Айчыннай вайны вучні: А.Шакіраў, Д.Мароз, В.Зубенка, Д.Вардамацкая, С.Закурдаева, Н.Данілевіч, Д.Матус і іншыя. Дзеці прыйшлі на сустрэчу са сваімі малюнкамі.

Прыемнай нечаканасцю для гасцей былі падрыхтаваныя супрацоўнікамі бібліятэкі прагляды: "Часопісу "Бязрозка" — 80 год", "Газеце "Раніца" — 75 год", дзе былі прадстаўлены часопісы за апошнія 10 гадоў і газеты за 5 гадоў.

Рэдактар падаравала прысутным апошнія нумары выданняў і паабяцала, што іхнія лепшыя вершы і малюнкi будуць змешчаны ў бліжэйшым нумары часопіса "Бязрозка".

Г. САСІНОВІЧ, загадчык бібліятэкі-філіяла № 1

У дні святкавання 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў адбылася сустрэча пісьменнікаў — удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. З 39 пісьменнікаў прыехалі на сустрэчу 21. Іх віталі паслы Украіны і Турцыі, сакратары пасольстваў Расіі і Польшчы. У гонар франтавікоў быў дадзены канцэрт. Кожнаму з іх былі ўручаны кветкі, пісьмовае прывітанне кіраўніцтва Літфонду і грашовыя прэмii.

Гэта сустрэча набыла нечаканы эмацыянальны характар. Усе выступаючыя адзначылі, што ў нашай краіне існуе самы высокі клопат пра ветэранаў, удзельнікаў вайны. Яны ж прынялі заяву.

Заява пісьменнікаў-франтавікоў Беларусі

Мы, пісьменнікі Беларусі, якія са зброяй у руках абаранялі Радзіму ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, заяўляем, што ні час, ні жаданне пэўных сіл не змогуць сцерці з памяці нашага народа вялікі подзвіг воінаў-вызваліцеляў і працаўнікоў тылу. Імкненне прынізіць значэнне Перамогі, якое назіраецца ў апошнія гады ў некаторых краінах былога СССР і іншых дзяржавах свету, дайшло да таго, што барацьбітоў з фашызмам зраўнялі з памагатымі гітлераўцаў. Мы заяўляем, што ніякі падобныя патугі не падзейнічаюць на нашу ацэнку ролі і значнасці Вялікай Перамогі. Памяць аб загінуўшых, вызваліцелях, іх гераізме назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах, а так-

сама ў сэрцах сённяшніх і будучых пакаленняў.

Мы з задавальненнем адзначаем, што кіраўніцтва Рэспублікі Беларусь і асабіста Прэзідэнт А. Р. Лукашэнка робяць усё магчымае для ўвекавечання подзвігу народа-вызваліцеля і праяўляюць асаблівы клопат пра ветэранаў вайны і працы. У сваю чаргу мы, пісьменнікі-франтавікі, сваёй творчасцю дапамагаем выхоўваць юных грамадзян Беларусі ў духу патрыятызму і вернасці Радзіме. Мы перакананы, што тыя, каму дарагая Беларусь, павінны ўнесці свой уклад. У сувязі з гэтым мы падтрымліваем намаганні Прэзідэнта РБ А. Р. Лукашэнкі, накіраваныя на адраджэнне патрыятычнай павягі да Радзімы.

Мы, пісьменнікі старэйшага пакалення, помнім вайну і ведаем, што ўяўляюць сабой гора і пакуты людзей, заяўляем, што і далей будзем служыць сваёй творчасцю беларускаму народу.

У 60-гадовы юбілей вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў звяртаемся да ўсіх удзельнікаў вайны з падзякай за подзвіг і за ўсё тое, што яны зрабілі ў імя выратавання Жыцця. Мы нізка схіляем перад імі свае галовы.

І. Шамякін, А. Савіцкі, А. Бажко, П. Прыходзька, Г. Шыловіч, А. Слесарэнка, І. Скарынкін, М. Смагаровіч і іншыя.

Плата за веды

Плата за карыстанне камплектам падручнікаў для школьнікаў у новым навучальным годзе складзе ад 2, 5 тысяч да 10 тыс. 850 рублёў. Для кожнага класа школ як з беларускай, так і рускай мовай навучання ўстаноўлены свой кошт. Але ж бацькі будуць аплачваць толькі пяцьдзесят працэнтаў, астатнюю суму дзяржава бярэ на сябе. Самым дарагім будзе камплект для выпускных 11-х і 12-х класаў.

Саветам Міністраў прынята пастанова, паводле якой вызначана катэгорыя грамадзян, якія не будуць плаціць за карыстанне падручнікамі. Гэта бацькі, дзеці якіх вучацца ў спецыяльных агульнаадукацыйных школах, класах для дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця, агульнаадукацыйных навучальных установах санаторнага тыпу.

Таксама бясплатнымі яны будуць для бацькоў дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця, якія навучаюцца ў інтэгрэраваных класах, для дзяцей-сірот і тых, хто застаўся без апекі бацькоў, для інвалідаў ва ўзросце да 18-ці гадоў і некаторых іншых катэгорый грамадзян. На пяцьдзесят працэнтаў менш складае аплата за камплект падручнікаў для бацькоў, якія выхоўваюць трох і болей дзяцей дашкольнага ўзросту.

В.К.

"Белая Русь" — новы Нацыянальны парк

Новы Нацыянальны парк створаны ў рэспубліцы. Мяркуючы па "глабальнай" назве — "Белая Русь" — ён мае ўсе магчымасці стаць адным з цэнтральных рэкрэацыйных комплексаў краіны.

Тэрыторыю для яго знайшлі ў Лагойскім раёне, што вядомы сваімі цудоўнымі ландшафтамі. Мяркуюцца, што ў яго склад будуць уваходзіць землі Лагойскага лягаса, калгасаў "Плешчаніцкі", "Кастрычніцкі", імя Машэрава, "8-га Сакавіка", а таксама мемарыяльнага музея "Хатынь" — у агульнай колькасці каля 25.000 га. Адной з прыярытэтных задач Нацыянальнага парку "Белая Русь" з'яўляецца развіццё экалагічнага турызму, што дазволіць актывізаваць эканоміку, вырашыць праблему занятасці і росту даходаў мясцовага насельніцтва без уроні для прыроднай і гісторыка-культурнай спадчыны.

М. МІРОНЧЫК

Спаборнічае...прыгажосць

Набліжаецца фінал IV Нацыянальнага конкурсу прыгажосці "Міс Беларусь-2004". Адборачны этап яго прайшоў у сакавіку-маі, вызначыўшы першых прыгажунь дзі "віцэ-міс" абласцей і сталіцы. Галоўнае спаборніцтва было прызначана на канец чэрвеня. Але, як паведаміў на нядаўняй прэс-канферэнцыі міністр культуры РБ Леанід Гуляка, удзельнічаюць у марафоне прыгажосці пераважна студэнткі, для якіх лета — час экзаменаў і вакацый, што ўрэшце ўлічылі арганізатары конкурсу. Яго заключную імпрэзу перанеслі на больш зручны час — 24 верасня, заадно даўшы магчымасць выпрабаваць сябе як мага большай колькасці дзяўчат. Гэта значыць, што з 14 па 26 жніўня ва ўсіх абласных цэнтрах адбудуцца дадатковыя адборы, т.зв. кастынгі, правядзенне якіх скаардынуюць мясцовыя ўпраўленні

культуры. У Мінску створана экспертная камісія з пяці чалавек на чале з Вольгай Сярожнікавай, дырэктарам — мастацкім кіраўніком дзяржаўнай установы "Нацыянальная школа прыгажосці".

Усе фіналісткі (а іх будзе 24: па тры пераможцы ад кожнай вобласці, ад Нацыянальнай школы прыгажосці ды ад горада Мінска) атрымаюць дакументы, якія дапамогуць ім развіваць уласную кар'еру ў мадэльным бізнесе. А першая прыгажуня краіны атрымае грашовы прыз у суме, набліжанай да еўрапейскіх і сусветных стандартаў. Што да журналісцкага пытання пра нацыянальную адметнасць конкурсу... Як вынікала з афіцыйнага адказу, праблем з ведамі па беларускай мове для спаборніц не будзе, бо...валоданне беларускай мовай не ўваходзіць ва ўмовы кастынгу.

Праўда, удзельніцам трэба будзе абавязкова паказаць сябе ў нацыянальным строі: для прадстаўніц кожнай вобласці распрацаваны касцюмы з улікам рэгіянальных асаблівасцей традыцыйнага беларускага адзення.

Праект "Міс Беларусь-2004", распрацаваны Міністэрствам культуры РБ і Нацыянальнай школай прыгажосці, арыентаваны на тых палажэнні, якія існуюць для аналагічных конкурсаў у Еўропе і ў свеце. І задача, паводле слоў Л.Гулякі, заключаецца ў тым, каб нашы пераможцы мелі магчымасць годна ўдзельнічаць у міжнародных конкурсах прыгажосці, тым самым спрыяючы стварэнню станоўчага іміджу Беларусі на сусветным узроўні.

С. ВЕТКА
Фота В. Патапенкі і Я. Коктыша

Перасяленне: добраахвотнас і вымушанас

Калі папытаць: дзе знаходзіцца самая вялікая беларуская дыяспара? — адказ будзе адназначны: у Расійскай Федэрацыі. Згодна з дадзенымі перапісу насельніцтва 1989 года, колькасць беларусаў у Савецкім Саюзе складала 10 036 000 чалавек; прычым 7 905 000 з іх пражывалі ў Беларускай ССР. А астатнія — за межамі рэспублікі; у тым ліку і ў Расіі, дзе, адпаведна тых жа дадзеных, пражывала 1 206 000.

Асноўная маса — у Сібір

Як жа ішло фарміраванне беларускай дыяспары на тэрыторыі Расіі? На гэтае пытанне ў свой час разам з кандыдатам гістарычных навук Р. Грыгор'евай спрабавалі адказаць і журналісты "Народнай газеты" ў грунтоўным артыкуле "Беларуская дыяспара". На той час (1999 г.) там прыводзілася шмат звестак і разваг, якія і сёння падаюцца слушнымі. Праўда, пасля таго было шмат надрукавана на гэтую хвалюючую тэматыку і артыкулаў, і кніг. Скарыстаўшы розныя дадзеныя і статыстыку, паспрабуем даць свой аналіз вызначанай праблемы...

Частка нашых суацыялістаў спакон веку кампактна пражывала, да прыкладу, на Пскоўшчыне і Смаленшчыне, іншыя перасяляліся ў чужыя рэгіёны па розных прычынах, у тым ліку і прымуковых.

Падчас руска-польскай вайны 1654—1657 гадоў беларусы ў пошуках спакойных мясцін перасяляліся ў Маскву, Паволжа, Сібір, Цэнтральную Расію. Усім нам вядома, што ў Сібіры і зараз ёсць цэлыя вёскі, дзе пражываюць нашчадкі тых беларусаў. У канцы XVII ст. нашы продкі літаральна "апанавалі" расійскую правінцыю, рассяляючыся ў Томску, Табольску, Енісейску і іншых мясцінах.

Што тычыцца Масквы, дык найбольш шчыльна беларусы аселі ў Мясчанскай слабадзе. Нямногія з іх былі адукаваныя так, як знакаміты Сімяон Полацкі, што пражываў там у другой палове XVII ст.; аднак шмат сярод беларусаў было прафесіяналаў: каменшчыкаў, разьбяроў па дрэве і косці, майстроў па кафлі, жывапісцаў. Дакладна вядома, што на-

шы далёкія суацыялісты прымагі ўдзел у працах па аздабленні Новадзвячога, Данскога, Новаіерусалімскага манастыроў, Збройнай палаты і палацаў рускіх цароў і князёў. Тое была выдатная школа для павышэння майстэрскіх здольнасцей, — таму што заўсёды майстры едуць у тыя мясціны, дзе ёсць магчымасць праявіць свае таленты і атрымаць добры заробак. Так адбываецца ва ўсім свеце; калі б на радзіме былі спрыяльныя ўмовы для развіцця і расквіцця талентаў, то ніводзін вучоны, жывапісец ці паэт не пакідаў бы роднага кутка...

Шмат беларусаў жыло ў розных рускіх губернях — Курскай, Пензенскай, Калужскай, Арлоўскай. Аднак найбольш іх сустракаецца ў Смаленскай — там пад канец XVIII ст. нашы суацыялісты складалі ажно 53 працэнты, у асноўным гэта былі сяляне, што пражывалі ў паўднёвых і паўднёва-заходніх уездах.

...З пачаткам развіцця прамысловасці — у XIX ст. — усё больш беларусаў шукае лепшай долі ў гарадах і буйных прамысловых цэнтрах. На заробкі едуць у Прыбалтыку, Паўночна-Заходнія і Цэнтральныя губерні Расіі. На той час у краіне існавала досыць шырокая чыгуначная сетка, што дазваляла без асаблівых цяжкасцей мяняць месцажыхарства.

Вядома, што Сібір беларусы пачалі асвойваць у XIX ст., а ў канцы — пачатку XX стагоддзя — гэты рух перасялення набывае пикавое адзнаку. І калі ў першай палове і сярэдзіне XIX ст. сярод перасяленцаў былі ў асноўным вымушаныя — ўдзельнікі паўстанняў 1830—1831 і 1863—1864 гадоў, дык пазней найвялікая колькасць ехала па сваёй ахвоце. Да таго ж, царскія ўлады давалі вялікую падтрымку: грашыма, прыладамі і на чым — тым, хто вырашыў асвойваць новыя, між іншым, вельмі багатыя землі. І тое, што ў перасяленцаў не ўсё атрымалася, не наладзіўся той дабрабыт, на які можна было разлічваць і дзякуючы падтрымцы ўлад, і дзякуючы казначым прыродным багаццям, — вінаватая гісторыя.

Такім чынам, большая частка тых, хто прыехаў у далёкія мясціны будаваць новае жыццё, былі жыхарамі Магілёўскай, Віцебскай і Мінскай губерняў; у асноўным — маламаёмныя і безземельныя сяляне. На новых тэрыторыях ўсе яны атрымлівалі

надзелы зямлі; вядома, што па чыгунцы ім дазвалялася перавозіць хатнюю жывёлу. Многія ехалі самавольна, без дазволу ўлад. Аднак абсалютна ўсе атрымлівалі аднолькавыя льготы, грашовыя пазыкі і г.д.

Чаму "...наша ваконца" ў Санкт-Пецярбургу?

І ўсё-ткі ў канцы XIX ст. большасць беларусаў ехала жыць у гарады; нягледзячы на рост і развіццё беларускіх гарадоў, яны не маглі паглынуць усіх жадаючых. Таму многія, як і раней, ехалі на Украіну, у Прыбалтыку і, канечне ж, у Расію. І ў першую чаргу — у Санкт-Пецярбург. Менавіта туды і цёк асноўны паток мігрантаў з Беларусі, бо гэты горад насамрэч быў культурным, палітычным і прамысловым цэнтрам. Тут знаходзілася шмат навуковых устаноў, буйных заводаў і фабрык.

Можна нагадаць, што ў свой час у Пецярбургу жылі і працавалі славутыя сыны Беларусі, даследчыкі беларускай мовы і культуры Я. Карскі, І. Насовіч, М. Каяловіч, Б. Элімаў-Шыпіла і інш. Дзякуючы апошняму там было заснавана выдавецтва "Загляне сонца і ў наша ваконца", дзе друкаваліся будучыя класікі Ф. Багушэвіч, В. Дунін-Марцінкевіч, Адам Міцкевіч і іншыя аўтары. І што цікава, напрыканцы XIX ст. С.-Пецярбург нароўні з Вільняй стаў адным з цэнтраў беларускага нацыянальнага руху.

У 1902 годзе браты Антон і Іван Луцкевічы арганізавалі ў С.-Пецярбургу легальны студэнцкі "Гурток беларускай народнай адукацыі", дзякуючы якому з'яўляліся зборнікі вершаў і фальклорных матэрыялаў на беларускай мове. ...Шчыра кажучы, прывітая нам думка, што рускія зацікавілі развіццё беларускай нацыянальнай культуры ў свеце такіх прыкладаў, выклікае сумненне. Задам простае пытанне: чаму не стваралі падобныя гурткі і не друкавалі свае кнігі на Беларусі? — тут што, жылі расейцы, якія не дазвалялі гэтага рабіць ці ўсё-ткі ацэрагаліся сваіх, беларусаў?! Ці, можа, і зараз да нас прыехалі рускія і зачыняюць школы, каб нашы дзеці не вучыліся на роднай мове, ці гэта робім мы самі, — беларусы?! (Хто хоча, можа спрачацца са мной...)

Аднак прывядзём яшчэ прыклад: "беларускае зямляцтва Пецяр-

бурга на пачатку XX ст. валодала высокім статусам і аказвала вялікае ўздзеянне на фарміраванне прафесійнай беларускай культуры і самасвядомасць беларусаў" (Р. Грыгор'ева, кандыдат гістарычных навук). Да таго ж прадстаўнікі дыяспары прымагі актыўны ўдзел у рабоце розных шматлікіх легальных з'ездаў і канферэнцый, дзе абмяркоўваліся нацыянальнае (!) і палітычнае (!) жыццё беларусаў.

Час уздыму нацыянальнага руху

На думку даследчыкаў, вельмі вялікая колькасць нашых суацыялістаў пакінула свае дамы ў гады Першай сусветнай вайны — каля 1 млн. чалавек. Тэндэнцыя захавалася і ў першыя дзесяцігоддзі пасля перавароту 1917 года, — аднак тады ехалі ў розныя бакі ўсе, хто толькі мог...

Праўда, асноўныя напрамкі міграцыі беларусаў заставаліся нязменныя. Затое ўзрос паток; прычым гісторыкі ўпківаюць за тое, што адна з прычын падобнага — грандыёзныя будоўлі гарадоў, заводаў, фабрык, ГЭС, дарог ды індустрыялізацыя краіны, забываючыся пры гэтым, што асноўны паток перасяленцаў быў не добраахвотны, а вымушаны, беларусы часцей за ўсё выязджалі не вольнымі савецкімі грамадзянамі, а зэкамі.

Ёсць звесткі (думаецца, яны моцна заніжаныя), што ў 20—50 гадах да вышэйшай меры пакарання былі прыгавораны 35 тысяч сельнікаў Беларусі; 250 тысяч — раскучаныя і высланыя за межы рэспублікі; а колькі тысяч (дзсяткі, сотні, больш?) рэпрэсаваных аказалася ў канцлагерах — невядома...

Аднак, што цікава: многія беларусы, якія ў пачатку — сярэдзіне XX ст. пражывалі ў РСФСР, мелі магчымасць вучыцца на сваёй мове! Так, у Смаленскай, Бранскай, Пскоўскай абласцях, на Урале, у Сібіры і на Далёкім Усходзе працавалі беларускія школы. Сотні пачатковых беларускіх школ былі ў тых рэгіёнах, дзе кампактна пражывалі нашы суацыялісты. У 1920—1930 гадах ў РСФСР існавалі нават беларускія сельскія Саветы! Прычым не адзінаковыя; на Далёкім Усходзе іх было больш за 70, на Урале — 11. На Урале некалькі час нават існаваў Таборынскі нацыянальны беларускі раён. Чаму мы, беларусы, увес-

час пра гэта забываемся?! Як і пра тое, што ў С.-Пецярбургу, які перайменавалі тады ўжо ў Ленінград, а таксама ў Маскве, дзе атрымлівалі веды ў вышэйшых навучальных установах многія і многія сыны і дачкі Беларусі, быў шырокі нацыянальны грамадска-культурны беларускі рух. У той жа Маскве працавала Беларуска-Дзяржаўная тэатральная студыя, дзе рыхтаваліся кадры для... нашага нацыянальнага тэатра! Быў рух і ў адвартны бок: у Мінск тады ехалі навукоўцы з Ленінграда і Масквы, іншыя буйныя гарадоў Расіі, становіліся навуковымі супрацоўнікамі акадэміі навук Беларусі, яны... хутка вучылі беларускую мову і выкладалі, пісалі працы на ёй, даючы прыклад і ўсім тутэйшым акадэмікам... А вось чаму гэтыя і многія іншыя пачынанні былі знішчаны і хто тут вінаваты — тэма асобнага даследавання.

Свой унёсак у перапамеркаванне ці перасяленне народаў зрабіла і Другая сусветная вайна. Што тычыцца нашай краіны, дык адсюль былі эвакуіраваны на Усход Расіі 1,5 мільёна чалавек; вярнулася на радзіму каля 30 працэнтаў з іх. Астатнія аселі на новых месцах. А пасля пачалося асваенне цалінных і іншых земляў, і зноў больш за паўмільёна нашых суацыялістаў пакінула наседжаныя мясціны. Праўда, як сведчыць статыстыка, большасць з новаперасяленцаў сталі гарадскімі жыхарамі.

Магчыма, на гэтых дадзеных варта і спыніцца, таму што такіх буйных хваляў, як апісаныя вышэй, новая беларуская гісторыя не бачыла. І гэта добры паказчык. Аднак можна прывесці такія лічбы: штогод у іншыя краіны на пастаяннае месца жыхарства выязджаюць некалькі тысяч беларусаў. Прычым у Расію — больш за 4,5 тысячы. Пасля ідуць Ізраіль, ЗША, Германія, Украіна, Італія і Літва, Вялікабрытанія і Чэхія. Як паведамляюць у МУС рэспублікі, большасць ад'язджае з Гомельскай вобласці (каля 2 тысяч чалавек). І тое, што ўсё роўна штогод ад нас з'язджаюць людзі ў іншыя краіны, у тым ліку і ў замежныя, нават экзатычныя, — гэта нармальны інтэграцыйны працэс. Існаванню самой нацыі ён аніяк не пагражае. Проста пошук новага ўласцівага няурымслівым...

Вольга МЕШЧАРАКОВА

Я ляплю прастору...

Ён каецца за нас, змываючы ўсё тое, што перашкаджае любіць». Так разважае сучасны беларускі мастак Дзмітрый Кустановіч, творчая майстэрня якога «Ад Куста», знайшла свой прытулак пад дахам Літаратурнага музея М. Багдановіча — аднаго з самых прыгожых музеяў беларускай сталіцы. Суседства зусім невыпадковае: вытанчаная, глыбокая паэзія Максіма Багдановіча і сёння натхняе людзей ад мастацтва, дапамагае тварыць, «ляпіць» сваю прастору, свой сусвет. Так нізка вершаў беларускага паэта М. Багдановіча «Места» дала штуршок беларускаму мастаку Д. Кустановічу на стварэнне цэлай серыі карцін на тэму горада.

Душа творцы заўсёды застаецца загадкай, але яго штодзённая руплівая праца мае канкрэтныя накірункі. Дзмітрый Кустановіч, які займаецца жывапісам з 1990 года — удзельнік фестывалю «White Art Festival» (1995г., г. Мінск), пастаноўшчык сцэнаграфіі спектакля «Вар'яцкі дзень, або Жаніцьба Фігара» па аднайменнай п'есе Бамаршэ (2000—2001гг., Беларускі дзяржаўны маладзёжны тэатр, г. Мінск), афарміцель сумеснага прэкта «Дзеці ў свеце СНД» прадстаўніцтва ААН у Беларусі і інш. За глыбыма маладога мастака шмат персанальных выставак як у Беларусі, так і

за яе межамі. Мастацкія работы Д. Кустановіча знайшлі сваё месца ў галерэях і прыватных калекцыях Беларусі, Расіі, ЗША, Германіі, Францыі, Партугаліі, Швейцарыі, Італіі, Турцыі, Чэхіі, Іспаніі, Англіі, Канады, Ізраіля і Польшчы.

Шмат задумаў і планаў збіраецца ажыццявіць Дзмітрый і ў сваёй творчай майстэрні «Ад Куста» ў сценах Літаратурнага музея М. Багдановіча: гэта цеснае супрацоўніцтва з самім музеем (творчыя сустрэчы, мастацка-літаратурныя салоны, выстаўкі); навукова-публіцыстычныя лекцыі, бясплатнае навучанне дзяцей і ўсіх жадаючых мастацтву малюнка, супрацоўніцтва з Рэспубліканскім навукова-практычным цэнтрам дзіцячай анкалогіі і гематалогіі (арт-тэрапія) і інш.

Несумненна, пад дахам дома, дзе пануе Муза Максіма Багдановіча, сугучча вытанчанай паэзіі і мастацкай прасторы, якую «ляпіць» Дзмітрый Кустановіч, створыць асаб-

лівую атмасферу нязгаснага святла характэрна, адчуванне, што «ўсе мы разам ляцім да зор...»

Татцяна ШУБІНА,
намеснік дырэктара па навуковай
працы Літаратурнага музея
М. Багдановіча.

Па-над белым пухам вішняў,
Быццам сіні аганёк,
Б'ецца, уецца шпаркі, лёгкі
Сінякрылы матылёк.

М. Багдановіч

«Я ляплю прастору, дзе ідзе дождж, які змывае часовае, пакідаючы галоўнае. Які дазваляе разглядаць, думаць, ацэньваць.

Тут быў галоўны цэнтр культуры Беларусі

На Кастрычніцкай плошчы, а на-ранейшаму — на Цэнтральнай — побач з Палацам Рэспублікі, размешчаны велічны будынак (праца архітэктара В. Яршова). І сыходзіць ад старога будынка велічная ўрачыстасць. А знаходзіцца тут Рэспубліканскі Палац культуры прафсаюзаў (РПКП), пабудаваны яшчэ ў далёкім 1954 годзе.

Менавіта новы будынак палаца павінен

быў у тых далёкія часы стаць цэнтрам культуры прафсаюзаў, таму і гаварыць не вярта аб тым энтузіязме, з якім усё насельніцтва краіны чакала канца будоўлі. Нягледзячы на ўсе намаганні, мне так і не ўдалося даведацца, што і як адбывалася ў сярэдзіне 50-х гадоў XX стагоддзя вакол гэтага будынка. Вядома толькі, што пачалося ўзвядзенне палаца ў 1953-м пад

кіраўніцтвам Пятра Навумавіча Львовіка, начальніка будоўлі.

Урачыстае адкрыццё ПК адбылося летам 1956 года, і тады ж будучы помнік культуры шырока расчыніў свае шыкоўныя дзверы, запрашаючы ўсіх жадаючых у вялікія залы і ўтульныя пакоі адпачынку: у палацы мелася тэатральная зала на 837 месцаў, лекцыйная зала на 220 месцаў, дзве танцавальныя залы...

...і за здаровы лад жыцця савецкага чалавека

Як кажуць, з месца ў кар'ер, аднак «загарэўся» палац мастацкай самадзейнасцю. Толькі ў год адкрыцця ўзніклі такія калектывы, як «Тэатральная студыя», харавая капэла і вакальны калектыв. А ўжо ўзімку 1961 года ў РПКП налічвалася 528 чалавек, аб'яднаных у 14-ці калектывах мастацкай самадзейнасці. Да трох «першаадкрывальнікаў» далучыліся: аркестр рускіх народных інструментаў, студыя класічнага танца, калектыв народнага танца, народны хор, акрабачны калектыв і мастацкая студыя. Наогул, дзейнасць ПК набірала ход з неверагоднай хуткасцю.

І не выклікае здзіўлення тое, што з дня свайго заснавання палац стаў агульным найлюбимым месцам адпачынку. А адміністрацыя рабіла ўсё, каб людзі былі задаволены.

Дзеля гэтага сярод гасцей Цэнтра прафсаюзнай культуры праводзілася масава-палітычная праца, пачынаючы з тэмы: «За здаровы быт савецкага чалавека» і заканчваючы тэмай: «Па прапагандзе барацьбы за мір».

Часта арганізаваліся ўсялякія балі і вечары танцаў... Праводзіліся конкурсы, напрыклад, на лепшага спевака, танцора. Вялася таксама праца з дзецьмі.

У 1957 годзе пры ПК створаны Універсітэт культуры. Аб яго працы можна чытаць у архіўных дакументах. Вось, напрыклад, запіс працаўніцы камбіната Валлянціны Ваўковіч: «Вельмі шмат даведалася я тут пра музыку, пра яе ролю ў жыцці людзей. З вялікім жаданнем хаджу на факультэт...»

Не пералічыць усіх тых мерапрыемстваў, якія праводзіліся ў ПК толькі за першыя гады яго існавання. Шмат цікавага арганізуе палац для студэнцкай моладзі. Стала традыцыяй правядзенне студэнцкіх пятніц, у якіх актыўна ўдзельнічаюць работнікі камсамольскіх арганізацый.

А ў нядзелю, у дні адпачынку, людзі ў цэлым сем'ямі збіраюцца ў палац, што сведчыць аб высокай якасці яго працы.

Пачатак 1959 года адзначаўся новым відам мерапрыемстваў: арганізуюцца ўсялякія клубы, напрыклад, клуб жанчын, клуб ветэранаў працы, клуб інтэрнацыянальнага жыцця, клуб калекцыянераў і цікавых сустрач.

У 1966 годзе сумесна з Акадэміяй навук Беларусі пры палацы арганізаваны навукова-тэхнічны лекторыі,

на якім вядучымі вучонымі чытаюцца лекцыі аб дасягненнях савецкай навукі.

Так паступова РПКП становіцца галоўным цэнтрам культуры ўсёй Беларусі.

Як прывабіць моладзь?

Мінула ўсяго 10 гадоў з дня адкрыцця будынка, а новы год пачаў 15 калектываў мастацкай самадзейнасці, аб'ядноўваючы ўжо больш за 600 чалавек!

У тым жа 1966 годзе на Усесаюзнам фестывалі самадзейнага мастацтва паспех калектываў палаца выклікаў вялікі рэзанс у друку не толькі дзяржаўным, але і саюзным.

Удзельнікі мастацкай самадзейнасці вызыджалі з гасцролямі ў ГДР, Нарвегію, Вялікабрытанію, Егіпет, і ўсюды іх сустракалі вельмі цёпла.

Не прайшло і дзесяці гадоў, як 7 калектываў палаца атрымалі званне «народны». Гэта: народная самадзейная харавая капэла, народны хор, народны хор ветэранаў працы, народны аркестр народных інструментаў, народны ансамбль танца «Вясёлка», народная студыя класічнага танца і народны оперны тэатр.

З запісаў у архівах зразумела: каля 70 працэнтаў бюджэта ПК аддаваліся на палітычныя і культмасавыя мерапрыемствы, якія арганізуюць ПК дзеля працаўнікоў Мінска. Можна сказаць, што Палац культуры будаваўся і існаваў тады не дзеля банальнага заробку грошай, а дзеля людзей...

Але не ўсё было так добра, як здаецца на першы погляд.

Так, жыццё ў палацы кіпела, так, калектывы самадзейнасці былі вядомыя не толькі на Беларусі, але і далёка за яе межамі. Людзі былі задаволеныя.

Нечаканым было тое, што магутны на першы погляд будынак, які павінен быў стаяць стагоддзі, пачаў у прамым сэнсе слова развальвацца! Спатрэбіўся капітальны рамонт, але ён усё зацягваўся... Не мелася грошай, калектывы пачалі

распускаяцца, іх колькасць змяншалася.

...І толькі зусім нядаўна Палац культуры прафсаюзаў набыў новае жыццё. А для гэтага спатрэбіўся агульны капітальны рамонт. Мяняліся перакрыцці, супрацьпажарная сістэма і г.д. — мянялася амаль усё.

І яшчэ адзін нюанс: каля 15 гадоў назад палац у жыхароў горада Мінска асацыяваўся з адпачынкам,

Беларусь Марына Мікалаеўна Бяльзаккая. Працягвала традыцыі калектыву работнік культуры РБ Людміла Адамаўна Міхайледзі. Апошнія пяць гадоў ім кіруе Таццяна Паўлаўна Семчанка, якая змагла зрабіць добры творчы калектыв, падтрымліваючы традыцыі. У «Равесніку» займаецца каля 300 дзяўчынак і хлопчыкаў ад 4 да 18 гадоў. Іх вядоўць і любяць не толькі ў нашай

пэлай амаль 25 гадоў. Цяперашні кіраўнік — дацэнт кафедры харавога дырыжыравання Беларускай нацыянальнай Акадэміі музыкі У. Аўраменка.

У 2001 годзе капэла атрымала спецыяльную прэмію Прэзідэнта РБ за высокія поспехі ў эстэтычным выхаванні насельніцтва. Сёння народная харавая капэла Палаца прафсаюзаў — адзін з вядучых калектываў рэспублікі.

Народны камерны аркестр «Рычаркар» — наступны з «непамерных дыназаўраў», заснаваны ў 1967 годзе. Першым мастацкім кіраўніком быў таленавіты музыкант Барыс Моткін. У саставе аркестра — прэфесійныя музыканты: педагогі Мінскай школы мастацтваў, музычных школ, студэнты Беларускай ака-

дэміі музыкі... Усіх іх звязвае любоў да музыкі і добрая праца мастацкага кіраўніка і дырыжора Сяргея Бурака. Назва аркестра «Рычаркар» азначае «пошук».

Асабістай увагі заслугоўвае народны ансамбль танца «Вясёлка», таксама равеснік палаца. Першым дасягненнем калектыву было званне «народны» ў 1967 годзе. Сярэдні ўзрост удзельнікаў — 20 гадоў. Калектывам кіруе заслужаны работнік культуры РБ Віктар Ямінскі.

50 год таму быў пабудаваны Палац культуры, тады ж арганізавана і Тэатральная студыя, кіраўніком якой стаў артыст рускага тэатра імя М. Горькага Кузьма Львовіч Кулакоў. У 1967 годзе яго змяніў артыст рускага драмтэатра Юрый Уладзіміравіч Сцяпанавіч, і пры ім тэатральная студыя атрымала назву «Народнага тэатра». Вялізнай залы палаца не хапала на ўсіх жадаючых паглядзець ігра, хаця спектаклі ў тэатры ставілася шмат разоў. Так, «Восем кахаючых жанчын» па п'есе Рабэрта Тома быў сыграны 45 разоў, «Фенімень» — 61, «Праходны бан» — 104 разы!

Даводзілася быць тэатру і за межамі Беларусі: у гарадах Вільнюсе, Панявежысе, Тарту, Маскве.

У тэатра змянілася некалькі кіраўнікоў, але што самае цікавае: з вясны 2003 года зноў тут працуе Юрый Уладзіміравіч Сцяпанавіч.

На будучае ўсе працаўнікі палаца глядзяць з аптымізмам.

Як кажа Любоў Аскараўна, касцюмер ПК:

— Мне здаецца, усё будзе добра. А ў марах у нас — арганізацыя баяў у Белай зале палаца. Вось, можа, і зацікавім моладзь, ды і людзі сярэдняга ўзросту на дыскатэку не пойдучы, а на бал — калі ласка!

Ва ўмовах канкурэнцыі

Шмат гадоў прыходзіў адметны, цудоўны будынак, аздоблены скульптурнымі фігурамі, у заняпад. Адна за другой зачыняліся 3-за небяспекі залы і аўдыторыі, сцэны, абсыпаліся сцены і прагіналіся дахі...

Чакаў палац свайго часу, калі зноў пачуецца ў ягоных сценах бадзёрая музыка, дзіцячы смех, вясёлы спеў, і — дачакаўся нарашце: у сярэдзіне снежня 2003 года адбылося ўрачыстае адкрыццё будынка пасля рамонта. Палац зноў распачынае сваю культурную дзейнасць.

Цяпер шмат увагі ўдзяляецца арганізацыі гастрольна-канцэртнай дзейнасці, аднаўленню і развіццю самадзейнай творчасці. Пакуль існуюць толькі 5 калектываў, але ў планах кіраўніцтва ПК — пашырэнне іх колькасці.

Пачала працаваць і тэатральная зала. Цяпер за месяц тут праводзіцца больш за 20 мерапрыемстваў.

Палац вымушаны працаваць у рамках вельмі жорсткай канкурэнцыі, але з улікам тэхнічных, акустычных дадзеных адрэстаўраваных залаў ён знайдзе сваю нішу ў так званым шоу-бізнесе. Актыўна развіваюцца, наладжваюцца сувязі. Напрыклад, ужо запланаваны прыезд Санкт-пецярбургскага тэатра «За чорнай рэчкай».

Што тычыцца моладзі, то яна цікавіцца тэатрам, а таму наведванне тэатральных прадстаўленняў вельмі актыўнае. Сталія людзі таксама не забываюцца пра... «Цэнтр савецкай культуры» — прыходзяць.

На сёння палац дынамічна набірае абароты. Калі параўнаць, напрыклад, сакавік і красавік, то колькасць і якасць мерапрыемстваў відавочна павялічваецца. Мяркуюцца, што ўжо ўвосень і наведнікаў, і разнастайных мерапрыемстваў ды праграма большае.

Сяргей МУРАЎСКИ,
Фота
Я. Залужнага

вяселлю, а ўсе памяшканні яго былі перапоўнены гасцямі, то ў нашы дні гэтага ўжо няма. А чаму? З гэтым пытаннем я звярнуўся да самага пашанотнага супрацоўніка палаца, касцюмера Любові Аскараўны:

— Старое не вернеш. Моладзь ужо не тая. Сучаснай больш даспадобы бары дыскатэкі, чым культурны адпачынак...

— Любоў Аскараўна, а чым жа цяперашняя моладзь адрозніваецца ад той, былой?

— Я ўжо старая... У 11 гадзін вечара вяртаюся дадому на трамваі, дык мне ніхто месца не саступіць, нават яшчэ адліхнуць, каб першым сесці... І гэта — моладзь, і гэта выхаванне? У нашы часы было ўсё інакш...

Банальна-дзікунская сітуацыя, але усё гэта так. Зразумела, той жа тэатр акультурвае, але як зацягнуць туды моладзь?

Равеснікі палаца і сучаснікі

Найбольш вялікі з дзіцячых калектываў — «Равеснік». Гісторыя гэтага ансамбля пачынаецца ў 1958 годзе; яго мастацкім кіраўніком на працягу шматлікіх гадоў была народная артыстка Рэспублікі

краіне. За апошнія гады калектыв быў з канцэртамі ў Балгарыі, Украіне, Партугаліі. Неаднойчы выступаў у Італіі і Турцыі.

Яшчэ адзін дзіцячы калектыв — вакальная студыя «Бліскучыя вочкі» — нарадзіўся толькі ў верасні 2003 года і налічвае ўсяго 15 удзельнікаў з кіраўніком Вячаславам Грыгор'евічам Бабковым. Уся творчасць «вочак» напоўненая святлом і любоўю...

Ну і канечне ж, трэба вылучыць пяць дарослых калектываў. Першы — «Народная харавая капэла» — равеснік палаца. Цяпер у ёй 45 удзельнікаў, аматараў харавых спеваў; тут і студэнты, і служачыя. Званне «народны» атрымалі ў 1961 годзе. У рэпертуары капэлы звыш 200 твораў рознай формы: класіка, народныя песні. Харавая капэла вядзе актыўную канцэртную дзейнасць. Яна — лаўрэат Першага ўсесаюзнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці 1977 года, лаўрэат Рэспубліканскага тэлевізійнага конкурсу 1983 года. У 1992-м — атрымала гран-пры і званне лаўрэата Міжнароднага конкурсу ў Польшчы. І гэта толькі малая частка тых конкурсаў, у якіх бралі ўдзел. Першым кіраўніком калектыву быў І. Я. Кліанскі, які кіраваў ка-

...Шмат якія куточки сінявокай Беларусі далі свету сьлінных паэтэс. Ганаровае

вельмі падабаецца паэма Аколавай "Палачанка Інгрэна, альбо Вяртанне Скарыны", дзе мы сустракаем не толькі з Францішкам Скарынам і Ефрасінняй Полацкай, але і з рэкамі Палатой і Заходняй Дзвіной, Полацкім Сафійскім саборам, Спаса-Ефрасінеўскай царк-

слова не астудзілася, самабытнае і арыгінальнае ў айчынай паэзіі.

Малая радзіма з першых год жыцця фармавала чалавечыя якасці паэтэсы, характар, увесь лад душы, садзейнічала выяўленню духоўнага патэнцыялу.

дзелена намі. — К. К.) Не можа не крануць сваёй інтымнасцю і задушэўнасцю сэрца чыгача і цыкл паэтэсы "Лісты да мамы".

Паэтэса любіць санет, нават надае яму мясцовы, этнаграфічны каларыт, называючы нізку "Вечнасць шануе — кожную з зорак"

ральнасць выказвання, а сама асоба мастачкі вельмі абаяльна раскрываецца ў сваёй сімпатыйнай чалавечай змястоўнасці. Позірк Аколавай выразна скіраваны ў глыбіню нацыянальнага жыцця. Яе захапляе мудрасць народа, яго дабрыня і чалавечнасць, а паэзія прасякнута філасофскім роздумам над гістарычным бегам часу. У яе вершах адчувальны сам рытм часу, дынаміка жыцця, пошукі шляхоў у будчыню. В. Аколава імкнецца праўдзіва і шырока раскрыць багаты духоўны свет чалавека. Моцна гучыць ў яе паэзіі дакор аб страце вялікіх духоўных каштоўнасцей, яе лірычныя героі перакананы: сучаснасці не хапае **высакароднасці і геарізму**.

Творчы неспакой, вастрыня пацуццяў робяць яе словы патрэбнымі і блізкімі людзям. Яе паэзія блізкая нам — у XXI ст., бо сёння ўзраста патрэба ў ёмістым, эмацыянальна і інтэлектуальна насычаным паэтычным слове, прасякнутым верай у чалавека, у сілу яго розуму, у здольнасць абараніць жыццё на зямлі. Яна шукае асновы ўтваральнага духоўнага каштоўнасці, якія здольны зберагчы асобу ў нашых нярэдка драматычных абставінах. Пэтэса добра ўсведамляе, што стан роднай мовы — гэта таксама пытанне аб выжыванні беларуса, яго духоўным здароўі:

Пакуль мамы пяюць калыханку
І вітаюць буслы новы дзень,
Мая Мова, ідзі да людзей:
Ад святла да начы і да ранку.

Канстанцін КАРНЯЛЮК

Самабытная і арыгінальная

(да юбілею паэткі)

месца ў гэтым сузор'і Муз займае і Валянціна Аколава, верш якой "Беларускія мадонны" яшчэ раз звяртае ўвагу шырокай грамадскасці Беларусі на крык душы і пяшчоту сэрцаў верных дачок Радзімы, што справай свайго жыцця абралі паэзію. У XXI стагоддзі, узлётны, гэты пачэсны спіс амаатарак жаночага нацыянальнага прыгожага пісьменства будзе доўжыцца і доўжыцца. Вельмі хочацца, каб чытачы былі разам са сваімі прарокамі, не здраджвалі ў жыцці паэтычным заповітам, высякародным думкам сьлінных Мадоннаў Нацыі. Чытайце, спадарства, творы сваіх пекных паненак — не пашкадуеце!.. Мне вельмі балюча, што сэрцы многіх маіх суайчыннікаў ачарсцвелі, цураюцца роднага слова, адварочваюцца ад самабытных кніг...

Валянціна Валянцінаўна Аколава нарадзілася 25 ліпеня 1954 г. у вёсачцы Мазуршчына Салігорскага раёна. Свае першыя вершы надрукавала ў 1968 г. у салігорскай газеце "Шахцёр".

Я чытаю вершы з яе зборнікаў "За тым лугам зеляненым", "Вяртанне ў заўтра", "Я люблю сваю Белую Русь", "Случарыны". Мне

вой. Чытаю — і адразу адчуваю, што аўтарка імкнецца да выразнасці радка, валодае гнуткім, гаваркім вершам, які дапамагае весці зацікаўленую размову з сучаснікам, аналізаваць актуальныя праблемы жыцця, страсна і пераканаўча сцвярджаць высокае прызначэнне Чалавека на Зямлі. Якая ж гэта Зямля!.. Паэтэса даносіць сваю прамову да чыгача: "З дзён учарашніх случанская зямля і яе духоўнасць — удзячны Уладзіміру Сыракомлі, казачніку Рэдкаму, Аркадзію Чарнышэвічу, Янку Скрыгану, Галіне Макаравай, сённяшнім — Максіму Лужаніну, Рыгору Шкрабу... Як бусяняк вясной — пералік імёнаў: высокі і даляглядны. Мая радзінная айчына крывічоў, прыпалеская Салігоршчына — на горадасць мужняя і былінная. Дзякуй Бацькаўшчына за творчае наталенне майго сэрца! Для слухачкі-паэта роднае і кроўнае — залацей і прыгажэй за вучоныя лабірынты і "заморскія філасофіі". Не астудзіся, Радок, да агню і мудрасці матчынай Мовы!"

І ўся яе творчасць — красамоўнае сведчанне таму, што яе

Спыніся... ідзе Ефрасіння да нас і праз нас.
О светлая, мудрая, добрая,
дзе ты?
Дарога-сястра разбудзіла сягоння мяне —
І вывела ў шлях да Франціска Скарыны.

Мусяць таму, многія вершы В. Аколавай для мяне — сапраўдная і ўрачыстая сустрэча з нечым чыстым, родным, наскім, беларускім. За дзесяцігоддзі творчай дзейнасці яе вершы набылі гарт, у паэтэсы амаль не знойдзеш вершаў-матылёчкаў. Адрознівае яе талент адгукнасці на вялікія і малыя праявы нацыянальнага жыцця, здольны адкрыць паэзію ў штодзённай рэчаіснасці. А сам голас паэтэсы — спавядальны, гучыць натуральна, шчыра. Цыкл "Паклон Беларусі" прысвечаны бязвінным ахвярам сталінскіх рэпрэсій — жыхарам вёскі Мазуршчына Салігорскага раёна і загубленым жыццям у Курапатах. Эпіграфам да "Балады пра бабулю Алену" паслужыў эпіграф з пісьма А. Аколавай І. Сталіну ў 1937 годзе: "ВЯРНИЦЕ БЕЛАРУСА ДА ЯГО ЗЯМЛІ" (вы-

случанскімі санетами. Случчына — гэта стыхія яе душы. Найменні гэтай зямлі нібы ззяюць даяментамі ў яе ворах.

Цікавіць паэтэсу і такі жанр, як прыгаворкі-прыжартоўкі, дзе эпіграфам служыць такая салігорская прымаўка: "Хто жартуе — менш бядуе". Вядзе з чытачом яна і іранічную споведзь ("Мальер на Мінскай Камароўцы").

Пра геаграфію шматлікіх падарожжаў паэтэсы расказваюць вершы "На Капінкавіцкай станцыі", "Два пісьмы з-пад Асвей", "Дзень Ефрасіні Полацкай", "Полацкі эпілог", "Полацкі вакзал", "Трывогі Нясвіжа"...

А такія творы, як паэма "Басанож па зорак", як верш "Сінія валожкі адсінелі ў жыцце", мне падаюцца сапраўднымі паэтычнымі шэдэўрамі:

Сінія валожкі адсінелі ў жыцце:
Позна, любі, позна.
Зоркі свецяць — розна.
Богам не бажыце.
Грэхам не грашыце,
Напаслед каханню не глядзіце слёзна...

У яе вершах я заўважаю цеплыню, шчырасць пацуцця, нату-

Цікаваці пісьменніка — "страсці чалавечыя". Яшчэ Платон казаў: "Уласна чалавечая — гэта страсць". А візантыйскі пісьменнік, ігумен Сінайскага манастыра Іаан Лествічнік (570—649 гг.) напісаў кнігу пра духоўнае ўдасканаленне "Трактат пра жарсці і дабрадзейнасць".

Улады па-рознаму ставіліся да славытых пісьменнікаў, якія мужна ішлі шчырым шляхам незалежнасці. Кнігі Пратагора палілі. Арыстоцеля накіравалі ў выгнанне, Дантэ — у выгнанне. Іаан Златавуст (350—407 гг.), аўтар трактатаў "Пра боскую волю", "Пра скруху" ўступіў у канфлікт з імператарскім дваром, быў пазбаўлены кафедры і высланы ў Арменію (Грузію). Класічны пісьменнік уваходзіць у сусветную гісторыю культуры найперш і мажліва менавіта праз гэта стварэнне класічных вобразаў.

Талстой — Балконскі, Карэніна, Бязухаў, Растова.

Шолахаў — Мелехаў, Аксіня, Нагульнаў, Шчукар.

Дастаеўскі — браты Карамазавы, Мышкін, Раскольнікаў.

Гогаль — Чычыкаў, Хлестакоў.

Ганчароў — Абломаш.

Горкі — Самгін.

Сярод нашых небагата знойдзецца тых, хто стварыў для свету тып беларускіх герояў.

Мележ — Васіль, Ганна.

Адамчык — Корсак.

Караткевіч — Беларэцкі.

Быкаў — Рыбак.

Каля ста гадоў знаходзяцца ў палоне ідэалагічных норм і устаноў — гэта бяды творчых людзей, — нашы пісьменнікі малявалі народ увогуле, а не канкрэтнага чалавека. Бадай, толькі І.Пташнікаў у сваіх выдатных апавяданнях здолеў пазбегнуць схемы і штампав. У большасці сваёй беларускія празаікі ў XX стагоддзі былі вельмі таленавітымі журналістамі і публіцыстамі. Ім не ставала магутнасці эпічнага таленту, каб з ідэалагізаванага характару стварыць Нагульнава — рускага кітлату сацыяліста. Вось чаму з сотні раманаў,

створаных беларускімі пісьменнікамі ў XX стагоддзі, ні адзін не атрымаў шырокай папулярнасці ў свеце і не быў адзначаны ніводнай еўрапейскай прэміяй. Нават вядомы ў Еўропе пісьменнік-ба-

улады ў краіне, дарога, хлусня, пра якую дазнаешся, здрада, тэхнагенная катастрофа, суд, шантаж, богашукальніцтва. Сярод нашых пісьменнікаў выплываюцца сваімі сюжэтамі Быкаў, Адамчык,

насць, густ і мера, такт і этыка. У першы год развалу Савецкага Саюза на тэлемасце ЗША—СССР адна няшчасная жанчына, напалонаная жахам перад КДБ і ўздаваная на лабавых лозунгах камсамо-

памятаць, што героя любой прафесіі мусяць цікавіць і хваляваць адвечныя пытанні вызначэння сэнсу жыцця, таямніцы жанчыны і каханья. Герой мусяць прымаць рашэнні і здзісьняць учынкi, кахаць і сумня-

вацца, гэта значыць — паўна-вартасна жыць. Трэба заўсёды памятаць, што якую б прафесію ні меў герой, а чытана найперш цікаваць узаемаадносіны паміж мужчынам і жанчынай. У выбары паміж "раманам ідэі" і "раманам жарсці" ён, чытач, аддаць перавагу раману жарсці. Не было б у аснове кнігі былога прэзідэнта ЗША амурнай сувязі з сакратаркай, ніхто б і не чытаў яго палітычныя разважання і мемуары пра сустрэчы з прэзідэнтамі іншых краін. Каханне ў рамане — гэта маці інтрыгі апаведу. Гэта заўсёды перадумова да нечаканых паваротаў сюжэта і арыгінальных развязак лёсаў герояў.

Дастаеўскі любіў "гульнію ідэі", Талстой — "гульнію характараў".

За імі паўтарае Г. Маркес: "Разбураць любы штамп — вось крэда сапраўднага пісьменніка". Часам сюжэт складаецца імгненна і ўжо героі кіруюць пісьменнікам. Часам праца над сюжэтам цягнецца пакутліва доўга. Дваццаць гадоў Ганчароў працаваў над раманам "Абломаш", і за адзін месяц Дастаеўскі напісаў "Гульця". А ўвогуле пісьменнікам павінна кіраваць удумлівасць і адказнасць.

Чым вышэйшы ўзровень культуры народа, тым больш талентаў гэтага народа ведаюць у свеце. Пытаеш, як уславіцца? Дапамагай асвеце народ, умацоўвай ягоную нацыянальную самасвядомасць, вучы любіць і цаніць сваё і ён, народ, адкрые цябе і ўспавіць. Дык працуй, не ведаючы спакою, і слава адшукае цябе, але памятай: думкі пра Бога, маці, дзіця, каханую, радзіму заўсёды прыдаюць сілы.

Георгій МАРЧУК

Прафесія — пісьменнік

Метад, вопыт, сэнс

таліст, які даследаваў выключна чалавека на вайне, нека квола намінаваўся на прэстыжную Нобелеўскую прэмію. А карумпаваная, бартарныя пераклады твораў некаторых пісьменнікаў, што займалі высокія пасады ў кіраўніцтве Саюза пісьменнікаў на рускай, украінскай і іншых мовах краін сацыялізму, пацвердзілі згубнасць ацэнкі твора толькі з боку палітыкі і ідэалогіі, а не з боку высокага мастацтва.

Сюжэт — гэта гісторыя, якую расказалі займальна і захапляльна. Хтосьці калісьці, як кажуць, падлічыў, што ва ўсёй сусветнай літаратуры 36 сітуацый і сюжэтаў на абыходах. Але кожны пісьменнік, пачынаючы свой раман, аповесць, апавяданне, ідзе сваім шляхам, як бы ўспяваю. "Над вядумай слязмі зальюся", — гэта А. Пушкін. Ягонья ж словы: "Калі няма сюжэта, талент марнуецца дарма". Менавіта А. Пушкін падараваў Гогалю два сюжэты: "Рэвізора" і "Мёртвых душ". У распачы пісьменнік падобна Рычарду III у Шэкспіра гатовы крычаць: "Сюжэт, сюжэт, палову царства за сюжэт". Дастаеўскі захапляўся сюжэтамі Дзікенса і сюжэтам "Дон Кіхота" Сервантэса. Дапамагаюць канструяваць сюжэт учынкi герояў. Дастаеўскі так умеў "закручваць" сюжэтныя лініі, што часам у іх бльгаўся. Не апошняю ролю адгрывае і фантазія. Але і на шляху самай вычварнай фантазіі і самай вынаходлівай рэальнасці стаіць непадкупны вартавы — логіка. Прычынай для завязкі сюжэта можа служыць вайна, змена палітычнай

Караткевіч. Варта павучыцца ў славытых майстроў сюжэта Дзюма, Драйзера, Абэ, Чэхава, Горкага, Купрына, Пруса, Гамсуна, Андрэяча, Лао Шэ, Заля.

Каханне, секс, эротыка — паняцці роднасныя, як дрэва і зямля. Без гэтай "гарчыцы", як казаў Флабэр, "страва" — літаратурны твор — прэсна. Шматлікія гісторыі ў рамане, аповесцях (радзей у апавяданнях, навілах) грунтуюцца на каханні. У XX стагоддзі кінематограф рашуча прыадчыніў інтымныя бакі ўзаемаадносін мужчыны і жанчыны. Тое, пра што часцей маўчалі (асабліва нашы творцы), пра што нясмела гаварылі пісьменнікі з больш "дасведчаных" у эратычным сэнсе заходніх краін, з'явілася на тэлеэкране, а цяпер ужо, для задавальнення публікі, і на камп'ютэрных экранях ва ўсёй "прыгажосці і магутнасці". Патока парнаграфічнай літаратуры пазалівалі кніжныя кірмашы. Здавалася, усё — фінал. Знікне сюжэт, адыдуць перажыванні, разважання пра сэнс быцця, пошукі існасці, дабра, а застаецца апісанне сексуальных пастаў на фоне экзатычных пейзажаў. Але веліч і жыццесцвярджанне мастацтва і літаратуры ў тым, што краінасці ніколі не атрымліваюць перамогі. Адкрытыя пасцельныя сцэны, сустрэчы каханкаў беларускія пісьменнікі сёння ўмеюць адлюстравваць і ахвотна змяшчаюць у сваіх аповесцях і рамане. Але для іх гэта не робіцца самамэтай. Заўсёды, ва ўсе часы будзе прывабліваць чыгача сапраўднае моцнае каханне, шчырыя пацуцці, сентыменталь-

ла, крыкнула амерыканскай аўдыторыі: "У нас секса няма", што дало магчымасць разбуральнікам нацыянальнай свядомасці рускіх, беларусаў, татароў, украінцаў і іншых народаў гадоў 10 кніць з прычыны разумовай і эмацыянальнай дэградацыі нашых людзей. Наіўныя зпамыскі з тэлеэкранаў штодзень прыгадвалі гэтыя злэшчасныя словы жанчыны, якая пераблытала паняцці "секс" і "парнаграфія", а дакладней успрымала іх як раўназначныя. Напрыклад, колькі эротыкі ва ўзаемаадносін Акісіні і Рыгора, Нагульнава і Лушкі, у Быкава ў "Альпійскай баладзе", у Адамчыка ва ўзаемаадносін Амполь і Алесі, у мележаўскіх Васіля і Ганны. Трэба дакладна ведаць, што любоўны трохкутнік заўсёды здобіць любы твор, і гэта аксіёма. У мяне такое адчуванне, што гэтыя словы — "У нас секса няма" — спрытна выкарысталі правакатары, што кпілі з нашай моладзі, і хітра вербавалі яе ці падштурхоўвалі да вярбоўкі 100—150 тысяч дзяўчат і жанчын штогод у бардэлі Стамбула і Еўропы. Як воіны ніколі не спыняюцца на зямлі, так і рабства (схаванае ці непрыхаванае) ніколі не знікае. Але гэта да слова. Дадам яшчэ сісцла і наступнае: ці то ад нявядання, ці то ад страху, ад адсутнасці галоснасці, смеласці нашы пісьменнікі не дакраналіся прафесій супрацоўнікаў КДБ, дыпламатаў, дзяржаўных чыноўнікаў высокага рангу, касманаўтаў, святароў, кампазітараў, спартсменаў. Прафесія героя нясе чыгачу дадатковую інфармацыю і жывіць ягоную цікаўнасць. Аднак, будзем

З гаспадарскім клопатам...

У нашага вядомага тэатра- і літаратуразнаўца, доктара філалагічных навук, прафесара, члена-карэспандэнта НАН Беларусі С. Лаўшук 60-гадовае юбілей. Сцяпан Сцяпанавіч не толькі вядомы літаратуразнавец, але і таленавіты арганізатар навукова-даследчай работы.

сцэнічнае мастацтва. Ды ўсе ж навуцы ўдаецца дасягнуць найбольшага пранікнення ў прадмет пры спалучэнні спецыялізацыі сумежных дыс-

жыццёвая пазіцыя гэтых персанажаў, аднак менавіта яна падверглася найбольш бязлітаснаму выкрыццю, бо аўтар добра разумеў перспектываўнасць ілюзорнай надзеі на мірнае вырашэнне антаганістычнага канфлікту паміж землеўласнікамі і працоўным селянствам... Разам з тым, яго ўсе ж трывожыла перспектыва крывавага сутычак: таму п'еса завяршаецца сэнсавым шматкроп'ем: Сымон і Незнаёмы настроены цалкам радыкальна, але яны накіроўваюцца "не ў баявыя дружыны, а на Вялікі сход".

У цэлым даследчык, дзякуючы сваёй двухгаліновай спецыялізацыі, змог раскрыць сапраўдную "лабараторыю" творчага працэсу з тымі важнымі тонкімі прафесійнымі момантамі, якія не маглі ўбачыцца толькі з літаратурнага ці, прынамсі, з тэатральнага боку. Не можа не ўражваць спектр творчых шуканняў маладой нацыянальнай драматургіі: Ц. Гартнаму ў тую пераломную эпоху тэатр уяўляўся гераічным, У. Галубку — рамантычным, паводле Я. Коласа, наадварот, на будаваным на бытавых, а А. Вазнясенскаму — на эпічных пачатках.

С. Лаўшук бачыць нацыянальную драматургію родапачынальнага перыяду адкрытай для самых разнастайных мастацкіх плыняў, знаходзячы плённы выкарыстанне элементаў сімвалізму, мадэрных прыёмаў у "Раскіданым гняздзе" Я. Купалы, "Пакрыўджаных" Л. Родзевіча, "На дарогах жыцця" Я. Коласа, "Страха жыцця" і "Ценя" Ф. Аляхновіча.

Даследчык не спрашчае сітуацыю, кваліфікуючы наскокі пралеткультураўскай крытыкі на этнаграфізм, які ў нашых умовах мусіў выконваць важнейшую народнаадкрывальніцкую функцыю, як першыя сімптомы расправы з адраджэнствам, якая праяўляецца напрыканцы 20-х гадоў у аб'яваўчым выступленні В. Вольскага адносна п'есы В. Шашалевіча "Апраметная". Вучоны ўсёй знясіленай практыкай нацыянальнай драматургіі пераканаўча паказвае, як сумна вядомай эстэтыкай бесканфліктнасці і вульгарна сацыялагічных падыходаў літаральна падкошвалася драматычна творчасць, якая без канфлікту асуджана на наступовае мастацкае згасанне.

Перыяд 40-ых — першай паловы 50-ых гадоў даследчыкам, які гэта і прынята апошнім часам, ацэньваецца найменей плённым з усіх літаратурных этапаў. За ваенныя гады не напісана і дзесяці п'ес, якія, за выключэннем "Пробы агнём" К. Крапівы і "Круці не круці — трэба памерці" Ф. Аляхновіча, паспешліва сыходзілі са сцэны з першай іх пастановкай. Ды і ў пасляваенныя гады з зачараванага кола ўстановак тэатры бесканфліктнасці, з пятаў сацыялістычнай ідэалізацыі змаглі толькі выбавіцца К. Крапіва ("Мілы чалавек"), А. Макаёнак ("Выбачайце, калі ласка"). Патрэбна была мінімальнае часавая аддаленасць ад падзей, каб пад пяром К. Крапівы з'явіўся "Мілы чалавек", п'еса аб ганебных прыстасаванцах ваеннага часу, выкананая ў наватарскай тэхніцы, з прадбачаннем многіх мадэрнісцкіх прыёмаў, якую належыць аднесці не толькі да найважнейшага асабістага ўдачы драматурга, але і найлепшых дасягненняў нашай сатырычнай камедыяграфіі. Махлярствы "мілага чалавека", прадпрымальнага прайдзісвета Жлукты — тыповая грываса бізнесу, які нельга лепш праецыруюцца і на сённяшняю рэчаіснасць з яе злавачынным першанакапальніцтвам.

У цэлым даследчыкам пры ацэнцы названага перыяду вытрымана мера аб'ектыўнага мастацкага аналізу і сацыяльна-псіхалагічнага ўспрымання часу, якая дазволіла ўбачыць, побач з творчым скоўваннем, і пазітыўныя бакі літаратурнага развіцця, нарастанне найперш у драматургіі, моцнага творчага і тэатральнага супрацьдзеяння лакальным тэндэнцыям, што пазней вылучаць беларускіх драматургаў ва ўсесаюзны авангард напярэдадні "адлігі" 60-ых гадоў ("Мілы чалавек" і тэатрычныя выступленні К. Крапівы, "Выбачайце, калі ласка" А. Макаёнка). Дзякуючы дыялектычна тонкаму адрозненню літаратурнага і сцэнічнага бакоў у творы, даследчык дае стыльва завершаную трактоўку лепшым мастацкім дасягненням гэтага перыяду, разам з тым адказна развенчвае эстэтыку бесканфліктнасці як антыэстэтыку, асабліва згубную для драматычнай творчасці. У дадзеным выпадку С. Лаўшук у лепшых традыцыях айчыннага літаратуразнаўства адстойвае аўтаномную функцыю літаратурнай тэорыі, пра якую Ю. Тынянаў некалі выказаўся так, што нават калі б само мастацтва прыйшло ў заняпад, дык і тады тэорыя застаецца сама сабой, прынамсі, каб выплумаць прычыны гэтага заняпаду.

За сорок апошніх год, — на думку даследчыка, — нацыянальная драматургія зведала ўзлёт камедыяграфічнага эксперыменту А. Макаёнка (трагікаедыя — народны лубок, трагікаедыя — памфлет, камедыя — рэпартаж, сентыментальны фельетон), лебедзіную песню К. Крапівы ў фантазмагарычнай камедыі "Брама неўміручасці", сапраўднае ўзможнае драматычнае таленту М. Матукоўскага ў "Амністыі", "Апошняй інстанцыі", "Мудрамеры", стварэнне цэлага пласта гістарычнай драмы У. Караткевічам, А. Петрашкевічам і пазней дэбютаваўшым у драматургічным жанры І. Чыгрынавым. На творчай культуры папярэднікаў змог рэалізавацца ўжо цалкам сучасны па выяўленчых прыёмах талент А. Дударова, якому ранейшае акцёрскае амплуа пасобіла ўзгадніць у "Парозе", "Вечары", "Радавых" сцэнічную тэхніку з эмацыянальным успрыманням сённяшняга глядача. Перыяд так званае перабудовы даследчык ацэньвае як глыбока-крызісны стан драматургіі.

Творчая дзейнасць С. Лаўшук атрымала высокую ацэнку ў навуковай грамадскасці, сведчанне таму — узнагароджанне ордэнам Францыска Скарыны.

Са шчырым гаспадарскім клопатам даследчык зазначае: "Сёння Беларусь, яе сцэнічнае мастацтва, апынулася на такім лёсавызначальным гістарычным пераломе, калі без спробы зазірнуць за завесу, якая аддзяляе нас ад заўтра, не маюць сапраўднага плёну ніякія даследаванні сучасных праблем мастацтва, літаратуры, жыцця ўвогуле. "Камо грядеши!" Каб зноў не апынуцца пашынкамі лёсу, нам трэба "пралічыць" сваю будучыню. Каб заставацца патрэбным людзям, тэатру неабходны вялікі ідэі".

Свой юбілей Сцяпан Лаўшук сустракае ў росквіце творчых сіл; дабрыня, працавітасць, мэтанакіраванасць даюць яму крылы для новых навуковых узлётаў, здзяйснення ўсіх планаў і задум.

Алена ЯСКЕВІЧ

Пяру С. Лаўшук належыць шмат кніг і сотні артыкулаў у розных энцыклапедычных і навуковых выданнях, у перыёдыцы. Сярод найбольш значных яго прац: "Сучасная беларуская драматургія", "Станаўленне беларускай савецкай драматургіі", "На драматургічных скрыжаваннях", "На парозе 90-х" (у сааўтарстве), ён сааўтар "Истории белорусской советской литературы", "Гісторыі Беларускай савецкай літаратуры", "Нарысаў па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей", "Гісторыі беларускай літаратуры", "Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя".

Выкананню такіх працаёмкіх, комплексных па сваёй структуры даследаванняў папярэднічалі распрацоўкі і пошукі, якія далі плён у выглядзе раздзелаў "Гісторыі беларускай літаратуры", тэматычных зборнікаў, прысвечаных спецыяльнаму заглябленню ў пасабныя канкрэтныя перыяды і тэмы.

Працы С. Лаўшук заварожваюць шырэнёю і шматаспектнасцю даследчых задач: вытокі і своеасаблівасць шляхоў станаўлення айчынай драматургіі, народнаадкрывальніцкая, адраджэнская місія "младанацыянальнай" літаратуры, канцэпцыя народнага тэатра, праблема нацыянальнага рэпертуару, месца творчай індывідуальнасці ў літаратурным працэсе, нарэшце, складаны перыпетыі літаратурнай барацьбы ва ўмовах пралеткультураўскай эстэтыкі і тэорыі бесканфліктнасці. Комплексны характар даследаванняў вызначыў напружаную кампазіцыю прац, якія разгортваюць цалкам абноўленую, паводле творчага працэсу перыядызацыю айчынай драматургіі. Асабліва важны двайны погляд для яго вызначальна-вытокавых работ, у якіх прасочваецца змена літаратурных пакаленняў на мяжы стагоддзяў, зараджэнне прафесійнага тэатра, назапашванне першага нацыянальнага рэпертуару і ўзнікненне тэатральных калектываў І. Буйніцкага, А. Бурбіса, Ф. Аляхновіча, Ф. Ждановіча, пазней тэатра У. Галубка. Такія кнігі, апрача ўсяго, цікавыя ўвядзеннем новага, забытага матэрыялу, увагай да літаратурных фактаў, дзе прааналізаваны і пастаўлены ў мастацкі рад згубленыя ўжо з полю зроку даследчыкаў сцэнічныя творы К. Вяцкі, К. Буйлы, Л. Родзевіча, З. Бядулі, Я. Быліны, А. Паўловіча, ранняя драматургія Я. Коласа, У. Галубка, М. Гарэцкага, Ц. Гартнага. Своеасаблівым адкрыццём выглядае новая паглыбленая трактоўка "Раскіданага гнязда" Я. Купалы.

"Я. Купала, — як зазначае С. Лаўшук, — у сваіх пакутлівых пошуках сэнсу жыцця як бы паслядоўна прайшоў шляхам кожнага персанажа. Быў час, калі яму здаваўся адзіна правільным выбар Данілі, які бачыў панацею ад усіх жыццёвых антыномій у музычным мастацтве. Жыццё вельмі хутка развее гэтае заблуджэнне. Тое самае атрымалася і з думкамі, якія ў п'есе выпавядала Зоська, Марыля, Лявон.

Вядома ж, інтэлігентнай натурой Я. Купалы па-чалавечы блізкай была

Журналіст і галоўны рэдактар Быхаўскай раённай газеты "Маяк Прыдняпроўя" Мікола ЛЕУЧАН-

КА выдаў прازیчны зборнік "Пад знакам зялёнай ружы". Складаюць кнігу шматлікія нявядомыя кароткія гісторыі з дзяцінства, юнацтва пісьменніка і, безумоўна, рэальныя жыццёвыя эпізоды, падараваныя сучаснасцю. Творы адметныя шчырасцю і дасціпным гумарам, многія з іх уражваюць нечаканым паваротам падзей і драматызмам сюжэтных калізій.

Мінскае выдана "Про Хрысто" выпусціла ў свет пазычны зборнік Дануль Бічэль

"Староты ў вяночак Божай Маці". Спасылаючыся на кароткую аналітыку да зборніка, можна адзначыць: "Абраз Маці Божай Будслаўскай — самы сціплы ў сваёй прыгажосці. Малітоўнае агляданне яго з любоўю — падстава для глыбокай малітвы" і пранікнёнага паэтычнага роздуму...

Па бачыў свет новы пазычны зборнік Уладзіміра Сіўчыка-Ва "Высакосны год"

які складаецца з хоку і танка. Як піша ў прадмове да кнігі Леанід Дранько-Майсюк, У. Сіўчыкаў "па-майстэрску выкарыстоўвае сціслую вершаваную форму і, цудоўна адчуваючы гукавую плысць трох- і пяцірадкоўяў, пакідае ў чытацкай памяці яскравыя знакі запамінальнае красы..."

З нагоды 70-годдзя Жлобінскай раённай газеты "Новы дзень"

(раней яна называлася "Шлях сацыялізма" і "Камуніст") выйшла ў свет першая ў Беларусі кніга, што распавядае пра гісторыю заснавання і дзейнасці газеты, пра яе былых і цяперашніх супрацоўнікаў. Разам з тым гісторыя газеты — гэта повязь часоў, летніцы жыцця не аднаго пакалення жлабінчан і гісторыя краіны.

Мар'ян ДУКСА

***

Як важна быць асобным народам,
незалежным і пайнавартасным.
Ён нагадвае амбітнага спартсмена,
які любіць і здзяйсняе азарт і рызыку,
які ведае,
што спаборніцтва не церпіць кволых.
Дух саперніцтва сыціць гэтае,
асобна ўзятае людства,
яго патэнцыял, рух
і прагу дасканаласці.
Аморфны натоўп,
які страціў радавое найменне,
толькі кішыць і перабірае нагамі.
Адносна сыты і супакоены,
ён траціць цікавасць да дарогі.
І ніхто яму не выдасць
візу ў гісторыю.

Рэфлексіі на свірска-смаргонскай дарозе

Хто ўжо тут помніць
шоргат, скрыпенне

калёсаў драўляных
восенню трыццаць дзевятага?
Многія дрэвы пасохлі
ад невыносных уражанняў.
А камяні на абочыне
сцятыя клятвай маўчанья.
Столькі ўжо тут пакаленняў травы
жвір прывітала,
што ліўнямі прапаласканы.
Што яна дасць — экспертыза
аб наяўнасці слёз на дарозе?
Слёз, што ранялі кабеты і дзеці
з беднага воза.
Горкім ці будзе ён зараз —
пыл этапнай дарогі?
Якім жа тэрмометрам змерыць
смутак загнаных людзей?
Мечаных, адбракаваных,
вытрасеных, нібы смецце,
з цёплых айчынных падворкаў.
Шчодрое заходнебеларускае
ахвярапрынашэнне
вусатаму пражорліваму ідалу.
Добры кавалак "насельніцтва",
што падлягаў трансплантацыі
з цела нацыі —
гвалтоўнай перасадцы жывых клетак
у сібірскі мароз
і ў жоўты пясак Курапатаў...
Не раз і не два спецслужбоўцы,
напэўна, з дрыготкім смакам
смакталі прывезеную гарэлку
ў гонар чарговага свята —
планавай "зачысткі"...
Хочацца мне павесіць
на сук ацалелай бярозы
гэты вась верш —
над свірска-смаргонскай дарогай.

***

Дзевяты вал чарговых пакаленняў
накочваецца зноў на бераг людства,
з сабою цяне пену, іл і гальку.
О, плакалі ўсе нашы збудаванні!
Фундаменты, фасады, сцены, шыльды
хаваюцца ў няпрошаны пясок.

Сям-там з яго вытыркаюцца вежы —
адна ці пара —
з ліку мадэрновых.
Плён дойлідаў, зусім не шараговых,
і песні бардаў, вельмі выкіталцонных,
абняты пылам тоўстым забыцця.
Але пясок пустым не застаецца.
На ім замітусіліся прышэльцы.
Дамы, балконы, сцэны і трыбуны
палезлі ў неба шустра, як грыбы.
Спявайце, наваспечаныя барды,
бо ёсць уцеха, што дзевяты вал,
чарговы вал шуміць далекавата.

Занядбаня рукапісы

Зачыненыя ў рэдакцыйных шафах,
яны млеюць
ад застойнага паветра,
закінутасці і безнадзейнасці,
як бестэрміновыя вязні.
Ніхто іх не бярэ і не гартае,
не хвалюецца, не захапляецца.
Іх высокія думкі
і трапяткія пачуцці
паціху жаўцеюць і камянеюць —
і западаюць у сон летаргічны
на стагоддзе, на тысячагоддзе.
З якой нагоды адчыняць шафы
са скарбамі ад сэрца і розуму —
ніхто аб гэтым не ведае.
Але гэта збудзецца.
Людства любіць вяртацца
да занядбаных скарбаў
ад сэрца і розуму.
І разграбаць руіны.

Пасля споведзі

Людзі пакідаюць храм,
уцешаныя ўчынкам пакаяння,

тым, што дараванне стала
рэальнасцю,
прынамсі зямной.
Прыўзнялася крыху галава.
Пасвятлелі вочы.
Паходка стала адносна лёгкай...
Да якой пары?
Трэба ж ісці праз натоўп,
праз джунглі хаосу зямнога,
прадзірацца праз іх,
як праз дзядоўнік.
І не заўважыш,
як зноўку наліпнуць
калочкі шустрых грахоў.

***

Грубая плоць матэрыі
летуценнасць маю прыціскае,
бе вятрыскам балюча па крылах,
нервы тузае болям і звягай
і даймае пустым кашальком.
Вось надб'дзе рэакцыя злосці —
і я здаўся,
я вязень яе...
Ды збярэ я каменні ўсе,
што аднекуль упалі пад ногі,
у вялікую роўную крушню.
І з яе гучны гімн спавяшчу
і святанню, і птушкам, і сонцу —
разняволены, лёгкі, як песня.

Два варыянты

Бальшавікі спавяшчалі:
"Бога няма!
Загадаем: не маліцца!"
А вось саратаўскі губернатар
забараніў сваім супраціўнікам
ужываць скаромную ежу
падчас вялікага посту —
наменклатурная сталовая
зрабілася дыетычнай.
Два варыянты таталітарызму.
У першым выпадку — рэакцыйны.
У другім — прагрэсіўны.

Павал ЗЬМІТРУК

(З будучай кніжкі "ХІНЖА")

***

Мы бязвэйсна пакахалі з табою
Пранізаны белай квеценню вечар,
Белы горад, заручоны з вясною,
Белы свет, нейтаймаваны, як вечнасць.
Мы бязвэйсна пакахалі сягоння
Самы лепшы з вечароў Беларусі...
Гэта заўтра за грахі памалюся,
Гэта заўтра буду думаць аб сконе.
Гэта заўтра прыйдзе тлумнае лета
І нязменным зайладарыць Сусветам...

Я сягоння нарадзіўся паэтам.
А назаўтра пахаваю паэта.

***

Я даў табе гароту і пакуты.
На векавых распнуў цябе раскрэсах.
Ты быў, як Я — душою ў крыж закуты.
Ты быў, як звер — свайго выгнаннік лесу.

Ты быў найсамы з выклятых, але
З Маіх найсамых самы быў абраны.
Я і рабіў і гоіў твае раны.
І ўкленчваў і ўзнімаў цябе з калень,
Ахвяра і ўладар Маіх залей.

Я забіваў цябе і ўваскрашаў
Цвікамі ўратавальных пакаянняў.
Жадаючы адно твайго вяртання,
Я так цябе бязвэйсна гартаваў.

Слязьмі тваймі, пабач, як захлынуўся
Жытлоў твайх ахоўнічы — Гаюн.
Ну што яшчэ зрабіць, каб ты вярнуўся,
Каб ты вярнуўся ў нацыю сваю?..

***

...І няма ў мяне дня — толькі ноч,
Дзе адзін я і болей нікога, —

Як блукар каля існай дарогі:
Не пазбудзься, не здрадзь і не збоч.
І няма ў мяне дня... толькі ноч.

Толькі там ты пачуешся — хто ты,
Кім ты быў, і навошта ты быў...
І пад ніцай вярбою самоты
Ляжа цень найспатольнай журбы.

Найадзіным у свеце адхланнем,
Цэлы век хоць спажыўшы ў дарогах,
Будзе толькі — як звездаў — Каханне.
Больш — н і ч о г а ...

***

На мяжы навалніцы, якая
Як заўчасная дыхае смерць,
Я падбітага птаха шукаю,
Што стаміўся балюча ляцець.

Я шукаю... бядую... гарую...
Мне б дайсці... і знайсці, каб паспець
Напаўзмерную песню, якую
Без мяне нікому не пець.

...Гэты птах — ён адно не канае,
Бо бязвэйсна чакае мяне, —
Каб ажыць, каб узняцца, каб днець
На мяжы навалніцы, якая...

***

Жывеш не вечна, чалавек,
Перажыві ж у момант век!
Максім Багдановіч

...А не дайсці і выжыць век, —
Хай крые Божжа...
Спажыў сцяжыну чалавек
Да раздарожжа.
Груган пракрумкаў: "Гэта — кроч
Няшчасцем сённым;
А гэта — ў шчасце, але збоч, —
Там далей прадонне..."
І міг жыцця — як сэнс жыцця,
Як крык з нябёсаў,
Ў дарожным кліне і працяг,
І кропка лёсу.
І дзве рукі, здалеўшы смыл
Не ўзнятых крылаў,
На дзве дарогі леглі ў пыл,
І сталі пылам.
І не спаробленых надзей
Задумнік хмарны, —
Паўстаў ён тварам ад людзей,
Каменным тварам.
А ў твар яму — пыл дзвюх дарог,
І стыгнуць грудзі.
Чаму ён іх абраць не змог, —
Не знаюць людзі.
Хадок паб'дзізе, мох кране, —
І мовіць камень:
"Па гэтай — смерць, па гэтай — не.
А далей — вы самі..."

Уладзімір ШПАДАРУК

***

Нерашучага мяне
Нарадзіла маці,

Але я лягаў у сне,
Хай сабе і ў хаце.
Але небу і зямлі
Смекла і адчайна,
Быццам мору караблі,
Давяраў я тайны.
Але ў марах кожны раз
(Іх было даволі)
Я без боязі згараў,
Як маланка ў полі.
Лёс упарта долу гне.
Як бы не зламацца.
Нерашучага мяне
Нарадзіла маці.

***

Можа, у іншым жыцці
Стрэну я лепшую долю,

Дзе не гняла б няволя,
Сіверны вецер бы сціх?

Можа, у іншым жыцці,
Што яшчэ трэба болей,
Зможа спакой абрысці
Сэрца, спавітае болям?

Можа, у іншым жыцці
Промні гаючага сонца,
Мудрыя, як бясконцасць,
Змогуць мяне знайсці?

***

Упэўнена, без перапінку
Гартае час старонкі дзён:
Пачуцці нашыя, учынкі,
Што робім і куды ідзём.

Спяшаецца, ды воч не зводзіць
Як мы згараем пакрысе,
І ў шлях апошні нас прыводзіць,
І крыж паперадзе нясе.

***

Калі б мой лёс удаўся,
Як і належыць, лепшым,
Ці з неба я вітаўся б,
Ці пёў бы птушкам вершы?
Ці аддаваў бы Богу
Увечары, уранні
Душы сваёй скарбонку,
Любі сваёй каралі?

які не патрабуе доказу... І Андрэй проста не ведаў, што адказаць на такое абвінавчванне, і як адказаць... Таму прамаўчаў. Ён проста ўстаў.

— Куды ты?! — устрывожана спытала Хрысціна. — Туды?

Андрэй зноў прамаўчаў.

— А я?! Ты што, пакінеш мяне адну!

Цяпер яны глядзелі адзін аднаму ў вочы. І Хрысціна першая не вытрывала, адвела позірк.

— Я пажартавала... — ціха выдыхнула яна. — Прабач, калі ласка... Сядай! Ды сядай жа ты!

Андрэй паслухмяна апусціўся ля вогнішча.

І менавіта ў гэтую самую хвіліну аднекуль з боку возера данёсся адчайны чалавечы крык. Дакладней, крык гэты быў амаль што нечалавечы... столькі ў ім утрымлівалася жаху, болю, адчаю...

Андрэй і Хрысціна ўскочылі на ногі амаль адначасова. У гэты самы момант крык раптам абарваўся, рэзка і адразу... так, нібыта чалавеку, які крычаў, імгненна заціснулі рот...

— О, Божа! — прашаптала Хрысціна дрыжачымі вуснамі. — Гэта... гэта Ігар! Гэ-

ішоў... вось ён ужо каля возера, вось тоненькі праменьчык ліхтарыка, перабягаючы з месца на месца, нарэшце асвятляе ваду і трыснёг у вадзе... І, падышоўшы да самага берага, Ігар спыняецца на імгненне, нахіляецца, зачэрпае далонню цёплую, цёмную ваду... як раптам адтуль, з возера, з падманлівай гэтай вады...

Усё так, як і казаў той учарашні стары!

Ногі былі нібыта з ваты і сэрца так моцна грукала ў грудзях, што здавалася толькі чудам не выскаквала з грудзей. Хрысціна ішла побач, яна моцна трымалася за руку Андрэя. У іншай сітуацыі гэта прыемна цешыла б хлопца, але зараз Андрэю было зусім не да пачуццяў...

Возера вось-вось павінна было вылузнуцца сярод дрэў, і Андрэй ужо амаль падрыхтаваўся да сустрэчы... але ўсё ж, калі яно і сапраўды нарэшце бліснула наперадзе, цмяна і таямніча, хлопец імгненна адчуў, як па спіне прабегае непрыйемны халадок... Хацелася спыніцца на месцы, не ісці далей, а яшчэ лепш — павярнуць назад, але побач знаходзілася Хрысціна. І таму Андрэй дазволіў сабе спыніцца толькі тады, калі да берага заставалася нейкіх пяць-шэсць крокаў... Дзяўчына таксама

зусім побач! І напэўна чакала зараз зручнага моманту для нападу! Чакала і пакуль проста сачыла за ім... Відаць, яму ўжо амаль надакучыла чакаць...

— Пойдзем адсюль! — хрыпла прашаптаў Андрэй. — Хутчэй!

Штосьці бліснула ў трыснягу... рыба — не рыба, звер — не звер... бліснула, зашапацела, так, быццам хтосьці вялізны і нязграбны лез, прабіраўся праз густы трыснёг сюды, да берага... І раптам да слыху Андрэя данёсся чыйсьці выразны ўздых, а можа, стогн...

— А-а-а! — нема закрычала Хрысціна, кідаючыся прэч, Андрэй бег услед за ёй не спыняючыся і не азіраючыся. Беглі вельмі ж доўга, а вогнішча ўсё не было, як скрозь зямлю правалілася... І вось перад ім зноў бліснула возера...

— О, Божа! — прашаптала Хрысціна. — Толькі не гэта!

І зноў яны беглі... беглі па чорным, злавесным лесе, а лес, нібы жывая істота, стараўся затрымаць іх, спыніць, не пусціць далей... Хапаў і хапаў карэльнымі пальцамі-галінкамі то за адзенне, то за валасы, ці твар... І наноў яны выбеглі на бераг возера... І спыніліся зусім здранцвелыя ад жаху...

— Андрэй! — крычала Хрысціна. — Я баюся, Андрэй! Зрабі што-небудзь!

У трыснягу нешта зашапацела, палезла да берага. Андрэй, схопіўшы за руку дзяўчыну, у чарговы раз кінуўся прэч. Цяпер яны беглі па лесе

напрасткі, не разбіраючы дарогі... толькі б далей адсюль, ад праклятага гэтага возера. Яны беглі, а лес усё не заканчваўся... І раптам, страціўшы ўсялякую надзею, яны ўбачылі вогнішча і адразу ж кінуліся да яго.

Вогнішча гарэла ярка, на дзіва ярка, а непадалёку ад яго сядзеў... Ігар. Сядзеў і пазіраў на іх.

Усё так, як і казаў той стары!

— Ігар! — Хрысціна кінулася да хлопца, але Андрэй паспеў схопіць яе за руку.

— Не падыходзь да яго!

— Чаму? — дзяўчына недаўменна паглядзела на Андрэя. — Гэта ж Ігар!

— Гэта не Ігар! Андрэй углядаўся ў Ігара (ці на таго, хто выдаваў сябе за яго), а Ігар (ці той, хто ім прыкідваўся), глядзеў на Андрэя, і гэта працягвалася бясконца...

— Значыць, я не Ігар? — хлопец паціснуў плячыма і ўсміхнуўся. — А хто ж я тады, цікава?

Андрэй нічога не адказаў. Ён моўчкі стаяў і працінаў вачыма Ігара... Ці таго, хто выдаваў сябе за яго...

Ігар усміхнуўся.

— Вы што, сур'ёзна? Хрысціна, ідзі да мяне!

— Стой на месцы! — хутка загадаў Андрэй. — Заставайся тут!

Хрысціна бездапаможна зірнула на Андрэя, потым на Ігара, зноў на Андрэя... І засталася стаяць.

— Ды вы што?! — Ігар ускочыў на ногі. — Вы што, звар'яцелі! Гэта быў жарт! Звычайны жарт! Жарт, разумееце?! — Ты мокры! — хрыпла прамовіў Андрэй. — Ты ўвесь мокры! Чаму?

— Мокры? — Ігар уважліва паглядзеў на сваё адзенне. — Ну, мокры! Што з гэтага?

— Ты не Ігар! — Ну трэба ж! — Ігар засмяўся, але засмяўся адзін і таму адразу ж змоўк. — Вы гэта знарок, так? Вас разрываў мой жарт і вы спецыяльна... — ён не дагаварыў.

— Ты не Ігар! — паўтарыў Андрэй. — Не ведаю, хто ты... але толькі не Ігар!

— Цыёт! — закрычаў Ігар, сціскаючы кулак і робячы крок наперад. — Ты мяне дастаў, дэбіл!

Ён спыніўся, заўважыўшы ў руцэ Андрэя нож.

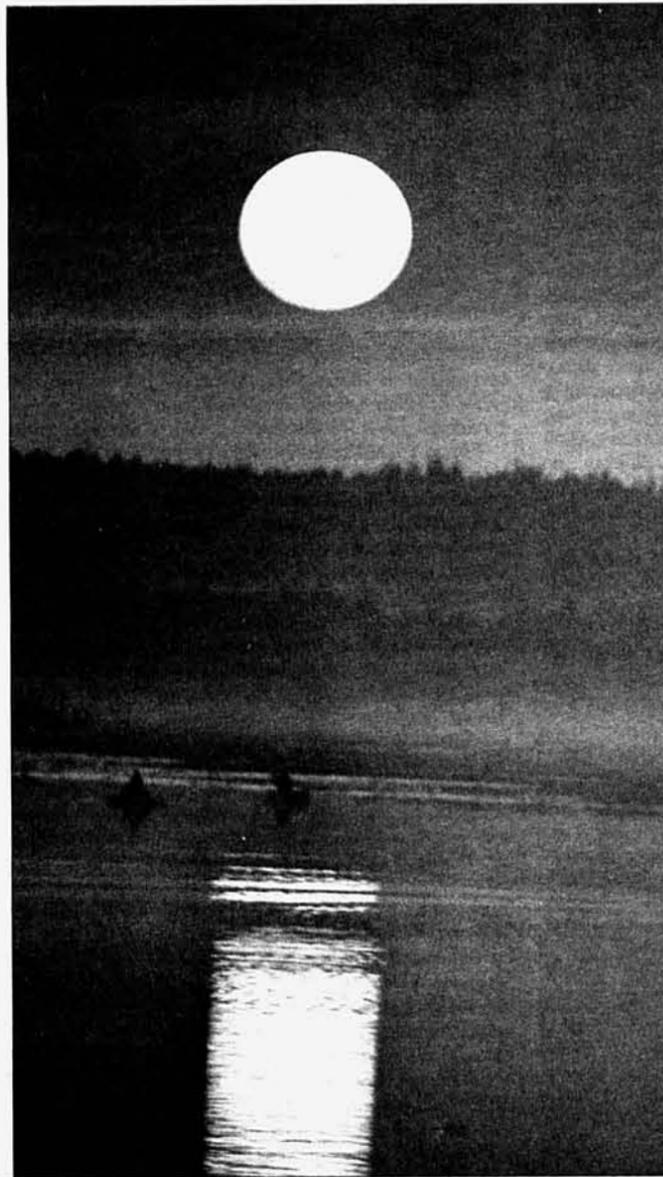
— Не падыходзь! — папярэдзіў той. — Лепей не падыходзь!

— Дэбіл! — паўтарыў Ігар са злосцю апусціўся на траву. — Ды калі б я быў яким-небудзь тапельцам — што мне тады твой нож! Паварушы мазгамі, затарможаны! — ён абхапіў галаву рукамі. — І я ідыёт! Знайшоў з кім жартаваць!

Хлопец змоўк. І Андрэй таксама маўчаў, маўчала і Хрысціна, спалохана пераводзячы погляд з аднаго на другога. І было на дзіва ціха і вельмі ж нятульна на маленькай лясной палянцы...

Лясное возера

Апавяданне

та з ім штосьці!

Андрэй нічога не адказаў.

Нейкі час яны, моўчкі і нерухама, стаялі побач...

...стаялі і трывожна спухалі падманліваю цішыню кароткай летняй ночы... І, нават не дакранаючыся да дзяўчыны, Андрэй раптам адчуў, як яна ўся дрыжыць...

— Чаму ён замаўчаў?! — голас Хрысціны быў хрыпаваты, надломлены, быццам і не яе гэта галас.

— Чаму ён?..

Трэба было штосьці сказаць ёй, неяк супакоіць, але дрыжачыя вусны не хацелі слухацца. І Андрэй зноў успомніў таго учарашняга старога, ягоныя байкі наконт гэтага возера...

Учора яны і сапраўды здаваліся Андрэю проста байкамі.

— Трэба ісці... — прашаптаў ён і таксама не пазнаў свайго голасу. — Трэба ісці туды, каб... Каб даведацца... мне...

— Нам! — Хрысціна моцна ўхапіла Андрэя за руку. — Я не застануся тут!

Яны пайшлі...

Ноч была ціхая і бязвоблачная, а неба наўздзіў — зорным, але, на вялікі жаль, быў час маладзіка. Другога ліхтарыка яны не мелі і таму ішлі вельмі павольна, то спатыкаючыся аб нейкія нябачныя ў цемры пні і карэнні, то натыкаючыся на такія ж нябачныя зараз галіны дрэў... Андрэй раптам уявіў, як ішоў тут Ігар, зусім нядаўна

спынілася побач, перанейшаму не адпуская ўчыягойныя рукі.

На беразе нікога.

— Ігар! — трывожным шэптам паклікала Хрысціна. — Ігар, ты дзе?!

Адказала ёй поўнае і абсалютнае маўчанне. Возера ляніва перашэптвалася хвалямі... яму не было аніякіх спраў да двух да смерці напалоханых людзей.

Возера не звяртала на іх увагі, поўнаасцю ігнаравала.

— Ігар! — шаптала яна праз слёзы. — Божа мой, Ігар... Што ж гэта такое, Андрэй! Што ж гэта такое!

А Андрэй нібыта скамянеў.

І зрок, і слых, і ўсе, наогул, ягоныя пачуцці спрацоўвалі зараз на поўную магутнасць і сігналізавалі аб небяспецы! Тое "штосьці", неверагоднае і жахлівае "штосьці", якое аніяк не можа існаваць у цяперашні звышрацыянальны час... але, калі верыць словам таго учарашняга старога, усё ж існуе і існуе менавіта ў гэтым возеры. Тое, чый апошняй ахвярай толькі што стаў Ігар... Яно было дзесьці побач,

Вогнішча дагарала... Дакладней, яно ўжо бадай і зусім дагарэла і цяпер, амаль нічога не асвятляючы вакол, толькі тлела таямніча і задумлена, пабліскваючы-пераліваючыся залаціста-чорным вугаллем... Гэта было прыгожае відовішча і вельмі не хацелася яго парушаць...

Андрэй падумаў яшчэ крыху, потым усё ж прыўзняўся і, намагаючыся некалькі сухіх галінак, нетаропка кінуў іх у самы цэнтр вогнішча. Прыемна было бачыць, як хутка і прагна ўхапіла вогнішча сваю здабычу, з якой асалодай пачало яно аблашчваць тоненькія часткі галінак... Але ранейшай прыгажосці ўжо не было, яна знікла...

— Падкіль яшчэ! — папрасіла Хрысціна. — Холадна.

Андрэй падкінуў, а Ігар, паглядзеўшы на гадзіннік, устаў.

— Пойдзеш? — спытаў Андрэй. Ігар кінуў сцярдджальна. — Рабіць табе няма чаго!

Ігар нічога не адказаў.

— Ты сапраўды верыш у тое, што скажаў гэты стары?

— А ты? Цяпер ужо Андрэй не адказаў нічога. Ён паціснуў плячыма і зноў пачаў падкідваць у агонь сухія галінкі.

— Не ідзі, — ціха папрасіла Хрысціна. — Я баюся!

Ігар усміхнуўся, уключыў ліхтарык, выключыў яго, зноў уключыў...

— Казкі ўсё гэта! — ён зноў выключыў ліхтарык, паклаў у кішэню. — Лухта!

— А калі не?! — Вось я і праверу!

Ігар павярнуўся і нетаропка, павольна пакрочыў у бок возера. Андрэй з нейкім унутраным болем паспеў заўважыць, як тужліва зірнулі блакітныя вочы Хрысціны ўслед хлопцу. На нейкія кароткія долі імгнення позірк затрымаўся... але і гэтага было больш, чым самыя красамоўныя словы...

Андрэй сцяў зубы.

"Не трэба было мне ехаць сюды! — міжволі падумалася яму. — Бачна ж... усё ж бачна! Простымі бачна!"

Сцяжынка да возера крута збягала ўніз, а вакол расцілаўся лес, і таму постаць Ігара даўно ўжо знікла, растварылася ў сучальнай цемры... ды Хрысціна ўжо і не глядзела ў той бок, яна пазірала на вогнішча... І на сэрцы Андрэя стала крыху лягчэй.

"Трохкутнік! — горка ўсміхаючыся, падумаў ён. — Класічны, банальны, зашмальцаваны ў сотнях тысяч літаратурных сюжэтаў, трохкутнік! Ён кахае яе... яна ж абавязкова павінна кахаць некага трэцяга... ну, а гэты трэці..."

Андрэй уздыхнуў.

"Гэты трэці лепшы за цябе ва ўсіх адносінах! — прамовіў ён сам сабе. — Давай будзем глядзець праўдзе ў вочы! Ігар прыгажэйшы, дужэйшы, смялейшы за цябе! Цікава, пайшоў бы я туды зараз адзін... асабліва пасля учарашніх пачуцых баек?"

Андрэй зноў непрыкметна ўздыхнуў.

— Чаму ты не пайшоў з ім?

— Што? — ахоплены сваімі думкамі, хлопец не адразу і зразумеў, што гэта ўжо не ягоныя думкі... гэта спытала Хрысціна і пытанне адрасавана яму... Ды і каму яшчэ яно магло быць адрасавана?

— Ты проста спахоўся!

Андрэй больш за ўсё ўразілі нават не пачуцця словы, а тон, якім яны выгаворваліся. Яна не спытала, а сказала гэта, як нешта само сабой зразумелае, як факт,

Любяць людзі перастараць крылатыя выслоўі, надаваць ім новую мудрасць. Актуальная для гэтых умоў аксіёма: "Калі гавораць гарматы — музы маўчаць", здаецца, страціла сваю непахіснасць, бо ў часе айчынай ваеннай гісторыі яе пацярпела нашча выслоўе: "Калі гаварылі гарматы — музы не маўчалі". Беларускія мастакі, пераімаючы і гэтую, таксама ўжо крылатую фразу, далі вялікай экспазіцыі, прысвечанай 60-годдзю вызвалення Беларусі, гучную і ёмістую назву: "Калі музы гавораць..."

Тры сталічныя музеі — Нацыянальны мастацкі, Гісторыі Вялікай Айчынай вайны, Сучаснага выяўленчага мастацтва — размясцілі ў сваіх залах своеасаблівую творчую справаздачу. Але самая прадстаўнічая і яскравая экспазіцыя (у чым перакананыя і нейтральныя гледачы, і пераборлівыя прафесійнікі) была ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі Беларускага саюза мастакоў. Тут, у сталічным Палацы мастацтваў, Рэспубліканская выстаўка, складзеная з больш як 350 твораў жывапісу, графікі, скульптуры, дэкарацыйна-ўжытковых работ і прымеркаваная да юбілею Вызвалення, прайшла амаль месяц, даўшы багатую эстэтычную ды філасофскую спажыву яе наведнікам і нагоду для прафесійных размоў-разваг наконт стану спраў і перспектывы айчынага цэху выяўленчай творчасці.

Колькі так званых дацкіх (прымеркаваных, каб не сказаць прытасаваных, да нейкай афіцыйнай даты) выставак давалося пабачыць у гэтым Палацы! Сялетня ж — о дзіва! — уразіла шчырасцю. Ды, зрэшты, нічога здзіўнага: мастакам цяпер не прапаноўвалі тэрміновыя афіцыйныя заказы, ім не давалося паспешліва падмяняць творчыя пошукі пошукам "ідэйна-палітычнага" кампрамісу з памкненнямі ўласнай фантазіі. Для ўдзелу ў юбілейнай тэматычнай экспазіцыі яны мелі права прапанаваць адну-дзве работы на ўласны выбар і... неабавязкова пра вайну.

За шматзначным трохкроп'ем назвы "Калі музы гавораць..." раскрыліся шматмерныя сэнсы вялікай, вартай ухвалы ды шанавання, культурніцкай і патрыятычнай акцыі Беларускага саюза мастакоў. Як заўважыў яго старшыня У. Басалыга, немажліва не аддаць даніну святому для краіны дню. І творчасць ветэранаў, якія ўспамінаюць былыя падзеі, апяваюць подзвігі сяброў у барацьбе з

І — адбылося! Поліфанія маштабнай стракатай экспазіцыі злучыла ў сабе галасы розных эпох, розных ідэйных і тэматычных напрамкаў, розных школ, стыляў,

жанраў, тэхнік. Так што атрымаўся дзівосны калектыўны партрэт некалькіх пакаленняў беларускіх мастакоў. Як і ўсё вялікае, убачыць-успрыняць яго складаную неахопнасць можна толькі на пэўнай часовай адлегласці. У творчым саюзе — 1227 чалавек, 180 з іх узялі ўдзел у выстаўцы. Таму з першага, трэцяга ці нават з пятага позірку, ды яшчэ без каталога ў руках, наўрад ці варта прэтэндаваць на ўзвжанасць і так званую аб'ектыўнасць абагульненняў і заўваг. Тым болей, што аб'ектыўнасць меркаванняў у мастацтве наогул — рэч цалкам недасягальная і таму даволі адносна.

Але як жа без прэтэнзій? Як жа не дазволіць сабе хаця б адну, хаця б у якасці намёку на тое, што для дасканаласці мяккі няма! Вось і дазваляю...

Сярод галавакружнага багацця экспазіцыі звярнуў на сабе ўвагу істотны недахоп у культуры яе афармлення. На этыкетцы побач з твораў прачытаць было можна толькі прозвішча яго аўтара з ініцыяламі ды назву. Вось і ўся атрыбуцыя, хаця і дылетанту вядома, што побач з прозвішчам ставіцца год нараджэння мастака ці дзве даты, калі яго зямны шлях пройдзены, а разам з назвай пазначаецца час завяршэння работы. Не зашкодзіла б "расшыфраваць" ініцыялы ля шматлікіх, тыповых для Беларусі, прозвішчаў: яны ж могуць належаць як жанчынам, так і мужчынам. Заадно было б не лішне вызначыць "геаграфічнае прадстаўніцтва" кожнага з аўтараў...

Словам, блукаючы па залах Палаца, давалося адчуць сябе ў ролі

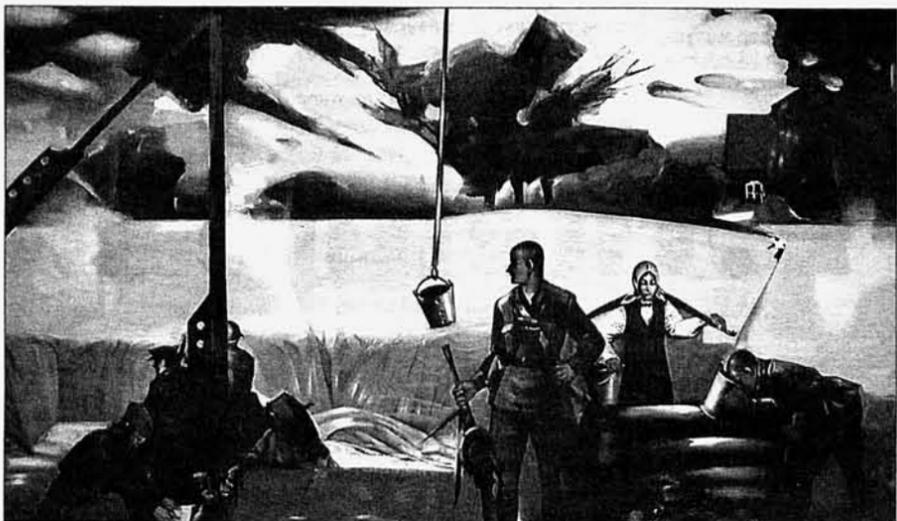
беларускіх графікаў, вызначыць працу старэйшых майстроў, прадстаўленых і рэтраспектыўна, і сучаснымі работамі. "Сцяг перамогі" ды "Льны Беларусі" В.Грамыкі, "Успамін" І.Дмухайлы, "Палявая крыніца" Л.Шчамялёва, "Памяці аднапалчанаў 1941-га" Н.Воранава, "Сведка" Я.Ігнацьева, "Лазня" Ф.Барановскага, "Партрэт Булата Акуджавы" і "Попел Нямігі" М.Данцыга, "Партызанскія бярозы" Г.Азгур; полотно А.Малішэўскага,

мяцтва... Многіх арт-гурманаў заварожвала дынаміка і рытм габеленаў Н.Пілюзінай з цыкла "Пракрыў", метамарфозы матэрыялу ў абстрактных пластычных мініяцюрах Л.Талбузіна, у дэкарацыйнай пластыцы С.Пыжыкава. Захапляла прастасць і глыбіня вобразу шклянога "Бабіна лета" Т.Арцэмавай — скампанаваныя на люстраной паверхні келіхі: прыгожыя, вытанчаныя — і перакуленыя, з адбітымі ножкамі, у атачэнні аскепкаў, уперамежку з празліва-сінімі шклянымі кветкамі, шклянымі па-

творчую работу! Ён мусіць штодня выконваць вытворчы план, "круціць" чарку з ножкай, а калі ўдаецца зрабіць індывідуальную творчую працу, паўстае чарговая праблема: як гэта вывесці на выстаўку, скажам, у Мінск? Калі ўсё ж удаецца (прытым папаву, магчыма, і пабіўшы) зрабіць такі прыгожы выязны спектакль, даводзіцца потым зноў усё запаківаць, везці назад (і зноў, напэўна, што-небудзь пабіўшы!), каб вярнуцца да сваіх чарак і ножаў.

Да слова, прысутныя на вернісажы прадстаўнікі Міністэрства культуры абяцалі пасля закрыцця выстаўкі разгледзець усе набаляля праблемы. Мажліва, будуць улічаны прапановы мастакоў наконт закупкі іх работ і стварэння новых, прынамсі, персанальных музеяў і галерэй беларускіх майстроў XX-XXI стст.?

Гавораць фарбы...

І.Рэя...

Дамінавалі ў работах і ветэранаў, і маладзейшых тэмы любові да мірнага дня і заміраванасці да наваколля; радасці жыцця; насалоды прыродай і творчасцю; захаплення Бацькаўшчынай, яе людзьмі, асэнсавання яе гістарычнай спадчыны і вечных людскіх каштоўнасцяў; незабыўнасці былога, трывогі за лёс агульначалавечай культуры і цывілізацыі; эстэтыкі ды філасофіі зямнога быцця.

Глядач прыпыняў крок ля драўлянай скульптуры А.Фінскага "Кола лёсу", бронзавага "Конніка" С.Гумілеўскага і "Перамогі" Г.Мурамцава; ля серыі аркушаў "Блакадны рэкіем" В.Шаранговіча і аўтаграфіі П.Драчова "Спыміні забойства..." з літаратурнай рэмінісцэнцыяй Міколы Гусоўскага. Глядач спрычыняўся да жывапіснага роздому У.Тоўсціка "Вясна 1985: пачатак" і да светлыні ў празрыстым бярозавым гаі "Пралесак" У.Хадаваніча.

Хтосьці ўглядаўся ў твары народнага пісьменніка І.Шамякіна і яго малалетняга ўнука Іванкі — аўтар карціны А.Замай; у каляровыя акварэльны "Партрэт акадэміка Савіцкага", увасоблены С.Абрамавым; у строгую мяккасць абрысу Анастасіі Слуцкай — малюнак М.Басалыгі вугалем; у постаць князя Давыда Гарадзенскага, якога мастак-графік Г.Паплаўскі ўявіў у сакавітых алейных фарбах; у абліччы герояў спектакля "Князь Вітаўт" на палатне М.Апіёка.

Летуценныя рамантыкі наталіўся цеплынёй раскошнага букета летніх кветак — "Залатыя прамень" Т.Паўлючук і жыццёвай энергіяй "Нацюрморта летняга" М.Ісаёнак; разам з квеценню дзічкі, казачнай птушкай ды матыльком узносіўся ў "Травень, што спявае" У.Ткачэнка; лавіў віртуозную мелодыю ліній і колераў у батыках М.Голубевай "Панскі сад" і "Стары парк", дзе кронны дрэў — як шаўкавістыя крылы птушак.

Паланіў, пэўна, не адно чулае сэрца бронзавы шэдэўр В.Янушкевіча "Несмяротная" — імгтаваны пад ацалелы фрагмент глінянага рэльефа са шчарбіністымі краямі, вонкава крохкі, амаль бязважкі абраз Маці Божай з немаўлёнкам, нібы толькі-толькі вярнуты з глыбінь забыцця і яшчэ прыпарушаны шэрым пяском бяспа-

судзінамі (турка, графін, глечык...). А філасофскі трыпціх А.Ярмоленкі "Рэкіем" — гісторыя свечкі, запаленай у замкнёнай клетцы? Ці яшчэ — "Летаніс" С.Ліфанова, дэкарацыйны камплект з найдасканалы, да пяшчотнай тонкасці, апрацаванай гліны, дзе ў адмысловых лодачках-ракавінках раўнютка і ахвярна гарэлі самыя сапраўдныя, жывыя беластвольныя свечкі...

Немагчыма было без усмешкі прамінуць круглабокую, гладкую, як ладны збан, карову з дзіркай у носе — "Карміліца" Т.Васюк. А хіба не ўспомніш камічную цётку-кентаўра на беларускі лад, гэтка дасціпны, выраблены з шамоту гібрид каларытнай кабеціны і цуду-гародніны — "Гарбуз" В.Калыгіна!..

Старшыня секцыі ветэранаў БСМ В.Гаўрылаў, сам звязаны з прыкладным (ужытковым) жанрам, выказаў крыўду на няўвагу да гэтага віду творчасці, адсутнасць належнай дзяржаўнай падтрымкі: "Магчыма, тое, што прадставілі на гэтай прыгожай выстаўцы майстры-прыкладнікі, вы больш ніколі не пабачыце, магчыма, гэта іх апошняе экспазіцыя. Мы гадамі не можам сфарміраваць самастойную перасоўную выстаўку. У нас няма сіл, магчымасцяў гэтым займацца. Ці лёгка мастаку, які працуе, да прыкладу, на шклозаводзе "Нёман", зрабіць

Адаўшы даніну гістарычнай даце, прыгадаўшы трагічныя і герачыя падзеі мінулай страшнай вайны, ушанаваўшы подзвіг старэйшага пакалення, памянуўшы добрым словам тых, каго няма ўжо сярод жывых, мастакі, у тым ліку й ветэраны, нібы перайшлі ў кантэкст новага часу, павярнуліся да праблем творчай перспектывы. Для гэтага, як заўважыў 92-гадовы заслужаны дзеяч мастацтваў краіны М.Гуцеў, у нашых творцаў ёсць высокі інтэлектуальны патэнцыял. А народны мастак Беларусі франтавік Л. Шчамялёў у сувязі з відэавочна мірнай, гуманістычнай танальнасцю выстаўкі падкрэсліў, што жыццё ідзе, вылучае свае надзённыя задачы, але тэма вайны не знікне, не вычарпае сябе і заўтра: мажліва, яна будзе асэнсавана і ўвасоблена ў іншых формах, больш у філасофска-псіхалагічным плане.

Дзень вызвалення, дзень адраджэння... Нават можна працуць яго сімвалічны ўсеагульны дзень нараджэння. Нараджэння нашай новай, вольнай, годнай Беларусі. Самабытнай і прыгожай, незалежнай і дружалюбнай краіны — краіны са шматвяковай складанай гісторыяй, багатай культурай, з народам таленавітым і талерантным, але здатным пастаяць за сябе, за свой новы мірны дзень. Чым глыбей мы спасцігнем сваё мінулае, тым больш грунтоўны і трывалы будзе падмурак у гэтага новага, заўтрашняга дня. Тым больш надзейнай — наша будучыня, пра якую раскажучы і музы.

С.БЕРАСЦЕНЬ
Фота В.Патапенкі

чужаземнай наваляй, безумоўна, загучала стрыжнявым лейтматывам у разнажанравай поліфаніі залаў Палаца. Разам з тым арганізатары выстаўкі хацелі, каб з яе высноўваліся і аповед пра мастацтва дня сённяшняга. Каб адчулася, чым жыве моладзь і энтузіясты-ветэраны, з чыіх працавітых рук, дзякуй Богу, яшчэ не выпадае "зброя" творчасці. Каб у часе і ў прасторы гэтай значнай і знакавай выстаўкі адбылося і сімвалічнае, і зусім рэальнае судакрананне, сумоўе некалькіх пакаленняў.

эксперта і вырашаць задачкі з многімі невядомымі. Кштату: на-сцярожліва бязлюднасць і ўмоўнасць летняга сніданку; тры-вожная стрыманая гаркота колеравай палітры — чорны, чырвоны, шэра-белы; адкінуты-заламаны ражок настольніка — як франтавы трохкутнік; пачатковыя літары аўтарскага прозвішча — Прохараў, — лацінкай выведзеныя на палатне... Якога ж веку аўтар абстрактнага мініяцюрнага нацюрморта "Чэрвень 1941-га"? Можна, гадоў сарака?..

Лягчы было пазнаць класіку айчынага жывапісу, почырк знаных

Пра каханне, што перамагае смерць

На Малой сцэне Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы адбылася прэм'ера спектакля "Балада пра каханне" паводле "Альпійскай балады" В.Быкава. Аўтарам інсцэніроўкі і рэжысёрам драматычнай пазмы ў адной дзеі выступіў Уладзімір Савіцкі, мастаком-пастаноўшчыкам — Віктар Цімафееў. Думаецца, што многім, хто выправіцца на прэм'ерны спектакль, будзе цяжка пазбавіцца ад кінематаграфічных вобразаў Джуліі і Івана, створаных у фільме "Альпійская балада" (кінастудыя "Беларусьфільм") акцёрамі Любоўю Румянцавай і Станіславам Любшыным. Аднак у гэтым няулоўным параўнанні тых даўніх акцёрскіх работ з цяперашнімі, напэўна, і заклучаецца галоўная інтрыга прэм'еры.

Трэба адзначыць, што шмат гадоў на драматычнай сцэне сталіцы не ставіліся спектаклі паводле твораў В. Быкава. (У свой час з'явалі ў тэатральным жыцці сталі інсцэніроўкі прэзідэнта твораў В. Быкава "Апошні шанц" у Купалаўскім тэатры, "Знак бяды" ў Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя М. Горкага.) Сёлета ёсць адразу некалькі гадоў — 60-годдзе з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў (бо тэма вайны — галоўная ў творчасці В. Быкава) і 80-годдзе выдатнага пісьменніка.

Некалі падчас рэдкалегі, калі аповесць "Альпійская балада" выйшла ў часопісе "Маладосць", Пімен Панчанка адзначыў: "Канеч-

не, усё тое — няпраўда, а верыцца. Значыць, гэта — мастацтва". У кнізе "Доўгая дарога дадому" В. Быкаў так успамінае пра момант стварэння "Альпійскай балады": "Пасля "Зрады" я інстынктыўна адчуў патрэбу ў чымсь болей мяккім, нават добрым. Хацелася той дабрыві, якой так мала было ў жыцці і наўрад ці здаралася на вайне. А можа, гэта адчуваўся пэўны сум па рамантыцы? Той, вядома, якая ішла з мінулага, з кніжак, прачытаных у юнацтве, і несла з сабой непажаданую ў наш час сентыментальнасць. Хацелася выплываць з жорсткага натоўпу, кудысь адасобіцца, дзе толькі — ён і яна. Хай сабе ў аполе. У лесе. Тым болей у гарах. Ці ў дарозе... Ён і яна, абое гнаныя і праследаваныя ў самых драматычных абставінах, дзе, аднак, выяўляецца вечная праява жыцця — каханне. Вядома, што каханне перамагае смерць..."

На пачатку спектакля два чалавекі, апранутыя ў рызкі вязняў канцлагера, будуць з драўляных табурэтаў свастыку. Тут, на гэтым жудасным скрыжаванні, яны, стомленыя і расціснутыя здзекамі, пачнуць ператварацца са звяроў у людзей, пазбаўляючыся жывёльнага страху, баязлівасці, прагі дапамагчы толькі самому сабе. З паступовым разбурэннем свастыкі на сцэне будзе адбывацца абуджэнне Мужчыны і Жанчыны. Мужчыны — смелага, вынослівага, самаахварнага і пашчотнага. Жанчыны — чулівай, добрай, клапатлівай. Хутка на невялікай пля-

цоўцы з табурэтаў, як па адной з цэнтральных вуліц Рыма, зашпацёруе кволая, гнуткая, абаяльная італьянка Джулія (на працягу спектакля гэту герайню будуць суправаджаць промні святла і гарэзлівыя "сонечныя" зайчыкі). З захапленнем і здзіўленнем будзе глядзець на сваю спадарожніцу беларускі салдат Іван Цярэшка ("прыгожы рускі", як перакладзе на італьянскую мову слова "Беларус" Джулія). Абоі падштурхнула да ўцёкаў з лагера прага свабоды, жыцця і, вядома, кахання, якім ніхто з іх не насалодзіўся ўдасць. Што значыць кахаць? Адказы на гэтыя пытанні гучаць у спектаклі: кахаць — значыць дзяліць апошні кавалачак хлеба напалову, клапаціцца пра другога да апошняй хвіліны жыцця. А яшчэ — бацьчы прыгожае ў любым, нягледзячы на брудную адзежу, хворобу і скалечанасць...

"Сцэны ўцёкаў герояў ды інтымныя сцэны сярод альпійскіх лугоў пісаліся ўвогуле лёгка, паззія каханя захапіла б нават чэрствага аўтара," — так успамінаў В. Быкаў.

Драматычная пазма "Балада пра каханне" — гэта гарманічны сплаў слова і пластыкі. Пластычна вырашаны сцэны знаходжаня герояў у лагеры, іх уцёкі, а таксама сцэна інтымных узаемін Івана і Джуліі. Рухі герояў тут падаюцца вытанчанымі, але крыху няглыбымі: ды так і павінна быць у герояў, якія наноў вучацца адчуваць цэпльна і пашчоту. Цікава, што ў выкананні Рамана Падалькі (Іван) аўтарскі тэкст Быкава гучыць у танальнасці верлібра — белая верша. Ганна Хітрык, якая іграе Джулію, доўгі час займалася італьянскай мовай з выкладчыкам, выпрацоўвала акцэнт. Увогуле Г. Хітрык удалося сыграць не столькі эмацыянальную, колькі вельмі пашчотную італьянку, жанчыну-дзіця. Р. Падалька пераконаўча разыграў душэўнае разняволенне чэрствага салдата. На жаль, падчас прагляду спектакля, узнікае ўражанне, што ён рухаецца па гарызантальнай спіралі: адна сцэна змяняецца другой, ідучы, як быццам, па крузе. З гэтай прычыны развязка гісторыі падаецца не такой пранзілівай, ашаламляльна трагічнай, калі каханне перамагае смерць.

Аляксандра ЛАТЫШАВА
Фота А. Дзмітрыева

Выдатніца з Кітая

Больш як 100 студэнтаў з Кітая навучаецца ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Адна з іх, Шэнь Дань, прыехала ў Мінск з правінцыі Ху Нань, горада Хенг Янг.

Шэнь Дань займалася ў класе спецыяльнага фартэпіяна дацэнта Людмілы Матукоўскай. Людміла Андрэеўна вядомая як заўзятая прапагандыст музыкі беларускіх кампазітараў — і знаных айчынных класікаў XX стагоддзя, і самых маладых. Любоў да іх творчасці яна перадала і сваёй кітайскай выхаванцы.

Нядаўна Шэнь Дань скончыла на "выдатна" магістратуру БДАМ. У сваім сольным канцэрце яна выконвала творы В.Моцарта, Р.Шумана ды І.Лучанка. Знаны кампазітар запрасіў маладую піяністку выступіць у вялікай аўтарскай праграме, якая прагучала ў Цэнтральным Доме афіцэраў і прысвячалася 60-годдзю нашага вызвалення ад фашысцкай навалы. Сталічная

публіка цёпла прыняла таленавітую выканаўцу.

На памяць пра гады навучання ў Мінску Шэнь Дань павязе не толькі беларускі рэпертуар, але і краўнальнае фота, зробленае пасля

выступлення ў аўтарскім канцэрце Ігара Лучанка.

Э.СКУРАТАВА

На здымку: Людміла Матукоўская, Ігар Лучанок, Шэнь Дань

Віншуем!

Вядомага крытыка, літаратуразнаўцу, даследчыка праблем развіцця беларускай драматургіі, аўтара шматлікіх навуковых вы-

данняў Сцяпана ЛАЎШУКА з 60-гадовым юбілеем. Жадаем і надалей творчага плёну і вострага крытычнага пярэ.

ЮБІЛЕЙНЫ КАЛЯНДАР

◆ Споўнілася 85 гадоў з дня нараджэння Сцяпана КУХАРАВА, аўтара некалькіх зборнікаў нарысаў, апавесцей і апавяданняў "Бацькавічы", "Суніцы для сына", "Сцішанае поле" і інш.

75 гадоў з дня нараджэння Уладзіслава НЯДЗВЕДСКАГА, аўтара зборнікаў паззіі, апавяданняў і апавесцей, сярод якіх "Вясновыя барозны", "Запрашэнне",

"Капроновыя галёшы", "Начная пагоня".

◆ Павінна было споўніцца 75 гадоў крытыку і літаратуразнаўцу Віктару КАВАЛЕНКУ, які выдаў шэраг зборнікаў літаратурна-крытычных артыкулаў, навукова-даследчых прац, з'яўляецца адным з аўтараў падручнікаў па гісторыі беларускай літаратуры і рамана "Падвышанае неба".

ПЕРАКЛАДЫ

Дзмітро ПАЎЛЫЧКА
(нар. 1929 г.)

З "Белых санетаў"

Старая рыфма

Старая рыфма у паркане
верша,
Нібы гнілая планка —
ледзь ліпіць.
Займае месца. Як стамлёным
вокам
Кайзнеш па ёй, то здасца:
"А нішто!"

Ды толькі, як упэўніцца
захочаш,
Ці моцна думкі цвік
ў ёй сядзіць,
Вазьмі рукою,
патрывож яе —
І ў пройме дзіркі вецер
загудзе.

Тым горш, калі іржавенькую
думку
Ўганяюць малатком у дошку
рыфмы,
Што збуцвела даўно
і усё прымае.

Не трэба так парканы
гарадзіць,
Каб вецер выў-свістай
у дзірах
І маладзёнай падштурхоўвай
на зладзейства.

Сутнасць

Мне на труну зайсёды
знойдуць дошкі,
Так, як знайшлі калісьці
на калыску.
Але ж калыска засталася
людзям.
Маёю ж будзе толькі
дамавіна.

І словы знойдуцца на
смутак мой,
Як на вясёлую знайшліся
песню.
Але ці возьмуць маю песню
людзі?
І ці памрэ мая журба
са мной?

Так, вельмі цяжка песню
напісаць,
Каб з роду ў род ішла,
нібы калыска.
Каб гушкала да зор,
як позірк мамы.

І вельмі цяжка плакаць
у самоце

І зберагчы ў сабе
сваю тугу,
Якую не падзеліш —
як і смерць.

Словы

Я пахавай нямала слоў.
Забілі
Іх крывадушнікі.
Памерлых
Іх гвалтавалі графаманы.
Жах
Бярэ ад той пакоры слоў.
Ды людзі

Злаўчыліся іх
ажыўляць. А я
Такога таленту не маю.
Гідка
Аж сінякоў на іх,
на мёртвых. Вось чаму
Я пацалункамі абсыпаць іх
не мог. А гэта

Магло б дыханне ім вярнуць.
Згадаеш
Іх — ад жаху скалане.
Няўжо
Ў іх смерці і мая віна?
Ды хопіць

Над тленам убівання.
Я навекі
Іх пахавай глыбока ў сэрцы.
Ды баюся
Што ўзварухнуцца там
лічынкамі яны.

Голас

Няшчыры верш у горле
луджаным
Свайго тварца гучыць,
як праўды гук,
Пудліўка-нота — смеласцю
звініць,
Бяссільная — як помсты
гром і кара.

Калі ж у бездара гартань
адмовіць,
То з вершаў сыплецца і лоск
і бяск.
Ім страшна будзе з кніжак
паказацца
Без голасу яго,
як без адзэння.

Як тыя лялькі — покуль ёсць
акцёр,
Яны гавораць, плачуць і
смяюцца.
Выходзіць ён —
прыходзіць немата.

А ты маё, што як з агню,
цяжкое слова,
Ці загаворыш, як мяне не
стане?
Ці разам з голасам маім
памрэш?

Пераклад
з украінскай мовы
Павел МІСЬКО

БЕЗ ДОМЫСЛУ — РЭЧАІСНА

Зоры над Нараччу

На Дзень рыбака ў ліпені 1971 года я ледзь не ўтапіўся ў Нарачы. Апоўдні перадаў па тэлефоне з рэдакцыі "Нарачанскай зары", дзе праходзіў журналісцкую практыку, рыбацкі рэпартаж у "Чырвонку", за пяцьнаццаць хвілін загадзела пісьмаў Хількевіч даімчаў мяне на сваёй "Яве" да ўніверсітэцкай бія-станцыі. Тут жылі першакурсніцы-біялагіні — даўнагі вывадак прыгажунь штодня разбрыдаўся па навакольных лугах: лавілі сачкамі капусніц, крапіўніц, махаонаў, агнёвак, бронзавак, даўганосікаў ды іншых матылькоў і казурак. Сярод багін была адна, з-за якой і трапіў на практыку ў мядзельскую раёнку...

Выпрасіўшы ў заўгаса біястанцыі двухвёславую лодку, мы паплылі амаль апоўначы са Света на срэбнай мясяцовай сцезцы далей ад берага. Пілі віно і цапаваліся. Я хіпіў яе, хіпіў... І раптам лодка каўзанулася з-пад нас, перакрулілася і ледзве не накрыгла абаіх пастако. Святлана абшчапіла з перапаху мяне аберуч за шыю, і мы пайшлі на дно... Злякнутае сэрца знібела ў грудзях, з рота бурбалка за бурбалкаю выходзіла з нас паветра.

Калі праз зялёнае шкло вады раптоўна ўбачыў буйныя ліпенскія

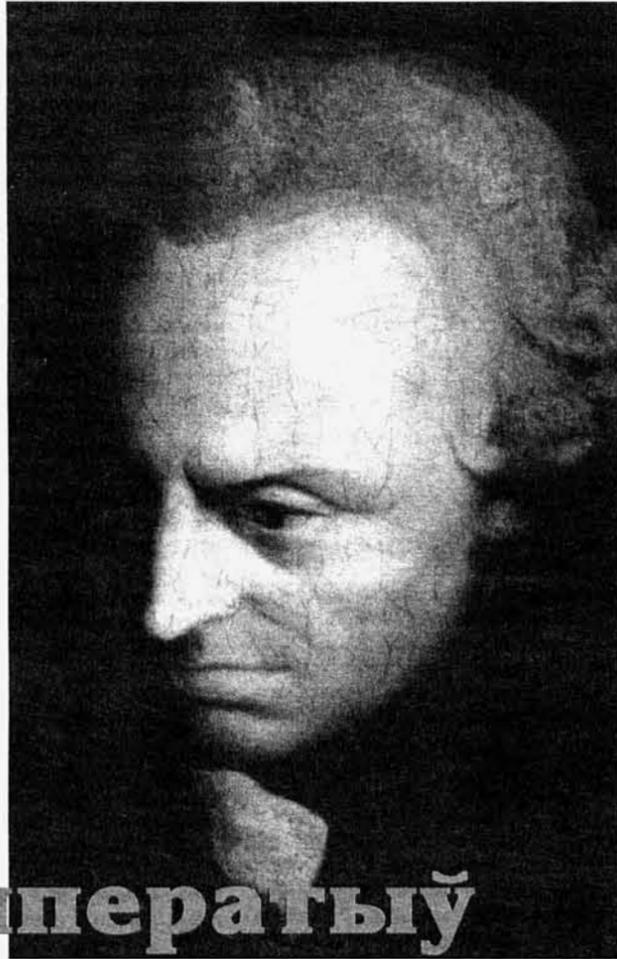
Кант нарадзіўся ў 1724 годзе ў прускім Кёнігсбергу (да таго — польскім Крулеўцы, зараз — рускім Калінінградзе), дзе пражыў усе жыццё і памёр праз восемдзесят гадоў. 200-годдзе з дня ягонай смерці дае падставу ўспомніць пра славу тага філосафа. Распавядаць пра ягоную біяграфію амаль няма чаго, як з'едліва зазначыў некалі Генрых Гейнэ, "бо ў яго не было ні жыцця, ні біяграфіі". Выпадае хіба што гаварыць пра ягоную філосафію. А яна была на той час вельмі актуальная. Канта цікавілі толькі сучасныя праблемы эпохі, пра якія ён разважаў не як карлік, ускараскаўшыся на плечы веліканаў-папярэднікаў, а быў ва ўсім самастойны і непадлеглы. Хаця часам і згадваў Ньютана, Юма і Русо, як асоб, што паўплывалі на ягоную думку. Сучаснасць пры ім імкліва губляла сваё апірышча ў традыцыях і аўтарытэтах, набывала рызык коўнае вызначэнне месца і часу — "тут і зараз". Кант для нас ёсць сучаснік, бо мы і сёння трапляем у тыя ж праблемныя сітуацыі, знаходзячыся ў якіх мудрэц з Кёнігсберга распрацоўваў сваю "крытычную філосафію".

Мы пачынаем разумець, што кожны, хто намагаецца мысліць свабодна і незалежна, падсвядома абапіраецца на кантыянскі дыскур маралі і закону.

З маладых гадоў Імануіл Кант

нейкага выдурстага правадыра, а жыць толькі па закону маралі.

Стары Кант з захваленнем вітаў Вялікую французскую рэвалюцыю і барацьбу амерыканцаў за незалежнасць. Ён лічыў, што канстытуцыя дае магчымасць свабодзе аднаго суіснаваць са свабодой другога і стрыножвае дзікунскую, дэспатычную свабоду неразумнага ўладара. Кант зрабіў накіды праекта прававых асноў для дзяржаў, народаў і грамадзян свету, паклаўшы першыя цагліны ў падмурак мірнага, няхай не заўсёды дружалюбнага, іхнага разумнага суіснавання. Гэтая ідэя сёння жыве і рэалізуецца, напрыклад, у выглядзе Еўрасаюза.

Катэгарычны імператры Канта

Да 200-годдзя з дня смерці філосафа

зоры над намі — у галаву раптам прыйшла дурасліва-адчайная думка: якраз як у Канта — "зорнае неба нада мною і маральны закон ува мне"... І так захацелася жыць!!! Да слёз, да адчаю, да нематі! Жыць!..

Год назад у "буках" купіў даваеннае выданне Канта. Цягаў паўсоль яго пад пахаю, прыхалкамі чытаў, адбіваючыся ад сяброўскай клінаў. Здаўшы датэрмінова сесію, усё лета матляўся правадніком на цягніку "Мінск—Сімферопаль". Па начах чытаў у службовым купэ "Крытыку чыстага розуму", а цягнік нёс мяне праз беларускія лясы ды ўкраінскія стэпы ў Крым альбо ў адваротным напрамку. У тое лета на поўдні была пошасць халеры... Пасля чатырох сутак у дарозе Мінск — Сімферопаль давалі тры дні адпачынку ды, каб не прадаць у сталіцы заробленае, ездзіў у двухдзённыя рэйсы на Кіеў, Рыгу ці Маскву. 1 верасня, калі аднакурснікі ішлі на заняткі, мяне знялі непрытомнага з маскоўскага цягніка ў Смаленску з атручэннем іржавым шніцалем у чыгунчай сталойцы, дазнаўшыся пра мае крымскія вакацыі, кінулі ў абласную інфекцыйную лякарню. Вопратку маю спражылі ў "вашабойцы", а кніжку Канта спалілі, як Ла-зо, у качагарцы. На гэтым маё сяброўства з Кантам на доўгі час прыпынілася. Толькі і засталася ў памяці, што выслоўе "зорнае неба нада мною і маральны закон ува мне".

Кант

Слава выбітнага еўрапейскага мыслера прыйшла да яго ў старасці. Ды ён і гэткай цураўся. Кант быў сціплым чалавекам, ён жартаваў, што "вялікія людзі здаюцца недасягальнымі толькі здаля", бо нават кароль у вачах свайго камердынера губляе велічнасць.

вызначаўся "ўхвальнай цікаўнасцю, паварочваўся да ўсяго, што ёсць незвычайнага, і сягаў да самых прычын". У 1755 годзе выходзіць у свет ягоная "Тэорыя неба", дзе ён спрабуе выплумаць будову і развіццё сусвету. Вось тут і з'яўляецца "зорнае неба нада мною" як першае захваленне філосафа.

У сорак гадоў Кант зрабіў вялікі паварот ад доследу сусвету да досведу чалавека — людзі пачалі цікавіць яго болей, чым рэчы. "Я вучыўся ўшаноўваць чалавека", — прызнаваўся ён і, прызначаны каралём Фрыдрыхам II прафесарам логікі і метафізікі Альберт-універсітэта, замоўк амаль на дзесяцігоддзе. Зласліўцы клілі, што "дзядуля-прафесар" выпшыкаўся і ўжо ніколі не напіша нічога вартага. І вось тут, у 1781 годзе, нечакана выходзіць ягоная "Крытыка чыстага розуму", дзе ўсё існае пад гэтым небам падлягала "вольнаму і шчыраму выпрабаванню" аўтаномным розумам, які сам сябе абгрунтоўваў і сам сябе абмяжоўваў. Гэта вымагала ад філосафа і смеласці і мужнасці карыстацца ўласным розумам, каб зрабіць падлеглымі закону і грамадства, і прыроду. У "Крытыцы практычнага розуму" (1788) ён паказаў чалавека як істоту, што мусіць угрунтоўваць маральнае права ў самім сабе — "маральны закон ува мне". Меркаю ўсім зямным учынкам чалавека павінен быў зрабіцца славуці "катэгарычны імператры" — "учыняй усё так, каб мяжа тваёй волі магла ў той жа час мець сілу прычыну ўсеагульнага заканадаўства". Бо толькі ТОЕ, чаму магчыма надаць агульную маральную форму, робіць мажлівым гуманнае суіснаванне розных індывідаў. Гэта быў добраахвотны самапрымул сучаснага чалавека, які ўжо болей не вінен і не жадае ні маліцца на нейкага бажка, не падлягаць прыхалмаці

Чыстае золата Кантавай думкі — пасяг усяму чалавецтву.

Сухі асадак філосафіі

Недзе ў 1972—73 гадах у СССР выйшла кніжка заходнегерманскага філосафа-марксіста Штэйнгервальда "Трэці шлях Герберта Маркуза", дзе было шмат доўгіх (на старонку і болей) цытат з кніжкі "Аднамерны чалавек" гэтага самага французскага філосафа Маркуза, якога мы не чытаўшы распіналі на занятках па марксісцка-ленінскай філосафіі. А самі бегалі цішком у бібліятэку і выпісвалі тыя доўгія цытаты з кніжкі немца-марксіста. Ды каб атрымаць тую ці іншую кніжку з бібліятэчнага спецховішча, трэба было прынесці даведку з джаната (там працавала спагадлівая дзяўчына Гэля), што тыя кніжкі табе патрэбны для напісання курсавой ці дыпломнай работы. Ды яшчэ фунт цукерак маладым бібліятэкаркам, каб "паверылі" той даведцы. Што ўжо казаць, калі нават нашчаснага Зыгмуса Фрэйда, як галаўніка, трымалі ў лёхах!

На маю думку, марксізм-ленінізм таму і загнуўся ў ізаляцыі, не агладатвораны новымі думкамі сусветнай філосафіі.

Каб мы мелі магчымасць своечасова прачытаць "Аднамернага чалавека", дык наўрад ці так сплёмма ўскладалі спадзяванні на чалавечы гуманізм, бо па сваёй прыродзе чалавек, даводзіў Маркуза, — стварэнне агрэсіўнае і рэакцыйнае. Гэтая рэакцыйнасць чалавечага розуму і дала мажлівасць накінуць на ягоную агрэсіўнасць аброць з маралі, законаў і рэлігіі. Без гэтай аброці, паказала гісторыя, чалавек робіцца фашыстам.

Каб не хавалі большавікі ў спецхранах эканамічныя працы немца Макса Вебера — асабліва "Праг-

станцкую этыку і дух капіталізму", — то, мабыць, не распачалі нашы перабудовы ў праваслаўнай краіне так борздзенька ўзводзіць гмах капіталізму: марная справа — усё роўна сацыялізм атрымаецца! Бо М. Вебер ужо ў

чэ якая грандыёзная думка ў галаву прыйшла?! Канечне, Трусаву можна было дараваць вялікую не па гадах прастату — што возьмеш з чалавека, які кожны дзень пісаў да дваццаці вершаваных пуг?! Толькі вершаў пра мора ў яго было за сотню: "Я відел море, море бушвала..." І г. д. І д. п. Ды мора ён не бачыў ніколі! Пісаць гэтую хрэнацень мог без супынку і дзе заўгодна: у душы, у прыбіральні, у сталойцы, на лекцыях. Збегшы праз паўгода пасля размеркавання з прапойскай раёнкі, ён уладкаваўся ў Мінску ў нейкае рэкламнае бюро. Пасля таго, як адрэкламаваў жаночую бялізну, яго паперлі з таго бюро. Вось тады ён і прыступіў да Марксавага "Капіталу"...

Апошнім часам мне здаецца, што ў нашай грамадзе запанавалі гэткае во трусавы — сядзелі-сядзелі па запечку і раптам павылазілі. Усплылі, так бы мовіць, на паверхню. Ім што верш пра мора напісаць, што "Капітал" выправіць... Палохаюць іхныя недасведчанасць, непісьменнасць, непрафесіяналізм, сляпая рашучасць самаўпэўнена брацца за любую справу, не ведаючы нават з якога боку трэба да яе падступацца. Ды гэтая хвароба на моўную дыярэю — гаварыць, гаварыць, гаварыць... Для іх не існуе катагарычнага імператыву, зорнага неба над галавой, маралі ў грудзях:

Выратаванне

Жыць!!! Так хацелася жыць! Апошнім высілкам адраваў ад сябе Святлану і штурхнуў яе ўгару — да зорак! І сам пачаў выбірацца на паверхню: ад нястачы кіслароду муціўся розум, млелі рукі ды прага жыць і кожны дзень бачыць над галавою зорнае сямво космасу была мацнейшаю. Хапіўшы над вадою першы глыток паветра, агле-дзеўся — непадалёк ледзь палёхалася ў вадзе, як снулая рыбіна, Святлана. Падплыў да яе са спіны (калісьці чытаў правілы выратавання тапельцаў і абвостраная памяць паслужыла нагадава пра іх), абхапіў левай рукою за шыю, а правай пачаў заграбаць у бок берага — адтуль чуўся хрыплы голас Спірыдовіча, ён наярваў ходкую ў тое лета мелодыю "The Fool on the Hill" ("Дурань на пагорку"): на біястанцыі былі танцы...

Калі да берага заставалася з паўсотні метраў, апрытомнела Святлана. Зняможаная, мы ледзьве выпузілі на пясок і доўгадоўга моўчкі ляжалі, прагна фільтруючы лёгкімі начное паветра. Я перакаціўся на спіну, каб глядзець у неба. Яно зрабілася нібыта бліжэйшым, больш свойскім. Хаця раней я баяўся яго...

Праз дваццаць гадоў давялося патрапіць па справах у Калінінград. Купіў тузін чырвоных гаштаў і пайшоў на магілу Канта. Яна нагадала зялёны мармуровы дзядноут і месцілася ля чырвонай сцяны з пясканіку, дзе значылася: "Immanuel Kant. 1724—1804". Паклаў кветкі на мармур, падзякаваўшы ў думках за выратаванне. Вярнуўшыся дадому, купіў двухтомнік Канта апошняга выдання.

Зараз Кант стаіць на маіх кніжных паліцах упобачкі з Веберам, Маркузам, Фромам, Юмам, Камю, Фрэйдом, Гасетам, Ясперсам, Хайдэгерам... Ім не цесна ды, відаць, і не сумна ў такой кампаніі — перакідаюцца зрэдку думкамі, пастулатамі, сентэнцыямі; крытыкуюць, дасцігна жартуюць, смяюцца. Іншы раз здаецца, што гэты яны нада мною пасміхаюцца...

Алесь ГАЎРОН

Малюнкi Паўла Карповіча

Алесь Каско

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

**Грунтоўнае
каханне**

Ды, грэшны, я
— няхай святоша судзіць
кахай усю:
і стан яе, і грудзі...

Алесь КАСКО

Такіх грахоў, як у мяне,
Ніводзін больш пазт не мае.
Люблю жанчын... Нават у сне
Мой геній гімны ім складае.

Пляваць на бога і святош,
На іх дурное успрыманне.
Каско і як пазт харош,
І як мужчына у каханні.

Адное цяжка для жанчын —
Кахаю цалкам я, без браку:
Ад самых пятак — сем гадзін,
Нагадаваючы чарапаху

“Рыбны” дзень

Гасцей — не так каб і багата.
Хоць джынсы цёртыя надзень!
Бо для мяне такое свята,
як для мінтая — рыбны дзень.
.....
...Я адзначаю сёння сорак.

Юрась НЕРАТОК

У цёртых джынсах на калена,
У майцы рванай і “Крутой”
Я сустракаю пад Шапэна
Сяброў, што ідуць ка мне дамоў.

Гасцей — не так каб і багата.
Збылі, пэўна, пра мяне.
Ды і якое гэта свята,
Калі юнацтва праміне!

...Я адзначаю сёння сорак.
Мінтай сумуе на стале...
Згасае мой жыццёвы порак
У гэты “рыбны” дзень ў віне.

Янусь МАЛЕЦ

**Шкодныя
мухі**

Муха паўзе па столі...
Ёй не патрэбна столькі,
Як чалавеку, волі.

Ну, а прыб'юць газетай?
Доля...

Жоўты леў
Прыляцеў да мяне з вясны.

Тацяна СІВЕЦ

Тацяна, Тацяна, нашто табе муха,
Ды з простым, а не з пазалочаным
брухам?
Займаць творчы час гэтай тэмай
нягожа,
Тым болей такой пазтэсе прыгожай.

Часцей бы пра жоўтага льва што
пісала,
Глядзіш, і народнай пазткаю стала б,
А то ў нас народных жанчын —
ні адзінай,
Магчыма з-за тэм камарына-
мушыных.

І праўда, Тацяна, пра мух не пішы ты,
Бо мухі нам шкодзяць,
нібыта бандыты.
О, колькі пазтаў народнымі сталі б,
Каб меней “пад мухаю” вершы
стваралі!

**Захмялелыя
песні**

Падбярэ мне песню, падбярэ
.....
Хай яна ліецца праз акно
У вышынь, дзе зорная завая.
Мойчкі п'ю гарбату, як віно,
І не разумею, што п'янею...

Мікола ШАБОВІЧ

Падбярэ мне песню пра “вышынь”,
Покуль ад гарбаты я п'янею,
Покуль лыжачка — дзынь-дзынь!
дзынь-дзынь! —
У цукровай слодычы шалею.

Юрась СВІРКА

**Мроіцца
нешта**

Я накрываў зямлю,
Зямля акрывала мяне.
Я вырастаў з зямлі,
Зямля вырастала з мяне.

.....
Спёка. Студжу галаву ў ніве.

Сяргей ВЕРАЦІЛА

Хістаюцца дрэвы і травы,
Валтузіцца вецер з залевай.
Словы хістаюцца — злева
направа
І адваротна — справа налева.

І ў нешта сплятаюцца словы,
Сэнсу пакінуўшы рэшту.
Думка злятае паловай,
Словы сплятаюцца ў нешта.

Патуга мая нулявая.
Занятак такі не для кожнага.
Працэджаю, пераліваю
Нешта з пустога ў парожняе.

Душна. Сяджу расхрыстаны.
Гляджу на сасмяглую лужыну.
І ўспомніў: піўцо ёсць
іскрыстае —
Напоўню пустую пасудзіну.

Паліецца песня праз акно,
Запяе народ яе, магчыма,
І засведчыць: песня — як віно,
Не напіша гэткую Лягчылаў!

Не напіша гэткую Бадак,
Дый Дранько з Някляевым таксама.
Барадулін вып'е квасу глянк
І ні з чым сустрэне спеўны ранак.

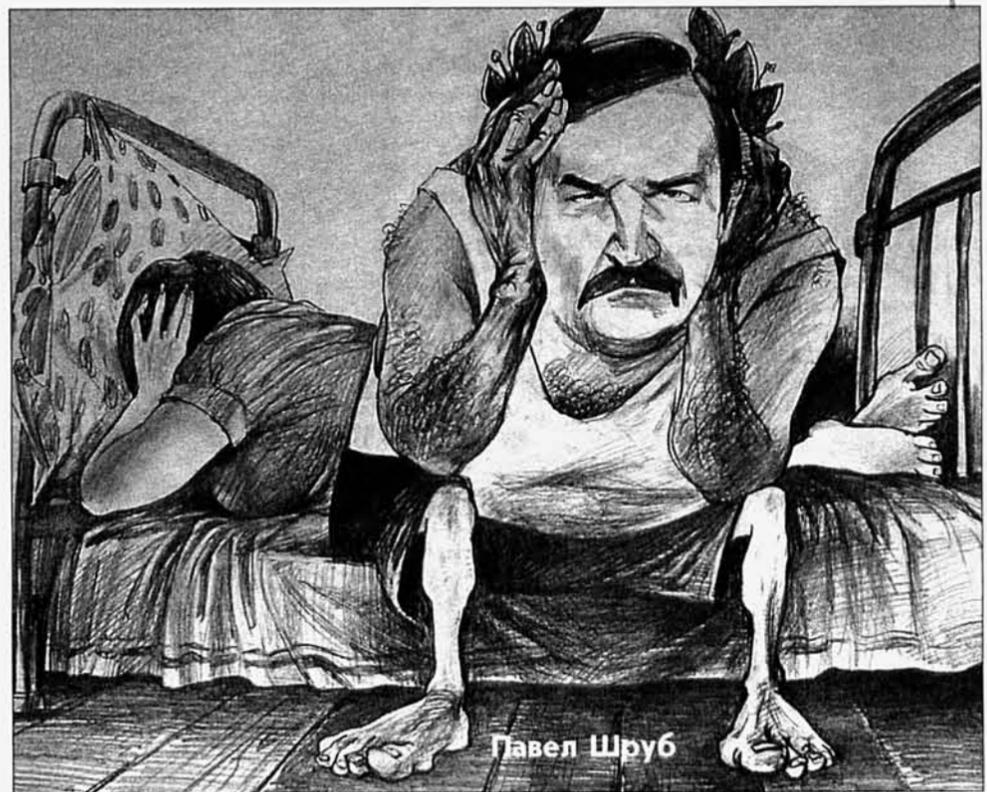
О, якая ў гэтай песні плынь,
Быццам самагонка ап'яняе,
Гэтка ж і горыч, і цяплынь,
А шырынь з глыбінню ў ёй якая!

**Ранішнія
кашмары**

Бацька ў садзе гоніць самагонку,
Маці свінням буракі крадзе...
Калі кінучу гэту завядзёнку,
Дык паў-Беларусі прападзе!

Павел ШРУБ

Бацька ў садзе гоніць самагонку,
Маці свінням буракі крадзе...

Павел Шруб

Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ

Субардынацыя

Калі жадае
выпіць НАМ,
Спытай:
а ці дазволіў САМ.
Пасля ўжо
запытайся ў НАМА:
Ці можна з ім
табе таксама?

Апаненты

— Не баюся галадоўкі,
пражыву ля Камароўкі.
— Можна, праўда, але ўсё-ткі
я трымаюся за соткі.

Кузьма ТОЙ-ЯШЧЭ

З каханым

Бывай, каханы мой, бывай,
Мой любы свет, мой любы край.
Сукенку мушу я надзець
І на работу паляцець.

Людка СІЛЬНОВА

Коханы — свет, каханы — край,
З каханым дзе ні ляжаш — рай.

А ў мяне —
кашмары: быццам з жонкай
З ранку ў ложку гамана ідзе.

— І якая ж ты аднак
гультайка,
Колькі можна тут
са мной ляжаць?
Не б залезці ў боты і
куфайку,
На сняданак бульбы
дзе дастаць.

— Ну а сам ці не гультай
ты часам,
Толькі б з'есці, выпіць
ды паспаць?
Раз ужо таўчэшыся ля
Парнаса,
Не б за стол і —
вершыкі пісаць!

Цьху, кашмар! Адзін я...
Хто ж гамоніць?
Галава чаму трашчыць,
гудзе?
Бацька самагонку до-о-ўга гоніць,
Так вось сын-паэт і прападзе!

З каханым час ляціць
так хутка,
Няма калі ў акно глядзець —
І на работу пані
Людка
Без сукні не пабегла ледзь.

Людка Сільнова

У "ЛіМе" за 20 лютага гэтага года зачачіўся вокам за артыкул Янкі Залужнага, які інтрыгуюча называўся "За доўгім рублём у кароткай спадніцы". Зацікавіў найперш тым, што публікацыі такога кшталту на старонках выданняў, якія разлічаны галоўным чынам на творчую інтэлігенцыю, хутчэй рэдкае выключэнне, чым правіла. Аўтар яго распавядаў аб грамадскім форуме на прадухіленні гандлявання жанчынамі ў Еўропе, што прайшоў у Мінску, пераклаў чытачу пэўную статыстыку, пазнаёміў з найбольш распаўсюджанымі метада-

знікненні іх родных. Сярод прапаўшых без вестак значыліся 13 жанчын і дзяўчат, у тым ліку дзевяць з якіх з'яўляліся школьніцамі і навучэнкамі мясцовага сельскагаспадарчага ПТВ.

Варта адзначыць, што ў тым ліку і пры дапамозе супрацоўнікаў мясцовага РАУС былі ўстаноўлены месцы знаходжання 22 зніклых. Некаторыя "прапаўшыя" аб'явіліся самі.

Распавядае 19-гадовая Таня, жыхарка адной з бялыніцкіх вёсак:

— П'ехала ў Маскву па прапанове сваёй знаёмай Святланы. Яна сказала, што ёсць магчымасць уладкавацца на працу афіцыянткай

На маскоўскую панель...

па шчасце

камі арганізацыі транснацыянальных паставак беларусак у бардэлі Заходняй Еўропы.

Як сведчыць досвед, у апошнія гады праблема прастытуцыі набыла вострую надзённасць не толькі для вялікіх гарадоў Беларусі, але і для невялікіх раённых цэнтраў, нават самых аддаленых, заціснутых лясамі ды балотамі вёсак. Геаграфічнае становішча не ўяўляе сабой абсалютна аніякай перашкоды: галоўнае, быў бы ходзіць "тавар" — за ім порсценька прыджгаюцца на іншамарцы нават у забыты людзьмі і Богам, абдызены дарогамі хутар.

У Маскву беларусы едуць і, магчыма, будуць выбірацца туды яшчэ доўгі час, каб зарабіць грошай для сям'і, паправіць матэрыяльнае становішча. Адны па 12-17 гадзін высцёгваюцца па расійскіх мерках за капейчыну, наводзячы шых і бляск у Белакаменнай, другія петрацца на ўсялякіх будоўлях, трэція вахтавым метадам асвойваюць нетры Сібіры, Якуці... Да зусім нядаўняга часу па заробкі ў Расію імкнуліся выключна мужчыны. У прыватнасці, гэта характэрна для маіх маленькіх Бялынічаў, адкуль на заробкі па сёння выезджаюць цэлымі брыгадамі. Магчымаць няблага падзарабіць у Белакаменнай ускінула на ногі і пэўную частку туташніх прадстаўніц прыгожай паловы.

Што ўжо патрыярхальныя жыхары райцэнтра і вёсак з іх спрадвеку сялянскім ладам, прыроджанай сарамлівасцю! Але зарэзаная пошасць маскоўскіх бардэляў, "стометровак" віхурна ўварвалася і ў некаторыя бялыніцкія сем'і.

Спашлюся на звесткі, з якімі пазнаёмілі мяне супрацоўнікі раённай пракуратуры. Дык вось, на працягу 2002 года ў Бялыніцкі райаддзел міліцыі ад жыхароў раёна паступіла 24 заявы аб

у прэс-тыжны рэстаран. Я пагадзілася, бо спатрэбіліся грошы. Узгаднілі час ад'езду.

За мной заехаў мужчына, які назваўся Патрыкам. У салоне яго іншамаркі, апроч Святланы, знаходзілася яшчэ адна дзяўчына прыкладна майго ўзросту, якая назвалася Галяй.

У Магілёве Святлана пакінула нас, сказала, што да Масквы будзе дабірацца цягніком. На ўсе мае расплыты адносна ўмоў будучай працы, Патрык працягчы час проста адмоўчыўся. Галя пры гэтым неяк загадкава ўсміхалася і прасіла не хваліцца, а проста даверыцца ёй. Праз нейкі час Патрык папрасіў мяне паказаць пашпарт, каб пераканацца, ці не сышоў яго тэрмін. Забраўшы дакумент, сказаў, што мая работа будзе заключача ў задавальненні інтымных патрэбаў мужчын. Я стала крычаць, плакаць, прасіла спыніць машыну. Ён прыгразіў расправіцца са мной.

... Сутэнэр Патрык па вечарах адвозіў нас на "кропкі", куды пад'язджалі на аўтамашынах мужчыны. Разлічваліся яны выключна з ім. Патрык набываў для нас адзенне, харчаванне. Грошай нам не плаціў, а калі мы надакучвалі сваімі просьбамі пра заробак, проста пускаў у ход кулак.

Праз два з паловай месяцы мне аднойчы ўдалося выкрасці свой пашпарт, і я збегла ад Патрыка. Вярнулася дамоў.

А вось споведзь яшчэ адной маладой дзяўчыны, Алены. Ёй дваццаць пяць гадоў, жыве хоць у буйной, але — аддаленай вёсцы. Алена, дарэчы, з самай першай хвіліны знаёмства са сваім будучым сутэнэрам канкрэтна і дакладна ведала, з якой мэтай выбіраецца ў Маскву. Ад'язджаючы, не палічыла за патрэбнае нават развітацца з бацькамі. Прастытуцыяй у Маскве займалася на працягу трох месяцаў.

— Я працавала на сутэнэра Андрэя, — расказвае Алена. — Плаціў ён мне па тысячы расійскіх рублёў за кожнага абслугаванага кліента. Колькі свайго сабе — не ведаю. Са звычайнай заробку мне таксама трэба было аплачваць пражыванне, разлічвацца за адзенне і харчаванне. На руках заставаліся капейкі. А думала, як ехала ў Маскву, што буду грошы рыдлёўкай грэбці... Аказваў ітымінны паслугі прыходзілася, бадай, кожны вечар. Здараліся выпадкі, калі двух-трох дзяўчат выкупляла на два-тры дні кампанія з пяці-сямі мужчын. Адвозілі на кватэру і... Гэта была для нас сапраўдна катарга...

Выхадныя надараліся крыне рэдкія.

Маскву я пакінула па ўласным жаданні. Майму ад'езду сутэнэр не перашкаджаў, папрасіў толькі падшукать сярод сваіх знаёмых, сябровак дзяўчат, якія жадаюць заняцца прастытуцыяй. Абцяж за кожную мною завербаваную заплаціў па 100 долараў. Перу разоў ён, сапраўды, тэлефанаваў мне ў вёску, цікавіўся ці выканал яго просьбу. Я казала, што ахвоць гандляваць сабой няма, хоць анікому са сваіх сябровак і знаёмых не прапаноўвала стаць прастытуткай.

Цікава, што падказала Алене такой работай палепшыць матэрыяльнае становішча яе добрая сяброўка Валянціна. Апошняя, выступіўшы ў ролі зводніцы, прыехала з сутэнэрам проста ў двор да Алены. Паклікала яе на вуліцу. Пазнаёміла з сутэнэрам і, як гаворыцца, з ходу раскрасыў ўсе козыры. Алену нават не давалося ўпрощаць, яна нібыта даўно чакала такую прапанову

і была ўнутрана падрыхтаваная да ад'езду, да гандлю сваім целам.

Праўда, крыху пазней гэта "сяброўская" паслуга ўсе ж такі каштавала Валянціне пэўных непрыемнасцей. Следства сабрала неабвержаныя доказы, а раённы суд прад'явіў ёй абвінавачванне ў зводніцтве.

Дваццацігадовай Валянціне суд прызначыў самае мінімальнае пакаранне — адзін год пазбаўлення волі з адтэрміноўкай уступлення прыгавору ў законную сілу. Асноўнай прычынай лаяльнасці, думеюцца, стала тое, што за месяц да судовага пасаджэння яна нарадзіла дзіця.

Сама ж абвінавачваемая нарадзілася і вырасла ў вясковай мнагадзетнай сям'і, была ў бацькоў старэйшым дзіцем. Закончыўшы базавую школу, набывала прафесію ў вучылішчы. Пасля другога курса падчас летніх канікулаў па прапанове знаёмай паехала ў Маскву, марыла зарабіць крыху грошай, бо сям'я сістэматычна адчувала вострую іх нястачу, папросту кажучы — галадала. Яе падманулі. Валянціна патрапіла ў прытон.

Праз месяц працы Валянціне ўдалося-такі збегчы з прытона. Там, у Маскве, пазнаёмілася з сутэнэрам Андрэем, які на ўласнай іншамарцы акурат выбіраўся на Магілёўшчыну па чарговую партыю прастытутак.

Андрэй і прапанаваў Валянціне дапамагчы яму ў пошуках жрыц каханна, паабяцаўшы, што за кожную дзяўчыну, адшуканую з яе дапамогай, заплаціць па 100 "баксаў".

За дапамогу ў вярбоўцы Валянціна, па яе прызначэнні, ад

сутэнэра Андрэя абцяжыць 100 долараў так і не дачакалася.

Вось яшчэ гісторыя, нават трагедыя, калі хочаце, якая таксама занатавана ў тэносенькай тэчцы з чатырох аркушаў спыненай крымінальнай справы, узбуджанай райаддзелам міліцыі па факце знікнення 18-гадовай Кацярыны.

Першы дакумент справы — заява маці дзяўчыны. Знерваваная жанчына не знаходзіла сабе месца. Дачка прапала! Абшукалася яе па сваяках, сяброўках, знаёмых... Няма... Апошняя надзея — на міліцыю.

Каця сышла з дому каля трох месяцаў назад. Праўда, аднойчы патэлефана-

вала дахаты, паведаміла матулі, што ўладкавалася на працу ў адну з мінскіх фірмаў. Нават тэлефонную трубку жонцы дырэктара фірмы перадала. І тая не магла нахваліцца дзяўчынай — такая работніца! А напрыканцы размовы парадавала, што Каця хутка з

прыбралышчыцы стане загадваць складам.

Маці верылася і не верылася ў пачутае. Ды Кацька адным махам разбіла ўсе яе сумненні.

— Праз тыдзень, — сказала, — прыеду, мама, у госці. Чакайце.

Абнадзеяная жанчына стала чакаць. Але прамінуў тыдзень, прайшло яшчэ тры, пяць... Не едзе дачка ў абцяжы гасці. Вось маці, прадчуваючы нядобрае, і падалася ў міліцыю.

Як высветлілася крыху пазней, гэта сімпатычнае вясковае дзяўчо ў Мінск нават і не заглядала. А тэлефанавала з Масквы, куды прыехала з трыма сваімі сяброўкамі. Адна з іх пазнаёміла Кацярыну з масквічом Патрыкам, калі той завітаў на Бялынічыну ў шыкоўнай іншамарцы, галантна раскланываўся перад дзяўчатамі, прапаноўваў ім цукеркі ды іншую смакату, абцяж Кацярыне ды яе сяброўцы ірыне, уладкаваў на працу фотамадэлямі ў маскоўскім агенцтве. Аднак замест подыума дзяўчаты апынуліся ў сапраўдным прытоне. Адна з сябровак, як гэта здараецца найчасцей, падставіла іх, выступіўшы ў ролі падманлівай зводніцы.

Як гэта ні дзіўна, але гандлюючы сваім целам добраахвотна і зусім юныя асобы. Па сутнасці — горкія дзеці.

У поле зроку праваахоўных органаў патрапіла зусім юная бялынічанка, дзевяцікласніца Віка. Займалася яна вярбоўкай мясцовых дзяўчат для маскоўскіх сэкс-прытонаў. Супраць яе была ўзбуджана крымінальная справа па факце вярбоўкі непаўналетніх для сексуальнай эксплуатацыі з мэтай вы-

вазу іх за межы дзяржавы. Следчыя сабралі дастаткова доказаў, якія адназначна сведчылі аб антызаконнай дзейнасці гэтай юнай асобы.

Закончыўшы восем класаў, Віка на летніх канікулах знікла з дому. Праз некалькі дзён пасля свайго таямнічага зыходу яна патэлефанавала маці і паведаміла, што знаходзіцца ў Маскве, прадае кветкі на адной са станцый метрапалітана. Акурат за дзень да пачатку чарговага навучальнага года дзяўчынка, як і абяцала матулі, вярнулася ў Бялынічы. Але цягліваасці грызці граніт школьнай навукі хапіла ёй толькі на першы дзень заняткаў. 4 верасня маці дзяўчыны звярнулася ў РАУС з заявай, у якой прасіла міліцыянераў адшукаць дачку.

Неўзабаве супрацоўнік праваахоўных органаў высветліў, што Віка падахвоціла займацца прастытуцыяй яшчэ дзвюх школьніц.

Не так даўно непаўналетняя Віка за зводніцтва, уцягванне непаўналетніх дзяўчатак у прастытуцыю была

асуджана раённым судом да ўмоўнага пакарання.

Дзякуючы дзеяннем міліцыі спынена злачынная дзейнасць аднаго сутэнэра (Патрыка, які быў затрыманы на Гомельшчыне. Уяўляецца геаграфічны абсяг яго дзейнасці!) і трох зводніц. Адна з іх з'яўлялася жыхаркай Магілёва і вядомыя ўжо нам непаўналетняя школьніца Віка і Валянціна. Супраць іх, паведамаў намеснік пракурора Бялыніцкага раёна Тамара Ракіцкая, узбуджана пяць крымінальных спраў па 171 артыкуле Крымінальнага Кодэксу Рэспублікі Беларусь (утрыманне прытону, сутэнэрства і зводніцтва), тры справы па прыкметах артыкула 173 (уцягненне непаўналетніх ў антыграмадскія паводзіны, пасобніцтва ў сутэнэрстве). Усе абвінавачваемыя асуджаны.

Ніхто не будзе аспрэчваць таго, што жанчыну найперш кідае на панель яе матэрыяльнае становішча. Адна з маладых бялынічанак, якая гандлявала сабой, прызналася, што такім вось шляхам яна змагла набыць для сябе зімовыя боты, зарабіць на тое-сёе з адзення. Ужо знаёмую нам Алену на маскоўскую панель выпхнула галечка... Дарэчы, у яе родным саўгасе штомесячны заробак не перавышае 35-40 тысяч рублёў. За што жыць — харчаванца, апрагнацца, абувацца?.. Мыла таго ж купіць? Шампунь?.. Духі?.. Пра газеты, часопісы, кнігі — маўчу... А непаўналетнія, іх што гоніць у прытоны-бардэлі? Адсутнасць фінансавай магчымасці ў бацькоў задаволіць натуральнае і зразумелае жаданне набыць моднае адзенне і не быць галоднай.

Міхась КАРПЕЧАНКА

Бялынічы

P.S. Сёлета, паводле звестак супрацоўнікаў райпракуратуры, у Маскву выехалі займацца прастытуцыяй тры жыхаркі раёна.

СПАДЧЫНА

прамавугольніка ўзведзены ў рамі. У бібліятэцы захоўваўся XVII стагоддзі з выкарыстаннем сямейны архіў.

Сведкі даўніны

Ляхавіцкі раён, што ў Брэсцкай вобласці, знаходзіцца на Капыльска-Наваградскай градзе, на былых землях князёў Радзівілаў. Менавіта таму, як нідзе ў рэспубліцы, тут захавалася шмат палацава-мастацкіх ансамбляў. Савейкі, Нач Брындзоўская, Грушаўка, Фляр'янаў, Свяцічы, Рэпіхава, Тафілін. Гэтыя маёнткі звязаны з імёнамі знакамітых людзей, якія ўнеслі значны ўклад у развіццё нацыянальных культур, мастацтва, архітэктуры. У Рэпіхаве прайшлі дзіцячыя гады беларускага і польскага фалькларыста сябра Адама Міцкевіча Яна Чачота. У Грушаўцы часта гасцяваў мастак Напалеон Орда. Менавіта дзякуючы яго малюнкам да нас дайшоў першапачатковы выгляд гэтай сядзібы, пабудаванай у 1746 — 1780 гадах Тадэвушам Рэйтанам.

Але, бадай, найбольшую цікавасць выклікае палацава-мастацкі ансамбль у Вошкаўцах, хоць і са ступае ён на памерах іншым. Згодна сведчанняў апошняй гаспадыні Яніны Бохвіц, Вошкаўцы знаходзіліся ва ўладаннях сям'і 250 гадоў. Хваёвы дом у форме

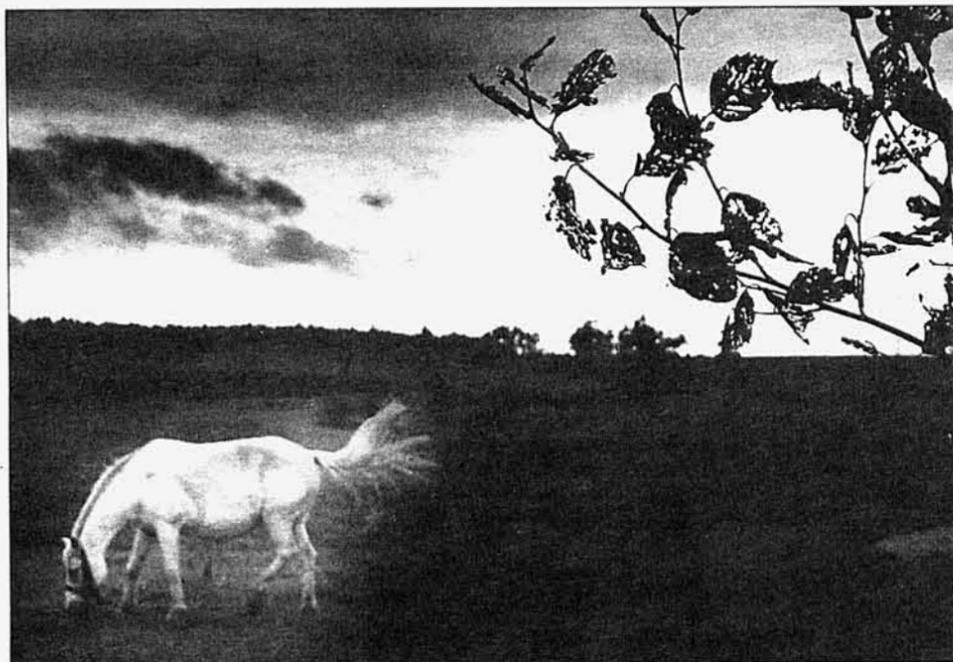
драўляных цвікоў, крыты гонтай. З двух супрацьлеглых бакоў збудавання ганкі — двух- і чатырохкалонныя. Зрэшты, дом захаваўся ў гэтым выглядзе да нашых дзён. У ім мелася 12 пакояў розных памераў. Асаблівым афармленнем, па ўспамінах Яніны Бохвіц, вызначаўся адзін з іх — у куце камін, мэбля ў стылі этрыр. У доме мелася багатая бібліятэка, якая кожны год папаўнялася новымі твораў.

У 1838 годзе Вошкаўцы ў пяраўнай уладальніцы Чарноўскай купіў вядомы рэлігійны пісьменнік Фляр'ян Бохвіц. Згодна са звесткамі, ён быў жанаты на пляменніцы Адама Міцкевіча Паўліне Маеўскай. Бохвіцы — шведскага паходжання. У Польшчы пасяліліся ў XVII стагоддзі. За заслугі перад каралеўствам атрымалі грамадзянства. У XIX стагоддзі Фляр'ян Бохвіц падзяліў маёмасць паміж

сынамі. Сядзібу і частку зямлі атрымаў Раман, які быў жанаты спярша на Казіміры, а затым на яе сястры Лізаветы Чачот. Другая частка без пабудоваў дасталася Яну Оттану Бохвіцу, які ўдзельнічаў у студзеньскім паўстанні і быў прысуджаны да смяротнага пакарання. Але яго памілаваў ваенны трыбунал. Выйшаўшы на волю, Ян Оттан пабудаваў новы двор і назваў яго ў гонар бацькі — Фляр'янаў. Ён дбайна гаспадарыў на бацькоўскай зямлі — пасадзіў цудоўны парк унікальных дрэў і дэкаратыўных кустоў. У эксперыментальным садзе, плошчай трыццаць моргаў, які сам і залажыў, разводзіў рэдкія гатункі садавіны. Гэта прыносіла надзвычайны прыбытак.

Пасля смерці ўладання перайшлі да яго сына Тадэвуша Яна Бохвіца (1863 — 1937). Ён, як і бацька, быў добрым гаспадаром. Рознабаковыя веды, высокая культура, інтэлект прыцягвалі сюды многіх знакамітых асоб таго часу. Тут нярэдка былі Уладзіслаў Рэймант, доктар Генрых Нусбайт, артыст і рэжысёр Януш Страхоўскі, Радзівілы з Нясвіжа, Казімір Здохоўскі з Ракава. А Эліза Ажэшка, якую звязвалі з Тадэвушам цёплыя сяброўскія адносіны, пасадзіла тут дрэва, якое расце яшчэ і цяпер.

Віктар КАВАЛЁў

ЮБІЛЕЙ

140 гадоў назад у мястэчку Бяларучы была адкрыта сельская царкоўнапрыходская школа,

нават "Правда" і "Літаратурная газета".

На святкаванні 140-годдзя шко-

ступлення Ніл Сымонавіч уручыў у якасці падарунка школьнаму калектыву некалькі сваіх кніг і натхнё-

прынялі ўдзел у юбілейнай вечарыне і павіншавалі калектыву супрацоўнікі Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. Яны ўручылі прывітальны адрас ад унучатай пляменніцы паэта Я. Раманоўскай і перадалі ў дар школьнаму музею карціну мастачкі Алы Замай "Вясна беларускай пазіі", на якой малады Янка Купала пад квітнеючай яблыняй.

Спадабаўся ўсім інсцэніраваны ўрываў з коласаўскай "Новай зямлі". Герой яе "дарэктар" Яська прататып якога — Іван Васільевіч Міцкевіч з Мікалаеўшчыны пасля заканчэння Нясвіжскай семінарыі настаўнічаў у Бяларучах. Гучалі вершы, напісаныя зусім юнымі аўтарамі, што сведчыць пра тую асаблівую атмасферу, якая спрыяе раскрыццю творчых здольнасцей навучэнцаў бяларучкай школы, дзе лунае дух Янкі Купалы.

Віктар НЕСЦЯРОВІЧ

Тут вучыўся Купала

якая праз шэсць гадоў была ператворана ў народнае вучылішча. Менавіта тут у 1897—1898 гадах вучыўся Янка Купала, на той час проста Ясь Луцэвіч, сын арандатара з суседняга Селішча.

Адметнай вяхой у "біяграфіі" школы стаў 1950 год, калі навуцальны год пачаўся ў новым будынку — у маляўнічай мясціне на ўскрайку вёскі. Тады на навасельле прызджалі вядомыя пісьменнікі, а разам з імі жонка Купалы Уладзіслава Францаўна. Незадоўга ж перад тым бяларучкай СШ было прысвоена імя песняра, пра што паведамлялі

лы прыехала шмат гасцей. Самымі шануюнымі сярод іх былі сталічныя літаратары: ураджэнцы Лагойшчыны Ніл Гілевіч, Сяргей Давідовіч, а таксама Анатоль Кудравец, Антаніна Хатанка, Уладзімір Содаль. Асабліва хвалюючым было віншавальнае слова-наказ народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча. Звяртаючыся да навучэнцаў, ён у прыватнасці сказаў:

— Вам пашанцавала, што ў гэтай школе вучыўся самы вялікі сын зямлі нашай, паэт-прарок, сімвал нацыі Янка Купала. Адна такая школа ў Беларусі. Гэта, вядома, вялікі гонар, але яшчэ большы абавязак. На заканчэнне свайго вы-

ступлення Ніл Сымонавіч уручыў у якасці падарунка школьнаму калектыву некалькі сваіх кніг і натхнё-

прынялі ўдзел у юбілейнай вечарыне і павіншавалі калектыву супрацоўнікі Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. Яны ўручылі прывітальны адрас ад унучатай пляменніцы паэта Я. Раманоўскай і перадалі ў дар школьнаму музею карціну мастачкі Алы Замай "Вясна беларускай пазіі", на якой малады Янка Купала пад квітнеючай яблыняй.

Спадабаўся ўсім інсцэніраваны ўрываў з коласаўскай "Новай зямлі". Герой яе "дарэктар" Яська прататып якога — Іван Васільевіч Міцкевіч з Мікалаеўшчыны пасля заканчэння Нясвіжскай семінарыі настаўнічаў у Бяларучах. Гучалі вершы, напісаныя зусім юнымі аўтарамі, што сведчыць пра тую асаблівую атмасферу, якая спрыяе раскрыццю творчых здольнасцей навучэнцаў бяларучкай школы, дзе лунае дух Янкі Купалы.

Віктар НЕСЦЯРОВІЧ

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ІІІ КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!

Ідзе падпіска на трэці квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)
на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Малодосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)
на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Польмя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

«Нёман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з КРАСАВІКА бягучага года Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» АБМЕЖАВАЛА ПАСТАЎКУ СВАІХ ВЫДААННЯў («Польмя», «Малодосць», «Нёман», «Всемирная литература», «ЛіМ») У РОЗНІЦУ.

Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАДПІСАЦЦА на часопісы і газету.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

ШТО

пісалі і ні казали аналітыкі пра фотамастака Віктара Ганчарэнку, ён застанецца загадкавым і недасягальным... цяпер ужо назаўжды. 21 ліпеня пайшоў у іншасвет чалавек, які кожнай сваёй працай мог з лёгкасцю вярнуць нас у свет дзяцінства, у свет казкі, свет прыгажосці.

Абараняючы сваю рамантычную індывідуальнасць ад умяшальніцтва навакольных абставін, ён ствараў асабісты Прастор і Час. І нездарма казалі: ілюзіяніст фотаздымкаў... Віктар пазбягаў розных тэхнічных дасягненняў — лічбавай і камп'ютэрнай апрацоўкі; усё гэтае наватарства мастаку непатрэбна, ён сам — наватар, робіць адмысловы фотамантаж, вынаходзіць свае прыёмы і сакрэты ў працы.

Дыяпазон інтарэсаў і творчых магчымасцяў мастака невычэрпны: фотавыставы, здымкі аўтарскіх альбомаў, календароў, рэкламы, супрацоўніцтва з часопісамі. Ягоньня працы знаходзяцца ў многіх прыватных калекцыях як на Беларусі, так і за мяжой. Пра ягоны адметны талент сведчаць прысваенне звання "Суперфотамастак", розныя ўзнагароды і дыпламы за калекцыі прац на Міжнародных фестывалях рэкламы "Залаты воук", фонду ААН "Беларуская мадонна — XXI стагоддзе", у выставачных салонах Францыі, Германіі, Англіі і інш.

Разам з тым, нягледзячы на прэстыжныя ўзнагароды, ён не імкнуўся станавіцца лідэрам беларускай фатаграфіі, і тым не менш стаўся неад'емнай часткай айчыннага мастацкага істэблшмента. "Ягоньня працы метафарычныя, філасофскі элегантныя і ўражваюць сваімі візуальнымі вобразамі. Вы раптам акунаецеся ў чароўную ўтопію "imagine". Ірэальнае ператвараецца амаль у існае, праўдзівае! Нечакана вас акалюць прадметы, якія не павінны існаваць у прыродзе, і толькі дзякуючы нейкай дзіўнай логіцы ці памылцы ўзніклі перад вамі", — так паказваў нам мастак у сваіх радыёперадачах журналіст Дзмітрый Рубашын. Творчасць Віктара Ганчарэнкі не была такой пераканаўчай, калі б не нараджалася ў выніку доўгіх пошукаў, цяжкай працы і магутнага эмацыйнага зараду. А падобныя якасці характэрныя толькі творчай Асобе...

Калектыву РВУ "Літаратура і Мастацтва", СБП выказваюць глыбокае спачуванне паэту Алясю Чобату з прычыны смерці МАЦІ.

УДАКЛАДНЕННЕ

Шаноўнае спадарства, па недаглядзе рэдактара аддзела крытыкі ў мінулым нумары "ЛіМа" ў матэрыяле Вольгі Бабковай "Пад высокім небам" не была ўказаная адсылачная інфармацыя да крыніцы крытычнага артыкула, а менавіта: кніжкі Марыі Вайцяшонак "Кола" (выдавецтва "Про Хрысто", 2004 г.) Прасім прабачэння.

Светлыя ўспаміны, або Пра тое, што нагадаў фотаздымак

**ВЯЧАСЛАЎ
УЛАДЗІМІРАВІЧ,
або ЧЭСЬ**

Жывы, Вячаслаў Адамчык у 2003 годзе адзначыў бы сваё 70-годдзе — час, узрост, калі пры здароўі, жыццёвай мудрасці і дасягнутым майстэрстве да ювелірнасці можна яшчэ шмат зрабіць ды калі яшчэ развіты, ясны розум і чулая, абвостраная да адкрытых ран душа, што не магла ўсё выпрыскаць, часамі ажно кіпела — было там і тое, што некаторыя лічаць і злосцю...

Што ёсць ён такі, я даведаўся яшчэ ў школе, недзе на пачатку 1960-х, калі мы перабраліся з хутара ў вёску і я, любіцель кніг, упершыню ў маладых суседзях, простых сялян, пабачыў часопіс "Малодосць", а ў ім — Адамчыкава апавяданне. Недзе тады, не зведваючы цягі да вершыкаў, пачаў вобмацаваць, нібы ў цемені, брацца за "прозу" — пісаць заметкі, допісы пра тое, што і ў нас пачалі араць, касіць ці выбіраць бульбу і дасылаць напісанае на лістках са школьнага сшытка ў раённую газету (пісаў "паруску", бо "Івенецкая правда", як і ўсе вышэйшыя начальнікі ў нашым былым заходнебеларускім кутку былі рускамоўныя. Пазней некаторыя з іх ядавіта здэкаваліся з маіх апавяданняў і за тое, што яны беларускамоўныя — скажам, чыталі пры мне, маіх бацьках урывак угорас і знарочыста выпуклялі "ў", цвёрдае "р", галоснае "а", цешачыся па-сатаніску, зусім не зважаючы, што б'юць мне, юнаму, у самае сэрца і плююць у душу. Ды не перавалася гэта і сёння, толькі цяпер ужо абабіты, прывык не рэагаваць на хамства, на наўмысныя абразы. Заметкі, допісы друкавалі ў раённы, нават "Сельскай газет", пры якой яшчэ вучнем стаў няштатным карэспандэнтам і нават паважлівым лістом пакліканы ў Мінск (!) на нараду сельсораў, дзе нам "ставілі задачы па асяяленні жыцця іпрацоўнай дзейнасці калгаснікаў, іхняга ўкладу ў справу пабудовы камунізму". Мой больш-менш рамаўны падступ да "Сельскай газеты" не прынес поспеху: напісаў па расказах бацькоў пра спаленую ў блакаду нашу вёску, дык адказалі, што "цяпер, калі партыяй вызначаны тэрмін пераходу ў камунізм, трэба пісаць пра геранінае, пра працоўныя подзвігі, а не пра трагізм і ахвярнасць", але слушна параілі пісаць прозу па-беларуску і дасылаць яе ў часопіс "Малодосць". Паслаў — адказ за подпісам В. Адамчыка: "па-мастацку недасканала". "Недасканала" — ясна, слаба і дрэнна, а вось "па-мастацку"? Толькі пазней разабраўся: гэта і для пачаткоўца, і для класіка вечная турбота. Надрукаваўся ў "Малодосці" ўжо студэнтам, з падтрымкай незабыўных загадка аддзела прозы Міхася Стральцова і галоўнага рэдактара Алеся Асіпенкі, якія да ўсяго яшчэ вельмі акрылілі цёплым словам. Яшчэ пазней, калі сам быў галоўным у "Малодосці", добра помніў тое і стараўся як мог, памагчы маладому надрукавацца, выдаць сваю першую кніжку ў "Бібліятэцы часопіса "Малодосць", у якой з ліпеня 1988-га па 2002-гі выйшла больш за 160 (!) зборнікаў пазіі, прозы, крытыкі і публіцыстыкі маладых, многія з іх годна папоўнілі наш Саюз пісьменнікаў, а Ул. Саламаха, выдаўшы тут сваю першую кніжку крытыкі, менавіта за яе атрымаў Дзяржаўную прэмію. Мы з вамі, Вячаслаў Уладзіміравіч, неаднойчы гаварылі пра значэнне, лёс "Бібліятэкі", трывожыліся за яе і, на вялікі жаль, вашы прадказанні спраўдзіліся... "Бібліятэкі" больш няма; паплывуць маладыя самі — добра, не выплывуць — малой бяды з імі, а значыць і з будучыняй беларускай

літаратуры, культуры...

Ды вернемся да яго першых кніг, па якіх я пісаў сваю дыпломную (кіраўнік І. Навуменка, рэцэнзент Дз. Бугаёў).

Безумоўна, тады гэта быў яшчэ не той Адамчык-празаік, які паўстане ўжо нават неўзабаве, у кнізе апавяданняў "Дзікі голуб" (1972), якая тут жа ўздыме яго ў лік нашых лепшых апавядальнікаў. Ён мог ужо і да гэтага, а цяпер дык зусім публікаваць свае творы без подпісу, а дасведчанія ў літаратуры людзі вызначылі б нават па першым сказе: гэта — Адамчык. З яго апісання адмысловага ўкладу жыцця, людскіх звычаяў, нораваў, характараў, паводзін і ўчынкаў, па дэталі і дэталі і галоўнае, па мове — словы ягоныя не тое, што адрозныя ад іншых, а ў выяўленчых і зэнсавых паняццях, непаўторныя, такія яркія, зычныя, сакавітыя, народныя, але аплоненыя пісьменніцкім чуццём, што ўжо тады (як у Івана Мележа, Янкі Брыля, Івана Пташнікава і іншых) не толькі пашыралі, але і ўзбагалі ўсю беларускую мову літаратурную ды так, што нават некаторыя вучоныя-моваведы, звыклія да рафінаваных, г. зн. павойнага ачышчэння ад беларускасці слоўнікаў, запрэчылі: маўляў, не тая мова! Але прыйшлося звыкнуцца, прызнаць багатымі новыя моўныя пласты. Адамчык ужо з першых апавяданняў пісаў так, што ўсё можна было бачыць і чуць: "Дзень быў на сніпе. Сонца кацілася за чубаты клін леса, што разам з невысокімі ўзгоркамі абыходзіў вёску. У цяньку, за маладым хвойнікам, звенелі перагаладзеныя за дзень камары, і стаяў вечаровы зацішак. Ціўкалі птушкі і пярхалі між нізкарослых густых хвоек" ("Свой чалавек"), "Блізілася восень, карацелі дні. З агародаў на росныя ўзмежкі выкочваліся пярэстыя і доўгія, як парасяты, гарбузы. Ніжэй згіналі церз плот цяжкія шапкі цыбатыя сланечнікі. Павебра стаяла рэдкая, мяккая і здаровае, пахла яго прывычным лісцем, перапрэлаю травяно, сопкімі грушамі, здаровымі, крамянымі яблыкамі" ("Ліповы цвет"), "А Часлава Карлаўна ўвайшла ў клас па-новому прыгожая, іншая, чым у той вечар, — у шэрай курткацы з пазалочаным замочкам, у прасценкай спадніцы, у гумовых бліскучых ботах, завязваючы пад бараду выціўную празрыстую касынку, — і выдавала зусім маладою, жваваю, як дзесяцікласніца: "Дзеці, мы паедзем у лес", — сказала яна, і на шчоках у яе задржылі ямачкі" ("Урок арыфметыкі").

Перадраманная кніга прозы "Дзікі голуб" сцвердзіла Адамчыка як майстра апавядання, навіялі, але і заадно ярка выявіла, што ён выходзіць за межы жанру — нават пэўным разгалінаваннем у сюжэце, пэўнымі ўводзінамі ў твор апісанняў паводзін падзей, з'яў, пабочных герояў, — а з гэтым адчуваўся, што асэнсаванне і адлюстраванне некаторых пластоў жыцця, людскіх лёсаў прасіцца ў іншы жанр. Перадраманная кніга прозы "Дзікі голуб" прынесла аўтару і шмат турбот: яе не хацелі выдаваць, як тады казалі, з-за ідэйных меркаванняў, бо ў апавяданнях на заходнебеларускую тэму было, на думку пільных рэдактараў і крытыкаў, мала ўхвалення савецкага. На шчасце, заступіўся тагачасны неаспрэчны жывы класік нашай прозы Іван Мележ: "Падтрымаць В. Адамчыка

трэба ў імя таго, што ён ужо зрабіў і што зробіць для нашай літаратуры. А зрабіць ён зможна нямала". Гэтая падтрымка Івана Мележа азначала вельмі

шмат у тым ліку і далейшае сцвярдзенне ў нашай літаратуры таго глётнага рэалістычнага накірунку, на які ён вывёў бліскучым раманам "Людзі на бабоцэ". Калі любіцелю вострых сюжэтаў працягаць і лепшыя Адамчыкавы апавяданні, тыя ж "Урок арыфметыкі", "Раяль з адламаным вецкам", "Кароль Нябожа", "Пагарэльцы", "Дзікі голуб", "Два злоты" і інш., то тут яго, можна, гэтая проза і не зусім уразіць. Быццам асаблівай навізнай няма: лёс дзяцей, іхні старэйшых родных і блізкіх, знаёмых у Заходняй Беларусі і ў ваіну і ў асноўным усё "вачыма" дзіцяці — прадстаўніка пакалення, дзяцінства якога апаленае ваіною (праўда, не на фронце і не ў партызанах, а акупацыяй, пры якой дзейнічалі розныя сілы, людзі са зброяй, адстойваючы нямецка-паліцэйскія, савецкія і польскія і беларускія інтарэсы, што ўсё часамі не толькі для малых дзяцей, але і для старых дзядоў былі вельмі забытыя і дзе часам лёс чалавека рашаўся ад таго, хто першы націсне на курок). Дык пры чытанні гэтых апавяданняў вельмі важна адчуць не толькі тое, пра што яны, але і іншае, не павярхоўнае, а глыбокае, тое, што ў падтэксце ці сказана нібы між іншым, у сувязі з нейкім выпадкам альбо паваротам чалавека лёсу, які, паўтарым, пад акупацыяй мог быць для кожнага непрадказальны і ўдзень, і ўночы. І тое выжыванне ў небяспечных умовах не магло не наклаці свой след на характар, паводзіны не толькі асобнага чалавека, але і ўсяго народа. Зрэшты, як і пасля ваіны. Пагібель кожнага чацвёртага — не простая, а сурова, страшная рэч: сярод загінуўшых і самых мужных, смелых, не зусім асцярожных і абачлівых, што не магло не адбіцца і на новых пакаленнях.

Яшчэ працуючы ў часопісе "Польмя", я ў ліку першых меў шчасце і гонар працягаць у рукапісе першы Адамчыкаў раман "Чужая бацькаўшчына". Прызнаюся, меў вялікі інтарэс і заадно хвалюваўся: які будзе пераход з апавядальнай формы да раманаў ды яшчэ па той тэме, на якую аўтар ужо напісаў цудоўныя творы? З першых старонак пабачыў, што Адамчык не выпускае з рук сваю моцную зброю — навілістычныя прыёмы (дакладныя і яркія дэталі, жывапіс), але зусім не вядзе сваіх ранейшых герояў у большую "жытлошчу", у раман. Пры выключна моцнай увазе да прыроды, змен пор года і сялянскіх працоўных і святочных, побытавых цыклаў ён пашыраў, паглыбіў паказ вясковага жыцця з характарам сваіх, родных мясцін, пазнаёміў нас, чытачоў, з новымі героямі, якія калі раней і з'яўляліся, то толькі зводдаль і на імгненне, а цяпер праявіліся з усім сваім светапоглядом, ужо як тыя, каму даручана прадстаўляць герояў свайго часу, сваіх мясцін, былых і новых умоў рэчаіснасці. Яны былі і ў новых раманнах, у "Годзе нулявым", "І скажа той, хто народзіцца", "Голасе крыві брата твайго" — у своеасаблівай і, на жаль, няскончанай эпапеі адлюстравання

складанага перыяду 1930—1940-ых гадоў у Заходняй Беларусі, люд якою за доволі кароткі час спазнаў розныя рэжымы і рэалі і сам не рашаў свайго лёсу, а быў закладнікам, ахвяраю чужых улад, што ўсё рашалі толькі на сваю карысць. Калі хтосьці казаў і кажа, што хопіць ужо завастраць увагу на "заходнікаў", то, можа, і мае рацыю, бо цяпер яны з "усходнікамі" адзін народ у адных умовах. Але з песні слова не выкінеш...

Асабіста я ў Мінску і па-за ім, на нашым новым "лысагор'і", сустракаўся з Вячаславам Адамчыкам мноства разоў, мімаходзь ці з гутаркамі падоўгу, дык ведаю: ён мог і хацеў напісаць пра ваіну яшчэ раз. І гэты твор ці цыкл іх ні ў чым бы не паўтараў яго ранейшыя апавяданні і раманы — наадварот, у іх маглі апынуцца ў цэнтры ўвагі і зусім іншыя героі, якіх ваіна ці згубіла, ці зламала ім жыццё, павяло па пакручтых сцяжынах. Гэта, безумоўна, дадало б яшчэ нямала новых старонак у адлюстраванне як выжывання, подзвігаў, так і драм-трагедый, якія выпалі ў ваіну на долю нашага народа "Гшыце! — усклікаў я. — Гэта ж!..." Ён самотна ўсміхаўся, хітаў галавою: "Ужо не напішу. Я стары і зусім хворы". У апошнія верылася не зусім: ён пісаў дзённік, п'есы, апавесці, апавяданні, адно з якіх (пра страшны лёс настаўнікаў, якая хацела вучыць нашых дзетак і ў акупацыі) было падступам да адкладзенага, але... Нечакана, нават нека вельмі раптоўна ён счэз, змарнеў, пакінуў нас, як і Іван Мележ, Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Іван Чыгрынаў, Барыс Сачанка, Міхась Стральцоў, Уладзіслаў Рубанаў і іншыя нашы выдатныя празаікі, панёсны свае задумы з сабой. А колькі багацейшая была б наша літаратура, каб яны, гэтыя задумы, ажыццявіліся! Якія новыя цудоўныя творы мы маглі б мець!

У апошні час з'явілася нямала публікацый лісткоў з прадапошніх дзённікаў Адамчыка. Публікацыі выклікаюць самую розную адзёнку. У часопісе "Arche" нядаўна ў адным з нумароў Адамчык за свае дзённікавыя запісы, а яго сын Уладзімір (Адам Глобус) за сваю белетрыстыку былі названыя злымі дэманамі за строія ці разгневаныя характарыстыкі знаёмых і ўяўных людзей і што Адамчык-старэйшы пайшоў з гэтага жыцця моцна "бразнуўшы дзвярыма", нікога не пашкадаваўшы і нікому не падаўшы дабра. Вось такі, маўляў, Чэсь, (так мы часамі называлі яго жартам)...

Несумненна, некаторыя штрышкі ў дзённіках Адамчыка доволі рэзкія і бескампрамісныя, нават зласнаватыя, не кожнаму спадабаецца працягаць пра сябе тое, што там напісана. Ды несумненна і іншае: Адамчык меў права такое напісаць, выказаць асобныя негатыўныя моманты да пэўных асоб, якія, на яго думку, паводзілі сябе не так у тых умовах, у якіх апынуліся разам з нашай літаратурай. Некалі, калі чарніла астыне, усё будзе чытацца іначай, спакойней, як эмацыянальнае сведчанне адпаведных настрояў аўтара ў яго любові і трывозе за лёс Бацькаўшчыны, яе мовы і культуры. Цяпер, калі жыцьця многія героі дзённіка, якія пры ўсіх сваіх хібах таксама шмат зрабілі для нашай пазіі і прозы, можа, варта было самім укладальнікам тое-сёе з дзённікаў (у тым ліку і пра сябе, сямейнікаў) пакінуць для публікацыі на пазней. Тым больш, што ўвага да рукапісаў Адамчыка заўсёды будзе вялікая.

А закончыць гэтае слова пра Вячаслава Уладзіміравіча хочацца з падзякай яму за падтрымку, якую ён мне заўсёды аказваў у многіх справах, і з яшчэ адным прызнаннем, што лічыў і лічу яго адным са сваіх настаўнікаў-майстроў мастацтва слова.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

**ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР**

**Анатолий
КАЗЛЮЎ**

Рэдакцыйная рада:

**Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,**

**Леанід
ГАЛУБОВІЧ,**

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

**Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара**

**АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19**

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

**Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by**

**Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by**

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2386
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
28.07.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1130

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12